

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK VII.

ČÍSLO 8—10.

NA VYSVETLENIE.

Citatelia Slovenskej reči a ostatní milovníci slovenského jazyka už od roka sa dopytovali, čo je so Slovenskou rečou, keď nevychádza. Odpovedáme im teraz, že časopis nezanikol, len nastala prechodná stagnácia v jeho vydávaní pre vnútorné nedorozumenia a ťažkosti redakcie. Jazykový odbor Matice slovenskej na svojom zasadnutí dňa 8. mája t. r. v prítomnosti väčšiny svojich členov sa usniesol, že vo vydávaní časopisu bude pokračovať. Nuž týmto trojčísлом dokončievame VII. ročník Slovenskej reči, aby na jeseň tohto roku mohla začať vychádzať nerušene ďalej.

Ani niet vecnej príčiny, prečo by Slovenská reč mala zaniknúť. Ba po vyjdení nových Pravidiel slovenského pravopisu nielen že nestratila svoj význam, *raison d'être*, ale naopak — jej úlohou bude ešte intenzívnejšie a všestrannejšie sa zapriať do hlbšieho štúdia zákonov slovenského jazyka a na podklade širšieho rečového materiálu (zo spisovateľov a nárečí) spracúvať sústavu spisovnej slovenčiny. Medzi svoje úlohy kladie si Slovenská reč — okrem iných — aj riešenie otázky písania predpony *z-*, *zo-* pri slovenských slovesách, čo nebolo možné uviesť ako všeobecný jazykový systém do Pravidiel slov. pravopisu. Tejto otázky hneď za horúca sa dotýka aj článok Jozefa Škultétyho. Slovenskej jazykovej vede bude len na osoh, keď sa podrobne prepracuje tento „problém“, ktorý pre zakladateľa slovenčiny, Štúra, vôbec nebol problémom.

Program Slovenskej reči ostáva ten istý ako doteraz, len spôsob práce sa mení v smysle dejinnej skutočnosti, že slovenčina stala sa výlučným štátnym jazykom v Slovenskej republike. Bojová fáza v obrane slovenčiny je skončená, nastáva čas na pokojné, trpezlivé skúmanie, zošľachtovanie a normovanie slovenského ja-

zyka. Pre nové výskumy otvárame osobitnú rubriku v Slovenskej reči, v ktorej budeme podávať teoretické námety na spracúvanie slovenského jazyka i praktické rady na dopĺňanie Pravidiel slovenského pravopisu. Slovenčina, hoci je gramaticky založená už od čias Bernolákových a Štúrových, nie je ešte celkom dobudovaná. Okrem toho slovenčinu treba ešte aj obrodíť, omladiť bohatstvom súčasného slovného pokladu z nárečí, v ktorých nájdeme dobrú pomoc aj pri ušľachťovaní novej slovenskej terminologie rozličných odborov. Ťažká slovenská minulosť nám vysvetľuje, že u nás dobudovanie jazykovej sústavy a obrodenie slovenského slovníka deje sa razom, v jednom čase.

Slovenská reč má už svoju tradíciu, ktorá predstavuje pekný kus užitočnej práce, zato by bolo hriechom nechať ju padnúť. Ide me teda pokračovať v tejto dobrej tradícii v presvedčení, že slovenská verejnosť úplne pochopí túto snahu Matice slovenskej a jej Jazykového odboru. Súčasne prosíme predplatiteľov, ktorí si od vlaňajšieho roku zmenili adresu, aby si toto trojčíslo reklamovali.

Redakcia.

Jozef Škultéty:

ROZHLADME SA V SLOVENČINE.

V tomto ročníku Slovenskej reči (VII, č. 5—7) Henrich Bartek má článok o písaní slovesných predpôn *s-*, *z-*, *zo-* i predložiek *z*, *zo*, Ján Žigo článok o písaní predložiek *s*, *so* a *z*, *zo*. Hodno veru prizerať sa takej stránke nášho pravopisu.

S ňou súvisí i vzácna *perfektivnosť* slovenského slovesa.

Slovesá, vyjadrujúce len dej, bez jeho dokonania, zovú sa v gramatike *imperfektívnymi*, slovesá, ktorými vyjadruje sa dej dokonaný, sú *perfektívne*. Tak, keď povieme napr. *užiť*, vyjadrili sme pochop nedokonaný, imperfektívny, ale keď sloveso to v násloví má *ú*, potrebujeme predeň, pred to *ú*, povedať *z*, a sloveso je už dokonavé, perfektívne; nič viacej, len doložiť k takému imperfektívnemu slovesu tú predponu *z-*, čiže litičku jednu, a ono už premenilo svoj význam, stalo sa perfektívnym. Slová našej reči týmto spôsobom rozmnožia sa o celú hromádku.

Povieme *badat*, a z toho ľahko máme *zbadat*, sloveso tamten význam tak rozdielne meniace. Alebo povieme *úžiť*, a bez obťaženia úst, pohodlne môžeme povedať i *zúžiť*, sloveso, znamenajúce s tou predponou *z-* už dokonaný dej. Tiež tak:

<i>badat</i> — <i>zbadat</i> ,	<i>metať</i> — <i>zmetať</i> ,
<i>behať</i> — <i>zbehať</i> ,	<i>miesiť</i> — <i>zmiesiť</i> ,
<i>blázniť</i> — <i>zblázniť</i> ,	<i>mlieť</i> — <i>zomlieť</i> ,
<i>blednúť</i> — <i>zblednúť</i> ,	<i>niest</i> — <i>zniest</i> ,
<i>blúdiť</i> — <i>zblúdiť</i> ,	<i>nižiť</i> — <i>znižiť</i> ,
<i>boriť</i> — <i>zboriť</i> ,	<i>ohaviť</i> — <i>zohaviť</i> ,
<i>brániť</i> — <i>zbrániť</i> ,	<i>ohnúť</i> — <i>zohnúť</i> ,
<i>dariť</i> — <i>zdarť sa</i> ,	<i>ohyzdiť</i> — <i>zohyzdiť</i> ,
<i>deptať</i> — <i>zdeptať</i> ,	<i>otročiť</i> — <i>zotročiť</i> ,
<i>desiť sa</i> — <i>zdesiť sa</i> ,	<i>orať</i> — <i>zorať</i> ,
<i>dlávať</i> — <i>zdlávať</i> ,	<i>ostriť</i> — <i>zostriť</i> ,
<i>dlžiť</i> — <i>zdlžiť</i> ,	<i>oškliviť</i> — <i>zoškliviť</i> ,
<i>drobiť</i> — <i>zdrobiť</i> ,	<i>otročiť</i> — <i>zotročiť</i> ,
<i>drtiť</i> — <i>zdrtiť</i> ,	<i>ranavieť</i> — <i>zranavieť</i> ,
<i>drúzať</i> — <i>zdrúzať</i> ,	<i>raniť</i> — <i>zraniť</i> ,
<i>družiť</i> — <i>združiť</i> ,	<i>rásť</i> — <i>zrásť</i> ,
<i>drviť</i> — <i>zdrviť</i> ,	<i>rednúť</i> — <i>zrednúť</i> ,
<i>držať</i> — <i>zdržať</i> ,	<i>revať</i> — <i>zrevať</i> ,
<i>durť</i> — <i>zdurť</i> ,	<i>rezať</i> — <i>zrezať</i> ,
<i>dužiť</i> — <i>zdužiť</i> ,	<i>riadiť</i> — <i>zriadiť</i> ,
<i>habať</i> — <i>zhabať</i> ,	<i>rodiť</i> — <i>zrodiť</i> ,
<i>haniť</i> — <i>zhaniť</i> ,	<i>roniť</i> — <i>zroniť</i> ,
<i>hanobiť</i> — <i>zhanobiť</i> ,	<i>ručať</i> — <i>zručať</i> ,
<i>hasiť</i> — <i>zhasiť</i> ,	<i>rúknúť</i> — <i>zrúknúť</i> ,
<i>hasnúť</i> — <i>zhasnúť</i> ,	<i>rušiť</i> — <i>zrušiť</i> ,
<i>hnusiť</i> — <i>zhnusiť</i> ,	<i>rútiť</i> — <i>zrútiť</i> ,
<i>hojiť</i> — <i>zhojiť</i> ,	<i>ryť</i> — <i>zryť</i> ,
<i>honobiť</i> — <i>zhonobiť</i> ,	<i>schnúť</i> — <i>zoschnúť</i> ,
<i>hotoviť</i> — <i>zhotoviť</i> ,	<i>slabnúť</i> — <i>zoslabnúť</i> ,
<i>hrešiť</i> — <i>zhrešiť</i> ,	<i>snovať</i> — <i>zosnovať</i> ,
<i>hroziť sa</i> (<i>niečoho</i>)— <i>zhroziť sa</i> ,	<i>suroviť</i> — <i>zosuroviť</i> ,
<i>jednotiť</i> — <i>zjednotiť</i> ,	<i>šlachtiť</i> — <i>zošlachtiť</i> ,
<i>lacnieť</i> — <i>zlacnieť</i> ,	<i>špaťiť</i> — <i>zošpaťiť</i> ,
<i>liezť</i> — <i>zliezť</i> ,	<i>tišiť</i> — <i>stišiť</i> ,
<i>ľutovať</i> — <i>zľutovať sa</i> ,	<i>trvať</i> — <i>zotrvať</i> ,

udatniť—zudatniť,
unovať—zunovať,
urážať—zurážať,
utekať—zutekať,
účlovať—zúčlovať,
úhorieť—zúhorieť,
úrodnieť—zúrodnieť,

vadiť—zvadiť sa,
vábiť—zvábiť,
vädnuť—zvädnuť,
volať—zvolať,
žať—zožať,
žrať—zožrať,
 atď., atď.

Vedieť o nich, o dokonavých slovesách, v našej reči je s viac strán dôležitá, najmenej rečeno pozoruhodná vec. Kto vie o nich, o týchto slovesách (a, rozumie sa, súvisia s nimi i podstatné mená), nemôže mať pochybnosti, *z* a či *s* písať na ich začiatku. Bude vedieť, že nepotrebuje hútať o etymológii ani pri slovách, ako sú napr. zhabať, zožať, zoschnúť, zvadiť sa, zožrať, lebo sú to slovesá perfektívne: habať—zhabať, žať—zožať, schnúť—zoschnúť, vadiť sa—zvadiť sa, žrať—zožrať. Píšeme s len tam, kde pred temnými spoluhláskami *z* stráti svoj zvuk, ako tvrdiť—stvrdiť, padnúť—spadnúť, pást—spást, chytiť—schytiť, tratiť—stratiť. Z príkladov, ktoré v spomenutom článku Slovenskej reči dr. Bartek uvádza, že bolo by ich písať s predponou *z-*, pri nejednom cítila by sa pochybnosť, ale, ak je to sloveso perfektívne, uzná sa, že prislúcha mu *z*. O nich, týchto slovesách, platí: ako na jazyku, tak na papieri.

Podotknul som, ako množia sa perfektívnosťou slová našej reči, — áno, ukazuje nám to slovník, hoci ho ešte nemáme náležitý.¹ Slová začínajúce sa predponou *z-*, zo slovanských jazykov len ruština má toľko, ako naša slovenčina (pravda, ruština ešte hodne viac).

A slovami, tvorenými predponou *z-*, v našej reči nie je vyčerpaná zásoba perfektívnych slov — tvoria sa ony i predponou *u-*, takto:

biť—ubiť,
brať—ubrať,
ctiť—uctiť,
česať—učesať,
činiť—učiniť,
deliť—udeliť,

dláviť—udláviť,
dobriť—udobriť,
držať—udržať,
dušiť—udusiť,
hádať—uhádnuť,
hrýzť—uhryznúť,

¹ I s tejto stránky (svojou literou *Z*) vzácny nám je milý slovník milého Petra Tvrdého. („Slovenský frazeologický slovník“.)

kradnúť—ukradnúť,
mazať—umazať sa,

piť—upíť si,
variť—uvariť,
atď., atď.

Hojné sú v slovenčine slovesá perfektívne i užívaním predpony *za-*, napr.:

baviť—zabaviť,
bežkať—zabežkať,
biť—zabiť,
bieliť—zabieliť,
blúdiť—zablúdiť,
búchať—zabúchať,
cloniť—zacloniť,
debníť—zadebníť,
deliť—zadeliť,
dláviť—zadláviť,
hrať—zahrať,
chrániť—zachrániť,
kročiť—zakročiť,

motáť—zamotáť,
páliť—zapáliť,
platiť—zaplatiť,
plesať—zaplesať,
pliešť—zapliešť,
rezať—zarezať,
sadiť—zasadiť,
seknúť—zaseknúť,
siahnuť—zasiahnuť,
staráť sa—zastarať sa,
valiť—zavalíť,
vliecť—zavliecť,
ap., ap.

Vlastne málo toho, čo treba si zachovať o perfektívnom slovese, a tým nadobudnutá rečová známosť je jednako vzácna.

Keď raz zákon tejto perfektívnosti stane sa uznaným, i v samej ruskej reči spisovnej, takej krásnej, urobia sa ešte opravy, a čeština (so svojimi: *selhati, sesnouti, sdutý* ap.) opráv takých veľmi potrebuje.²

Ján Mihál:

SPISOVNÝ JAZYK A NÁREČIE.*

Jazyk je semiologická sústava — t. j. dorozumievacia sústava — značiek (slov), vyjadrujúcich predstavy, myšlienky, idey. Podľa toho môžeme ho prirovnáť k dorozumievacím značkám vojenským, k značkám hluchonemých a pod. Proste: všetky slová istého kolektíva tvoria dovedna jazyk patričného národa.

² Náležitých príkladov slov uvediem pri novej príležitosti; značky, ktorých mám o veci, teraz akosi nejdu mi pod ruku.

* Tento článok bol vysádzaný pre SR ešte za predošlej redakcie a autor článku si výslovne žiada nič nemeniť s jazykovej stránky na jeho texte. — Redakcia.

Keďže sme si povedali, že jazyk je sústava značiek, načím potom rozoznávať pochopy: *jazyk, reč, hovor*.

O jazyku sme si už povedali svoje, už sme ho definovali. Ešte môžeme podotknúť, že je produktom sociálnym, t. j. je súhrnom potrebných konvencií, spoločenských ústupiek, vytvorených daným etnickým kolektívom, aby sa jeho jednotlivé individuá mohli vzájomne dohovoriť, porozumieť si svojim potrebám, túžbam, bolestiam, citom: slovom, jazyk je tá čarovná moc, ktorá nás spina v národné celky, ktorá nám umožňuje vyšší duchovný život spoločenský.

„Jazyk je do tej miery niečo, čo existuje o sebe, že si ho podrža i človek, ktorý stratil schopnosť vravy, len keď rozumie hlasovým znakom, ktoré počuje“ (hovori Saussure v Cours de linguistique générale, str. 31).

Jazyk je skladištom akustických predstáv a písmo je viditeľnou formou týchto predstáv, slovník a gramatika sú jeho vernými predstaviteľmi (hovori tamže na str. 32).

Podľa iného jazykospytca (Travaux CLP IV, 20) je jazyk komplexom rozčlankovaných a smysluplných hlasov a hlasových skupín, ktoré sa stanú jednoliatym celkom len sjednotením patričného národa.

Jazyk treba chápať ako cieľuprimeraný systém, jednoliatu štruktúru, ako dačo živé, v slovách hovoriaceho alebo pisateľa musíme vycítiť istý cieľ, istú funkciu, zamierenie.

Moderná lingvistika starostlivo rozoznáva pochopy *jazyk, reč, hovor*.

Reč je ľudská schopnosť tvoriť člankované zvuky a slúčať ich v slová a vety, aby sme ich rozumeli ako značky duševného obsahu. Artikulovaná reč je tiež semiologickým (semion = znak) systémom.

Vrava — hovorenie — je činnosť duševná i telesná, ktorá nám umožňuje užívať jazyk, aby sme mohli vyjadrovať svoje myšlienky (Oberpfalcer, Jazykozpyt 8—9). Po tomto, keď sme zhruba povedali, čo je jazyk, môžeme prejsť na definovanie spisovného jazyka, môžeme si pohovoriť o *rozličných funkčných jazykoch* a napokon si povieme kadečo o *spisovnom jazyku a nárečí v škole*.

„Často počujeme celé falošné úsudky o pomere nárečia a spisovného jazyka; mnohi si totiž myslia, že oba sú v takom pomere ako násilie so zákonom a normou. Myslieva sa, že spisovný jazyk je to pravé, nárečie to nepravé, nesprávne. Toto ponímanie von-

*

koncom nezodpovedá pravde. Každé skutočné nárečie je aspoň také správne ako spisovný jazyk. — Čo dáva tomuto takú prevahu nad tamtým? I spisovný jazyk bol voľakedy nárečím, t. j. rozprávalo sa ním, ako rozpráva sa ním ešte i dnes v istom kraji. Len z politických alebo literárnych, a povedal by som, z kultúrnych príčin sa povyšuje nárečie na spisovný jazyk: stáva sa jazykom vplyvných panujúcich spoločenských kruhov, štátnej moci, náboženstva, cirkvi, literatúry — slovom — spisovným jazykom. — Ale tento spisovný jazyk, ktorý potom gramatikári poobľikajú do pravidiel a foriem na spôsob právnických zákonníkov, predsa sa nestáva papierovým príznakom. Žije v ústach hovoriacich sfarbovaný rodovým dialektom rozprávajúcich. Ani nie je strnutý a nemeniteľný. Vždy a vždy priberá jazykový materiál z nárečia i pestovaný je rečníkmi, básnikmi a hlavne dramaturgmi.“ ... (Indogermanische Sprachwissenschaft, Götschen, str. 43—44.)

Teda nesmieme pozerať na spisovný jazyk s hľadiska absolútnej nedotknuteľnosti, t. j. nesmieme podceňovať nárečia, ktoré sú jednotajným zdrojom spisovného jazyka. V obyčajnom živote rozprávame jazykom ľudovým, ktorý má dvoje náreči: miestne a sociálne. Jazyk ľudový je teda rozličný podľa miestnych nárečí jednotlivých krajov, miest a podľa sociálneho rozvrstvenia obyvateľstva. I v sociálnom nárečí vyskytuje sa niekoľko podrečí, tzv. argot a slang. (Argot = jazyk spodiny, tulákov; slang = jazyk spoločenských skupín — športovci, námorníci.)

Z ľudovej slovenčiny priberaním prvkov zo spisovného jazyka slovenského utvára sa na Slovensku všeobecný konverzačný jazyk, ktorého hláskoslovnú štruktúru tvorí stredoslovenský ľudový jazyk.

Vieme, že náš spisovný jazyk — ako každý — má po dve formy: knižnú a hovorovú, z ktorých ostatná sa dotvára na t. zv. všeobecný hovorový (konverzačný) jazyk, na „oratio pro versa“, ktorý má byť akýmsi mostom od ľudového jazyka do jazyka spisovného, knižného.

Knižný jazyk môže byť podľa svojej funkcie: vedecký, básnický, vecný.

Hovoríeva sa o troch formách jazyka:

- po 1. o ľudovej forme (to sú miestne a sociálne nárečia);
- po 2. o všeobecnej forme (to je miešanie nárečí a spis. jazyka);
- po 3. o spisovnej forme (to je nadstavba nad prvými dvoma).

Všetky tri druhy zriedka sa vyskytujú vedno na tom istom území, aspoň na strednom Slovensku zriedkavejšie, skôr už na západe alebo na východe našej vlasti. Na pr. inteligent zo západu v intimnom rodinnom kruhu rozpráva ľudovým jazykom svojej obce, s inteligentom zo stredného Slovenska rozpráva sa všeobecným hovorovým jazykom slovenským a na verejnom shromaždení reční správnym spisovným jazykom, alebo v knihách píše korektne po slovensky. To by bol trilingvizmus.

Najčastejšie sa stretávame len s bilingvizmom:

po 1. s miestnym (sociálnym) nárečím a so všeobecnou slovenčinou, ktorá má funkciu spoločného jazyka;

po 2. so všeobecnou slovenčinou, ktorá má funkciu ľudového jazyka a so spisovným jazykom;

s 1. skupinou sa stretávame na východe alebo na západe Slov. republiky, s druhou v centre.

Bilingvizmus—dvojazyčnosť nájdeme často i na našich dedinách, na pr. na Horehroní v Hladli, kde Hladlovec v rozhovore s Hladlovcem užíva hojne svoje dzekanie a cekanie, kým v rozhovore s „pánom“ usiluje sa rozprávať *všeobecným jazykom* hovorovým svojho širšieho okolia, t. j. stredoslovenským nárečím. Teda stredoslovenské nárečie je *všeobecným jazykom hovorovým*.

Tak rozoznávajme jazyk ľudový, t. j. súhrn nárečí miestnych a sociálnych, a jazyk obecný hovorový, t. j. stredoslovenský hovorový jazyk ľudový, ktorý je podkladom spisovnému jazyku slovenskému.

a) miestne nárečia — obecná slovenčina (funkcia spoločného jazyka),

b) obecná slovenčina — spisovný jazyk slovenský (funkcia ľudového jazyka).

Môžeme povedať, že na Slovensku celá stredoslovenská oblasť rozpráva obecným jazykom slovenským.

Na celom stredoslovenskom území niet takého markantného rozdielu medzi jazykom spisovným, všeobecne konverzačným a miestnymi dialektami, kým na západe a na východe je to naopak, lebo tie dialekty sú vzdialenejšie od spisovnej normy slovenskej. Spisovná norma a všeobecný jazyk sú v ustavičnej kohézii, vždy vplývajú druh na druh. Prvky jedného nadobúdajú domovské právo v druhom jazyku, a naopak, miestne nárečia sa pomaly strácajú vo všeobecnej slovenčine.

Musíme sa zmieniť ešte o jednotlivých *idiomoch* spoločenských

vrstiev. Na pr. školáci si vymýšľajú zvláštny (= čudný), osobitný jazyk, aby ich dospeli nerozumeli, ako: čoko rokobikoško? kdekoko bokoloko? uko vákočoka.

Popri obecnom jazyku máme, ako som už i podotkol, aj špeciálne jazyky, ktoré sa obmedzujú len na osobitnú zásobu slovnú a frazeologiu, spojenú s istým zamestnaním, a často i slová bežné nahrádzajú inými slovami; na pr. poľovníci, gazdovské alebo priemyselné strediská.

Mestá, mestečká neužívajú význačné znaky svojho vidieku. Na pr. v Lupči za vidiecke *ä* hovoria len *e*: *peť*, *peťa* a pod.; za u len *i*: *bol*, *pisal* m. vidieckeho *bou*, *pisau*. Alebo istá časť našej inteligencie a polointeligencie tým sa chce deliť od jazyka svojho okolia, že i proti uzákonenej spisovnej norme a proti obecnému slovenskému úzu hovorí a píše: „vy ste *bol*, kde ste *bola*“ miesto jedine správneho *vy ste boli, kde ste boli*, či je oslovená osoba rodu mužského alebo ženského.

Tento zjav väzí v nemiestnej akomodačnej schopnosti Slovákov a v nedostatočnom ocenení si svojej vlastnej etnickej individuality. Úcta k svojeti neznamená nenávisť oproti druhému a nemusí byť adekvátnou nenávisťou proti druhému. Poviem to nezaobalene: Mať rád slovenčinu a svojef, svoj rod slovenský, nemá znamenať nenávisť iného jazyka.

Hovoríeva sa: Boj o jazyk je bojom ľudí o moc. V ozajstnom bratskom súžití by nemalo byť boja o jazyk a nebolo by treba ani boja o moc. Namiesto boja o moc a o jazyk nech nastúpi vzájomná úcta, aby mohla nastať kalokagatijská symbioza národov. „Medzi jazykom a národom je intímny vzťah. Kde niet národného uvedomenia, miznú i jazykové rozdiely a niet národa, ktorý by svoj jazyk nechcel zachovať. Ak si všimneme pomery spisovných jazykov k sebe navzájom, javia sa nám veľké ťažkosti, s ktorými sa stretáva snaha rozšíriť jeden jazyk tam, kde je už iný (srovnaj pomer medzi češtinou a slovenčinou)“, Oberf. cit. 44.

Ale dosiaľ som ešte nepovedal, čo je spisovný jazyk: je to jazyk dobrých autorov a obučných vrstiev národa. (Tamže 42.)

Ján Blahoslav radil Čechom: „Kde máme slova vlastní a pekná, tuť by nenáleželo cizích vnášeti.“ Spisovný jazyk má byť popri presnosti a jasnosti a všeobecnej srozumiteľnosti aj krásny. Podľa Oberpfalcera krása jazyka je vonkajšia a vnútorná. Vonkajšia záleží na ortoepii — správnej výslovnosti, vnútorná na voľbe a spojovaní slov so zreteľom na ich skryté sféry citové, čiže

na kalilogii, t. j. zvukovej štylizácii jazyka, ak má byť sloh hladký a krásny — nemajú miesta za sebou rovnakoslabičné slová s rovnakými skupinami hláskovými v susedstve, na pr. *vysoko sokoly* letia, *telesná snaha* a pod.

Do spisovného jazyka patrí to, čo je zvyčajnejšie a správnejšie.

Nové slová v spisovnom jazyku treba tvoriť v duchu ľudového jazyka.

Zaujímave píše na pr. Kalendár svetog Save na rok 1932: „Aj my sme sa kedysi búrili proti filologickej pedanterii, ale nikto z nás si nemohol ani pomyslieť, že miesto nej príde dnešná zdivočenosť a šialenstvo, skoro bezbožná neúcta k jazyku.“

Taká zdivočenosť panuje v našom hovorovom spisovnom jazyku. Usilujme sa čím skôr ju odstrániť. Spriahňme sa všetci ľudia dobrej slovenskej vôle, vysúkajme rukávy a do roboty s heslom: za tú našu čistú slovenčinu.

Anton Jánošík:

ZO ŠKOLSKÉJ SLOVENČINY.

Skloňovanie podstatných mien typu a) prasce, b) dievčence.

V školskom skloňovaní podstatných mien typu *prasce*, *dievčence* sú niektoré chybné pády, ktoré vyplývajú z mýlky rodu. V našich gramatikách sú pokladané za stredný rod a zaradené do vzoru *nt-kmeňov*: *dievča*, hoci v skutočnosti patria inde. Pri nich v rode zato sa prichádza do pomykova, lebo ich formy vyskytujú sa len v množnom čísle, pri ktorom nie je taký zjavný rod, ako pri jednotnom. Ak si lepšie všimneme konečiek množného čísla *-ce*, *-ence* a pritom si uvedomíme, že stredný rod v slovenčine môže mať v množnom nominatíve len *-á* a *-ia*, tak sme na čistom, že pri týchto pomnožných je celkom vytvorený, vylúčený stredný rod. Teda ostáva len mužský alebo ženský. Tu formy datívu a lokálu so svojimi koncovkami *-om*, *-och* rozhodne ukazujú na podstatné mená mužského rodu. Ďalej za mužský rod ešte svedčí aj inštrumentál s pôvodnou, krátkou koncovkou *-ci*, ktorá tiež ukazuje na mužský rod.

Z uvedeného vyplýva, že podstatné mená na *-ce*, *-ence* sú mužského rodu. Vlastne mýlka v rode pochádza ztade, že k for-

mám množného čísla: *prasce, dievčence* niet náležitého jednotného čísla mužského rodu, ale je len jednotné číslo s tvarmi stredného rodu, pochádzajúcimi z toho istého kmeňa: *pras[a, dievč[a,* ku ktorým sú náležité formy množného čísla na *-tá*, tiež stredného rodu: *prasatá, dievčatá*. Práve vplyvom týchto náležitých organických foriem stredného rodu gramatici mýlne pokladajú za stredný rod aj formy *prasce, dievčence* a vidia v nich len bočné formy množného čísla dvojice tvarov k jednotnému číslu stredného rodu: *prasa, dievča*, hoci pri nich nejde o ten istý vzor, ani rod. Podľa tohto chybného predpokladu v gramatikách potom mechanicky sa prispôsobuje skloňovanie mužských pomnožných *prasce, dievčence* v niektorých pádoch (datív, lokál) ku skloňovaniu náležitých foriem stredného rodu *nt-kmeňov*: *prasatá, dievčatá* a takto sa mýlne uvádzajú pod vzor *dievča-dievčata*. Treba pripomenúť, že dvojaké tvary množného čísla: *prasatá, dievčatá — prasce, dievčence* ani v nárečiach netvorí dvojice, lebo sa nenachádzajú pospolu v jednom nárečí; tam, kde sa vyskytujú tvary na *-tá*, niet zas tvarov na *-ce, -ence* a naopak.¹ No do spisovnej reči dostali sa obidvoje, ale v nej niet v skloňovaní mýlky, lebo spisovatelia sa pridŕžavajú len živých foriem nárečia, a nie od gramatikov chybné utvorených. Takéto sa nepozdávajú ani Pravidlám slk. pravopisu, aspoň nie pri pomnožnom *prasce*, lebo pod heslom *prasa* správne upozorňujú na odlišné skloňovanie množného čísla pri obidvoch tvaroch: „d. *praseom* i *prasatám*; l. *praseoch* i *prasatách*“. Pravda, to neplatí, ak ide o dôslednosť, len pre *prasce*, ale pre všetky ostatné pomnožné tohto typu.

Formy *prasatá, telatá, šteňatá* sú organické tvary množného čísla *nt-kmeňov* k jednotnému číslu *prasa-prasata, teľa-telata, šteňa-šteňata*, naproti tomu *prasce, telce, štence* nie sú k týmto množnými číslami; tie majú len množné číslo bez jednotného. Teda sú to defektíva, majúce len množné číslo, ku ktorým jednotné číslo možno predpokladať vo forme **prasec, *telec*² celkom tak, ako je žijúce *štenec*³, a od nich je potom riadne množné číslo:

¹ V západnej časti oblasti slovenského jazyka sú tvary na *-ce, -ence*, vo východnej zas na *-tá*. V Turci ešte sú formy na *-ce, -ence*, v Liptove už na *-tá*. (Porov. Stanislav, Liptovské nárečia, 311.)

² V starej cirkevnej slovančine taký tvar bol: *telъcъ* (Vondrákova chrestomatia, 94).

³ Naň upozorňuje aj Stár: *štence* (od *šteňec*, ktoro sa ešte užíva) (Nauka, str. 150). Označuje sa ním mladé psíča a užíva sa ho aj ako

prasce, telce, štence. Svojím vznikom a rodom patria vlastne do skupiny denominatív podstatných mien na *-ec*: *domec — domce, dubec — dubce, stolec — stolce, stromec — stromce* atď. Ináč sú to podstatné mená s deminutívnym významom, aký je aj pri *prasce, telce, štence*, ktoré označujú mladé, mláďatá. Od nich jednotné číslo okrem *štenec* sa nezachovalo; bolo vytisnuté jednotným číslom stredného rodu *nt-kmeňa*, a to tým skorej, že malo širší pochop, lebo sa nim označovali obidve pohlavia mláďat, ako to dobre vidno pri *šteňa, žriebä*, kým *štenec⁴, žrebec* len mužské pohlavie.

Tak isto je to aj pri druhom type *dievčence*. Ani pri tomto k tvarom množného čísla: *hádenec⁵, húsence, chlapčence⁶, kozlenec, kurenec, morčence, pánčence⁷, zvierence* atď. neprislúcha v jednotnom čísle: *háďa, húsa, kozľa, kura, morča, pánča, zviera* atď., lebo od nich je tiež organická forma množného čísla na *-tá*: *háďatá, húsatá*... Aj tvary na *-ence* sú defektíva a podobne k nim možno predpokladať formy jednotného čísla: **hádenec, *húsenec, *chlapčenic, *kozlenec, *kurenec, *vtáčenic*... atď., ako boli v starej češtine⁸ a je tak dnes v slovenčine pri forme *mládenec*, ktorá je utvorená od kmeňa stredného rodu *mláďa*.⁹ Podstatné meno *mládenec* zachovalo si jednotné číslo a v množnom čísle na rozdiel od ostatných je tvar mužských životných: *mládenci*. Aj tu by išlo predpokladať v pluráli pôvodný neživotný tvar **mládenec* vo všeobecnom význame *mláďatá*, ale tu miesto neho je mužský životný tvar *mládenci*, označujúci len mladé stvorenia ľudského plemena mužského pohlavia, a tým koncovka neživotných *-ce* (vlastne *-e*) zamenila sa za koncovku *-ci*.

nádavky; príklady: Veselý, hlúpy *štenec*: ... vidí druhých psov behať (Kuk. XXVI, 111), „Ty — ty *štenec*!...“ (Hviezdoslav I, 222).

⁴ Význam tu kladený je vo výraze *vlči štenec* (Hviezdoslav VIII, 60).

⁵ U Ondrejova (Zbojnícka mladosť, 182).

⁶ Tvar v 7. páde u Kollára: Weť ge tebe dobre, S tvogjma *chlapčenci*. Ale mně ge beda, S mogjma *dievčenci* (I, 270).

⁷ Ihračka, cukrové panáky. Vo výklade sú všelijaké *pánčence*, salónky a cukríky (úzus v Turci).

⁸ Peřinka uvádza v Průdch zo starej češtiny „singulár kuřenec, holubenec, kozlenec“ (XVI, 88/89).

⁹ Je aj forma od kratšieho kmeňa *mlad-*: *mladec*; z neho pochádza aj *mládek* a ženský rod *mládica*. Doklad na *mladec* u Timravy: A tento starý *mladec*... hotový je bláznit sa s nimi (VI, 130).

Od *dieťa* očakávali by sme pomnožný tvar na *-ence*: *detence*¹⁰, za ktorý sa užíva analogická forma *defurence* podľa *kurence*.¹¹ Ďalej analogicky hotovou koncovkou *-ence* sú utvorené *gajdence* a koncovkou *-ence* (porov. morčence) *Cigánčence*, ku ktorým do-
 datočne vzniklo jednotné číslo *Cigánča*.

Z toho je isté, že defektíva obidvoch typov a) *prasce*, b) *dievčence* sú mužské neživotné a zato patria ako pomnožné do vzoru mužských neživotných, mäkkou spoluhláskou zakončených, teda do vzoru *meč*, lenže s tým rozdielom, že v genitíve zachovávajú pôvodnú koncovku na *č*, aká nie je cudzia ani pri iných mužských neživotných, napríklad: *čias*, *korán*, do *Jahodník* ap. Pri *štence* býva genitív aj na *-ov*, najmä keď ide o nádavku deťom.¹² Okrem genitívu aj v inštrumentále sa zachovávajú pôvodné koncovky *-ci*, ale už nie tak dôsledne.

Zo všetkého vychodí záver, že obidva typy defektív na a) *-ce*, b) *-ence* nepatria vonkoncom do stredných *nt-kmeňov*, lež do *o-kmeňov* mužských neživotných mäkkého zakončenia nielen so stanoviska historického, ale aj podľa nárečí¹³ a tiež literárneho úzu.

Príklady: Daj žrať *kurencom!* (úzus), rád rozpráva o *dievčencoch* (úzus), chodí za *dievčenci* (úzus), k tým *ďvojcencom* (Súpis III, 317), *dieučencom* naučenia dáva (IV, 156), dávať svojim dvadástim *kurencom* (V, 9), nedáva *kurencom* cicať (9), „... hľadá tímto *kurencom* cicať!“ ... *kurencom* napísau (16), „Daj si dvom *dievčencom*...“ (193), *táčencom* (Koll. Zpiew. I, 109), *diowčencom* prekážku robiti (176), za *kozlenci*... za *diowčenci* (328), po krásniach... *Gahňencoch!* (Hollý, Selanki, 3), *Kurencom* (29), ... (o *telcoch*) (SP XII, 174), nasýpaly ... *kurencom* (Černokňazník IX, 75), „... o *húsenkoch*...“ (Kalinč., Reštaurácia³, 4), na

¹⁰ Ako sa rozpaľtúva Jozef Škultéty, je taký tvar vo veršíku rozprávky o neposlušných kozlencoch, ktoré vlk láka slovami: *Kozlence, detence*...

¹¹ V ľudovej reči počuť mažať sa s deťmi: Ty *kuriatko* moje. Podľa *kurence* mohla vzniknúť podobným spôsobom analogická forma *defurence*. Ináč sotva by sa dala vysvetliť slabika *-ur-*. Takto dá sa vysvetliť západoslovenská krátka kvantita *defurence* oproti dlhej stredoslovenskej *defurence*.

¹² Dobrý doklad u Tajovského: to (*dieťa*) reve, zastarie sa druhá hofierka, nadá i tej, aby sa do svojich *štencov* starala (III, 136).

¹³ Za svojej štvorročnej učiteľskej praxe v Turci som spozoroval, že slovenskí žiaci z vidieka ťažko odvykajú od náležitých foriem: *dievčencom*, *dievčencoch*, *dievčenci*.

mäkkých *teľcoch* (107), s *prasci* (Taj. V, 103), so sliepkami... i *kurenci* (VI, 36), *dievčencom* (43), po tých našich *dievčencoch* (VIII, 123), *jahencom* (IX, 8), *vtáčencom* (XII, 162), ku *dievčencom* (Tímrava I, 136), nad *kurenci* (II, 51), so štyrmi deťmi-*vľčenci* (57), zavola... *dievčencom* (135), *kurencom* (III, 31), „... pri *jahencoch*?“ (189), rozbehli sa proti *dievčencom* (195), k *dievčencom* (IV, 159), proti *dievčencom* vystúpil (163), „... sa hrá len s *dievčenci*“ (VI, 19), proti *dievčencom* (53), „... *dievčencom*!“ (VII, 80), k *dievčencom* (Šoltésová III, 173), sa chovajú k *dievčencom* (IV, 71), *dievčencom* dokázat (72), i starsím *dievčencom* (Vansová, Z fary a zo školy, 79), dávala *prascom* (Hronský, Ohlieb, 52), vašim *dievčencom* (Zguriška, Ženich s mašinou, 16), *kurencom* (140), *Dievčencom* (Vaj. II¹, 40), šiel k *dievčencom* (IV¹, 99), ukázal *dievčencom* (225), kázal *dievčencom* (V¹, 29), pri mladých *dievčencoch* (192), *štencom* dávať (XII¹, 57), oproti *teľcom* (Kuk. II¹, 103), „... díval som sa po *dievčencoch*...“ (VII, 84), „... pochop o *dievčencoch*...“ (VIII, 155), „A ku *dievčencom*...“ (Janošík, Pavel Beblavý, 41), mladým 19—20-ročným *dievčencom* (Slovák zo 16. júla 1939, str. 5), pri *dievčencoch* (z 3. augusta 1939, článok Lahkomyselní Bardiovčania) a iné.

Na základe nášho záveru treba pomnožné tvary typu *a) prasce*, *b) dievčence* uviesť v nových školských gramatikách slovenského jazyka medzi mužské neživotné mäkkého zakončenia, teda k vzoru *meč*, rozhodne nie *dievča*. Takto to vyžaduje systém slovenského jazyka.

J. Martinka:

CUDZIE NÁZVY ZÁHRADNÝCH RASTLÍN.

Slez—ajbiš. K bohatstvu chudobných ľudí patrí aj úradne, lekársky za liečivú, oficiálnu uznaná rastlina vedeckým menom *Althaea officinalis* L. Rastie aj divo, ale pestujú ju v záhradkách pre jej liečivý pakoreň a listy, ktoré hoja zapálené sliznice a žlazy. Túto rastlinu užívali už aj Gréci pod menom: ῥιζακος a Rímania pod menom *hibiscus*. Z tohto vzniklo nemecké meno *Ibisch*, *Eibisch* a z neho zas poslovenčené tvary *ibiš*, *ibišok*, *ajbiš*, *lajbiš*. V starších rastlinároch sa uvádza aj pod menom *Malva* a *Althaea*. Dnes označuje veda týmito menami rozličné rody rastlín.

Už v najstarších slovníkoch sa uvádza pre túto rastlinu slo-

vanské meno *slez* i *sliez*. Po poľsky sa menuje *ślaz*, po bulharsky *слиз*, srbochorvátsky *sliez* a slovinsky *sliz*. Z tohto tvaru je aj maďarské meno rastliny *ziliz*.

Droga z tejto rastliny sa rozšírila na Slovensku zväčša pod menom *Eibisch-thee*. Inak rastlinu menujú na celom Slovensku *slez*. V niektorých knihách sa uvádza aj vedľajším menom „preskiernik, preskurník“ podľa českého *proskurník*.

I v slovenských učebniciach sa uvádza zväčša pod menom *slez*, niekedy ako „ajbiš“.

Uhorka. Na jedálnych listoch rozličných hostineov sa uvádza to isté jedlo pod takýmito menami: *oharka*, *ogarok*, *oharok*, *ogurka*, *ugorka*, *uhorka*, *uharka*, *uherka*, *uharok*, *uhoreček*, *okarkáč*... Podľa toho potom tvary prídavných mien: *uhorkový*, *oharkový*... atď. šalát.

Táto hojnosť menných tvarov veľmi názorne svedčí o spoločnom koreni. Posilňuje túto mienku aj okolnosť, že po česky sa volá tá rastlina *okurka*, poľsky *ogórek*, rusky *orypen*, po nemecky skráteným tvarom *Gurke* a maďarsky *uborka*, *ugorka*. Uvedené názvy vznikli z latinského *anguria* a toto zasa gréckym prostredníctvom z perského *angorah*. Na perskom území je pravlast tejto rastliny.

Keďže ide o označenie jedného rastlinného druhu, postačí na to jeden tvar, ako to vyžaduje rečová úspornosť. Žiada sa zvoliť najrozšírenejší a podľa možnosti vývojove najslovenskejší tvar. Týmto požiadavkám ešte najviac vyhovuje tvar *uhorka*.

Pólka—egreš. Rastlinu, vedecky *Ribes grossularia* L. menovanú, označuje Slováč týmto názvami: *kosmatka*, *kosmačka*, *mochňanka*, *bicky*, *buzacky*, *bravienky*, *gygadze*, *šminky*, *polča*, *polčiar*, *pólčie*, *póločka*, *pólka*, *polka*, *pólka*, *egreš*. Po česky sa menuje *angrešt*, poľsky *agrest*, srbochorvátsky *ogrozd*. Po maďarsky sa volá rastlina *egres* a *köszméte* (zo slovenského slova *kosmatá*).

Podľa rečových požiadaviek nám dostačí jeden názov. Tvar *egreš* vznikol z latinského slova *agrestis* = *poľná*, *divo rastiaca figa*: *grossulus*. *Pólka* a ostatné podobne znejúce tvary sú preklady latinského názvu *agrestis*. Tento názov má síce malú opisnú hodnotu, ale keď sa neujal aj na iné poľné rastliny, zostáva jednoducho mysliteľným a najhodnotnejším slovenským názvom pre uvedeníu rastlinu.

Rajštiak = rajčiak—paradajka. Podľa vitamínového obsahu

medzi najhodnotnejšie plody patria *rajské jablká* čiže *rajštiaky*, *rajčiaky*, *rajčiare*, *rajčáky*. Len v 19. storočí sa rozšírila u nás táto rastlina, preto nemá starých názvov. Tvary „paradajka, paradíčka“ sú cudzieho pôvodu, akiste maďarského, zo slova *paradicsomalma*, ktoré je prekladom nemeckého *Paradiesapfel*. Všetky slovanské jazyky majú slová *raj*, *rajský*, ale nemajú slová *paradaj* a odvodeniny. Z tvaru prídavného mena *rajský* je správne utvorené slovo *rajštiak*, ale rozšírenejšia je výslovnosť: *rajčiak*.

Dvojice *rajštiak*—*rajčiak* dajú sa odvodiť len od *rajčina*, lebo ináč nedaly by sa vysvetliť mäkké spoluhlásky *šť*, *č*. Z kmeňa prídavného mena *rajsk-* a prípony *-ina* dostať tvar **rajščina* a zjednodušením skupiny *-šč-* *rajčina*. Vznik formy *rajštiak* ide vysvetliť z nezjednodušeného kmeňa *rajšč-* príponou *-ák*, po mäkkých spoluhláskach *-iak*: **rajščiak* a z toho *rajštiak*, keď skupina *-šč-* cez *šťš* sa zjednodušila na *šť*.¹ Tvar *rajčiak* pochádza zas zo zjednodušeného kmeňa *rajč-* a prípony *-iak*: *rajčiak*.

S kmeňoslovnou stránkou obidva tvary *rajštiak*—*rajčiak* sú správne, ako aj tretí *rajčina*. Pravda, z nich pre vedeckú terminológiu možno vybrať len jeden, azda ten, ktorý je najrozšírenejší.

Štefan Tóbiš:

ÚVOD K SLOVENSKEJ OBCHODNEJ TERMINOLOGII.

Význam odborného názvoslovía čiže terminologie je pre národnú kultúru nedoceniteľný. Dôkladnejšie a náležitejšie spoznáваме túto pravdu najmä po 14. marci, pretože skoro denne musíme konštatovať, že naša terminologia v niektorom odbore pokulháva za potrebami moderného života, alebo otvorene sa musíme priznať, že nám v tom či onom odbore terminologia jednoducho chýba.

Pred 14. marcom netiekol život na Slovensku našským, slovenským korytom. Usmerňoval ho cudzí živel, lebo národ vyradovali priam zákerne a programovite zo všetkých pozícií, v ktorých by bol mohol nájsť seba a bol by sa mohol aj trochu zoceliť pre ďalší boj. Tak bolo pred prevratom, keď slovenský národ plánovite zatláčali do hôr a degradovali na podradné miesto národa pastierov, sluhov, robotníkov, otrokov. A takýto národ nežil, ale zmieral. Je preto pochopiteľné, že slovenský národ z tých

¹ Porovnaj tiež *šťastný* (zo *sčastný*), za ktoré je podobne *šťastný*. — Poznámka redakcie.

dlhých tisíc rokov ani nám nemohol zanechať odbornú terminológiu, lebo jeho smutným životným údelom bolo za celú tú dobu iba robiť, slúžiť a otročiť.

Prevrat priniesol nápravu aj v tomto ohľade, no len čiastočnú. Na Slovensku sa slovenský život zasa len nemohol vyvíjať želaným tempom.

Nad týmito skutočnosťami sa musíme zamyslieť, ak chceme hovoriť o slovenskej terminológii ktoréhokoľvek odboru. Smutná skúsenosť a skutočnosť, zapltená celým morom odnárodnenej krvi slovenskej. Smutná je ona najmä na poli obchodníctva a obchodu vôbec.

Netreba nám tu znova pripomínať, akým dôležitým faktorom spoločenského, národohospodárskeho, politického, a teda vlastne národného života vôbec je obchod. Veď práve v ňom sa popri priemysle a technike už od najstarších čias najskôr a najsilnejšie prejavovalo tempo a dynamizmus života. Obchod zasahuje veľmi účinne do národného života. Ak si národ vypustí obchod z rúk, zrieka sa tým nielen bohatého zdroja príjmov, ale púšťa si aj žilu. Cudzí živel, ktorému náš národ v minulosti musel urobiť miesto, úplne sa vyradil zo slovenského národného života a zaujal k nemu postoj nielen pasívny, ale priam nepriateľsky zradcovský. Využíval a úmyselne zneužíval svoje výsostné a jedinečné postavenie v národnom kolektíve. Ubíjal národnú pospolitosť jednak svojim bezuzdným materializmom, ale nivočil ho aj duševne, kultúrne. Záškodnosť na kultúrnom poli prejavila sa v tom, že národ stratil v tejto vrstve, priemerne stredne vzdelanej, práve tú složku, ktorá bola čo len hmotne najpovolanejšia podporovať národnú kultúru. Mohli sme sa o tom dobre presvedčiť aj na našich dedinkách. Ešte aj v najzabudnutejších dedinkách čítali Židia-obchodníci noviny, mali zväčša dosť pekné knižnice, najprv nemecké, potom maďarské alebo miešané. Kupovaním kníh pomáhali výdatne budovať kultúru nemecko-maďarskú. Iný dôsledok bol ešte zhubnejší, lebo zasiahol národ na najcitlivejšom mieste. Cudzí živel židovsko-maďarský nielen že nerešpektoval národnú kultúru, ale z tých istých psychologických príčin nerešpektoval ani reč, ktorá koniec-koncom zostáva navždy najzákladnejším prejavom národnej samobytnosti. Židia-obchodníci narúšali jednak ľubozvučnosť našej reči svojou bezprikladnou nedbanlivosťou a fufnavosťou, ale kazili a podkopávali čistotu reči ešte aj účinnejšie: znečisťovali ju neželateľným nánesom cudzích slov, zprvu nemeckých, v posled-

ných časoch maďarských. A túto nákazu cudzoty zaštepovali do čistého kmeňa slovenskej pospolitosti, ktorej boli z rúk vyrazené všetky obranné prostriedky. Len takto môžeme pochopiť, prečo sme po svojich otcoch mohli z obchodnej terminologie zdediť vlastne len jediné našské slovo *sklep* popri celej záplave cudzích *kšeftov*, *handlov*, *púďlov* ap.

Mnoho z týchto kazov sme odhodili v časoch poprevratových, no ešte i tak čaká tu hodne roboty, aby aj obchodná terminológia dohonila, čo zameškala pre macošské pomery.

Eugen Jóna:

TREBA A NAČIM.

Teražšia jazyková prax pri užívaní slova *načim* ide často do dvoch krajností: jedni radi mu dávajú prednosť pred jeho synonymom *treba*, druhí mu vyhýbajú. Jednej strane zdá sa rýdzim a svojsky slovenským, druhej zas nárečovým, vulgárnym, takže vraj nepatrí do spisovného jazyka. Naša praktická jazykoveda musí si tu opatrne počínať, aby zo slovného pokladu spisovnej slovenčiny nevyhadzovala dobré slová, ale ani nezavádzala a nepodporovala individuálne a dialektické zvláštnosti. Dnes dôležité kritérium pri hodnotení slov je nielen ich rozšírenie v slovenských nárečiach, ale aj ich funkcia, najmä v odbornej terminológii, ďalej aký mala k nim pomer literárna tradícia a predovšetkým ako sa k nim stavajú dobrí slovenskí spisovatelia. Nové Pravidlá slovenského pravopisu majú v slovníku *treba a načim* ako synonymá, ale dosiaľ v Slovenskej reči nebola im venovaná zvláštna pozornosť, hoci práve pre spomínané okolnosti podrobného štúdia si zasluhujú.¹

Ideálom slovenskej jazykovedy je veľký slovník slovenského jazyka, kde by bol shromaždený celý slovný poklad slovenčiny od najstarších čias až podnes. Tam by sme sa dozvedeli, kedy ktoré slovo bolo prvý raz užité v literatúre, ktorí spisovatelia ho

¹ Stalo sa mne samému v I. tr. gymn. v Turčianskom Sv. Martine, že žiaci nevedeli, čo značí slovo *načim*, lebo v turčianskom nárečí ho niet a v ľudovej škole sa s ním nestretli. Dievča-slúžka z Nepál poznalo jeho význam z čítania. Niektorí profesori ho zasa nestrpia v úlohách svojich žiakov, pretože sa im zdá dialektizmom.

ďalej užívali, aké je jeho bližšie i ďalšie príbuzenstvo, jeho pôvod, väzby, významové odtienky atď. Dnes musíme sa uspokojiť s prehliadkou doterajších slovníkov, kde je zachytený podľa doby vzniku vtedajší úzus, a prehliadkou novej literatúry krásnej, pravda, tu bez nároku na úplnosť.

V literatúre *načím* nie je neznáme. Majú ho už oba naše predštúrovské slovníky — Bernolákov a Palkovičov. Bernolák² má tvar *načím* (s dlhým *i*) s poznámkou: *adv., cum dativ. pers.* a prekladá ho *necessarium est, ist nothwendig, szükséges* s väzbou: *To mi načím (Usus)*; pri hesle *treba*³ má zasa poznámku *adv. syn. potreba, načím, boh. třeba, usus to treba, treba sa mi učiť*. Palkovič⁴ má tiež heslo *načím sl. adv. (ol. ponáčím) načím robit, načím mi peníze*.

V Jančovičovom slovníku⁵, ktorý zachycoval slovnú zásobu štúrovcov, je len tvar *načím* s frázou *načím si mi*. Ďalšie praktické slovníky — Loosov⁶ a Pechányov⁷ — majú tvary *načím* a *način* (s *-n* na konci) bez dokladov. Až Miroslav Kálal⁸ má doklady zo slovenských spisovateľov — uvádza skratky ich mien⁹ — a banskobystriický úzus; má tri tvary: *načím, náčin* a *način*. Tvrďý¹⁰ má už len tvar *načím* s frázou: *Tu sa načím pokoriť*, ako ho už

² Anton Bernolák, *Slovár Slovenský, Česko-Latínsko-Nemecko-Uherský...*, v Budíne 1825—1827, II, 1511.

³ Tamtiež IV, 3331. Bernolák poznal slovo *načím* zo západoslovenských nárečí, kde sa vyskytuje v tejto forme (napr. H. Bzince), ale mohol ho poznať azda i z rodnej Oravy.

⁴ *Böhmisch-deutsch-latinisches Wörterbuch mit Beifügung der den Slowaken und Mähren eigenen Ausdrücke u. Redensarten*, I, Praha 1820, II Pressburg 1821, str. 988. Poznal ho asi z novohradského nárečia, susediaceho s jeho rodným malohontským, kde je len jeho synonymum *nadbe*, ako ukážem ďalej.

⁵ Štefan Jančovič, *Noví maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský slovník I—II* (1. vyd. 1848 na Sarvaši), 2. vyd. 1863, str. 146.

⁶ Josef Loos, *Slovník slovenskej, maďarskej a nemeckej reči I—III*, v Pešti 1869—71.

⁷ Dr. Adolf Pechány, *Slovník slovenský a maďarský dľa Jozefa Loosa I—II*, v Budapešti 1906.

⁸ Mir. Kálal, *Slovenský slovník z literatúry aj nárečí*, B. Bystrica 1924, 352.

⁹ Koll. [= Ján Kollár: *Zpěvanky* (sic!) (Staroitalia, Znělky)]. Hv. (= *Hviezdoslav: Sobrané spisy básnické I—V. atď.*), Tim. (= *Sobrané spisy Timravy I—III*).

¹⁰ Peter Tvrďý, *Slovenský frazeologický slovník*, 2. vyd., Praha—Prešov 1933, str. 296 (1. vyd. 1931).

mal i Czambel.¹¹ Tento tvar dostal sa i do slovníkovej časti Pravidiel slk. pravopisu z r. 1931 aj z r. 1940.

Z prehľadu slovníkov vidíme, že *načím* bolo známe spisovateľom, ktorí písali česky, bernoláčinou, štúrovskou slovenčinou i súčasným spisovateľom.

Nie je možné teraz, keď ešte nemáme excerpovaných ani klasikov, podať všetky doklady zo slovenskej beletrie. Spisovatelia užívajú *treba*, *načím*, *potrebno* (zriedka aj *nádobno* a *nadbe*) podľa toho, ktorého z týchto slov sa užíva v ich rodnom kraji, t. j. čo priniesli do spisovnej slovenčiny so svojou prvotnou slovnou zásobou.

Podľa môjho¹² vlastného zistenia izoglosa slova *načím* ide na východe asi na rozhraní starého Novohradu a Gemera-Malo-hontu. Na východ od tejto čiary (pravda, len bezprostredne, ďalej je iste aj *treba*) užíva sa vo význame *treba* slova *nadbe* (porov. rus. a podľa neho i slovenské *nádobno*), na západ výrazu *načím*, a to predovšetkým zo stredoslovenských stolíc v celom Novohrade, v Honte, v hornom Tekove¹³ (s koncovým *-n: načín*), vo Zvolenskej¹⁴ (aspoň čiastočne), zo západoslovenských stolíc (ako viem) v Trenčianskej¹⁵ a Nitrianskej.¹⁶

Podľa toho už apriórne možno čakať, že najčastejšie sa bude vyskytovať slovo *načím* u spisovateľov, pochádzajúcich zo spomenutých stolíc. A naozaj tak je to u *Boženy Slančíkovej-Timravy*, ktorá sa narodila v Polichne a býva v Ábelovej v Novohrade. V jej *Sobraných spisoch* II. sv. (Turč. Sv. Martin 1922), ktorý som si náhodou vybral, nájdeme tieto doklady: „... da ver' by i Ďuro Bedákovie bol dostal, čo mu *načím*“ (34), ale zapražiť bolo ho (= bôb) *načím* ešte (55), a *načím* bolo už len nalievať a piť (68), vedľa i bezo mňa, čo robiť *načím* (141), „*Načím* si rozkázal!“ myslí si (150), už vidím, že máš v hlave viac, ako *ti je načím* (175).

No nájdeme i tu ešte viac dokladov na *treba*, napr.: A koľko

¹¹ S. Czambel, Rukoväť spisovnej reči slovenskej, T. Sv. Martin 1919, str. 286.

¹² Pozri o ipeľskom nárečí v Novohrade *moje* štúdie v Sborníku MS XIII (1935), 34–38, XIV (1936), 131–140 informácie v SR III, 27 n.

¹³ Podľa prof. Jána Rakovského, rodáka zo Sv. Kríža n/Hronom.

¹⁴ V. Kálal, c. d. 352 o banskobystr. úze, nepriamo u Tajovského ďalej.

¹⁵ Napr. v okrese Bánovce n/B. podľa udania prof. A. Jánošíka.

¹⁶ Napr. v okolí Nového Mesta n/V. (Horné Bzince) podľa prof. J. Sabršúla.

rokov *bolo treba*, kým pristala na to (24), ostali ti, čo boli, len čo ich za pol hodiny *bolo treba* presviedčať a nahovárať (32), nevedel by Sponík, že tu chýbi ženská ruka a že *je* žena vôbec *treba* na svete (56), keď niečo nespravila, ako *bolo treba* (61) atď. (Ešte na str. 64, 77, 81, 85, 116, 126, 127, 144, 153, 154, 164, 167.) Pomer medzi *načím* a *treba* v tomto sväzku (II.) je 6 : 16, teda viac ako $\frac{1}{3}$ (asi 37%). Tento pomer pravdepodobne bude taký aj v iných sväzkoch, najmä v novelách z dedinského prostredia.¹⁷

Je zaujímavé, že Elena Maróthy-Šoltéssová, ktorá vyrástla tiež v Novohrade (v Luboreči), neužíva tak často *načím*.

V Sobraných spisoch I. sv. (Turč. Sv. Martin 1921), ktorý skoro celý zapĺňa poviedka „V čiernickej škole“, Š. dáva hovoriť osobám z ľudu v priamych rečiach novohradským (ľuborečským) nárečím. Predsa však tu nájdeme len jediný doklad na *načím*, pravda, tu s dlhým *i* („*načím*“): „*Nenačím* sa báti; ja viem, kade mám íti“ (103). Inde má tu Šoltéssová *treba* alebo *potreba*: keď mu *treba* bolo prísť po akomsi vykonávaní do fary (4), „Nebola toho *potreba*“, hovoril bodro (14), V domácom kruhu *netreba* robiť ceremonie (19) atď. Šoltéssová podľa toho pokladala slovo *načím* za dialektické, dala ho užiť svojim osobám z ľudu (ich priame reči zapisala verne nielen lexikálne, ale aj hláskoslovne, tvaroslovne a syntakticky), ale sama ho neužívala.

Popri *Timrave* najviac dokladov slova *načím* je u *Tajovského*¹⁸: Ale potom sa odtrhol od nich, že si mu *načím* odkladať na háby (IV, 11), Tomášik objedná, čo komu *načím* (V, 119), Voliť *načím* (VII, 57), Ak by vašej žene bolo *načím* k dieťaťu, nedbám (VIII, 5), Pri ženbe i rozumu sa *načím* poradiť (VIII, 123), Po rusky *načím* rieciť: „Do dobrovo svidania!“ (X, 85), No len si vezmite peniaze. *Načím sú* vám skorej ako mne (XIII, 19), už po kňaza *bude načím*(!) ísť (Smutné nôty, Pešťbudin 1907, str. 62).

I Tajovský užíva častejšie *treba*, napr.: *Treba* sa vám ochladiť (Smutné nôty, vyd. 1907, str. 28), Ale kým žijú, *treba* ich vedieť držať (36), No, ale ak by *bolo treba*, páni moji, pošlite po mňa (37) atď. Tajovský užíva teda, ako aj Timrava, striedavo

¹⁷ Nie je isté, či Timrava sama takto striedavo písala *treba* a *načím* a či jej to neopravovali martinští korektori.

¹⁸ Doklady z Tajovského mám zväčša z kancelárie Slovníka jazyka slovenského v MS v Turčianskom Sv. Martine; nebudú to asi všetky doklady, lebo aj pri úplnej excerpčii to isté slovo v jednom význame bude sa vypisovať len raz zo spisu alebo i autora.

treba a *načim*, pritom u neho je oveľa menšie percento *načim* ako u Timravy. *Načim* poznal asi z rodného Tajova (Zvolen). Zprvu (Smutné nôty vyd. 1907) ho písal s dlhým *i načim*.

Zo Zvolenskej pozná asi *načim* aj Ludo Mistrik-Ondrejov, u ktorého mám pri ruke len jeden doklad: *Načim* ešte čakať (Zbojnícka mladost' 207). V tom istom diele má už len *treba*: *Bolo treba* nechťmi soškrabať sypký pláštik inovate (13), *Bolo treba* nazrieť i druhým oblôčikom (13), Už nám *netreba* — ohlásil sa najmenší (61) atď.

Na západe asi poznal slovo *načim* M. Rázus (Mor. Lieskové) a J. Jesenský (Bánovce n/B.). Napríklad: Tej sa *načim* pozdraviť (Svety I, 9), Tak mu *načim*! (Svety IV, 237), Pristaviť *načim* žitia tok — / a zničiť jeho počiatok! (Ahasver 17) ... že radšej umrie, ale nezuteká, keď presvedčenie žiada... A to *načim*, / jak ten kus chleba, slabým srdciam našim! (O mne i o vás, 90), Veď *načim* pod bičom mi relaz ešte kuf / na lásku, ktorou chcem ku materčine lnúť (Jesenský, Zo zajatia, T. Sv. Martin 1922, str. 45).

Rázus i Jesenský použili *načim* i vo veršoch, ale len Rázus ho využil pre rým (*načim* : *našim*).

V diele Hviezdoslavovom nájdeme vedľa *treba*, *potrebno* nielen *načim*, ale i *tra* (z pol.) a *nádobno* (z ruštiny): ...prehodil jedno-druhé slovo, jak *načim* útok upraviť (I⁴, 156), ...mne vtedy však sa sevřkať *načim*, umenšovať sa (IV³, 69); i *potrebno* križe klášť (I, 227); *Potrebno* i napiť sa (V, 83), „...Tož i na kyje dôjst má...?“ Ak *tra*, dať mu zniesť...“ (VI², 87); Veď vzpriamil-li sa ozaj obrom útočným a smelým, / že *nádobno* mu bolo bučné svaly ochromiť (II⁴, 37).

Druhý veľký náš klasik, Oravec, Martin Kukučín má tiež *načim*: No vie i mlčať, kedy *načim* (III², 49), *Načim* privykať (IX, 256), *Bolo načim* stúpať viac hmatajúc (XXV, 18). V Orave *načim* sa nevyskytuje v nárečiach, ako som sa informoval, preto asi ho nemá ani Jégé, ani Milo Urban.¹⁹ Hviezdoslav a Kukučín poznali ho teda v niektorom inom kraji alebo v literatúre. — Nevyskytuje sa ono ani v Liptove (nemá ho Stanislav v Liptovských nárečiach), ani v Turci (nemá ho zo starších napríklad Kalinčiak v Reštaurácii, z mladších Tído J. Gašpar v Námorníkoch).

Načim ešte nie je úplne vyložené. L. Novák a Fr. Trávníček

¹⁹ V Urbanovom románe Hmly na úsvite (Praha 1930) všimel som si zvlášť tohto zjavu na str. 1—253.

spojujú²⁰ adv. *načím* so spojkou *čím* = *kým*. Trávníček tu hneď aj vykladá, že *načím* vzniklo z tvaru *čím* mechanickým spojením s predložkou *na* a skrátením. Takto dajú sa vyložiť skoro všetky tvary: ipeľskonovohradský *način* (skrátene *i* a koncové *m* > *n*, ako *s našim chlapom*), trenčiansky *načím* (Bánovce, krátke *i*, ako *s dobrím človekom, s ním*), ale nie západonitriansky *način* (H. Bzince), kde inak niet zmeny *m* > *n*. Tvar *načím*, doložený u Kálala, má dĺžku asi sekundárnu, ale nie mi je ani jasné, odkiaľ je. Ani uvedený tvar Palkovičov *ponačin* nie mi je inak známy. — Pri slove *načím*, ktoré by sa malo vlastne písať *načím* (s dlhým *i*), ak uznáme spomenutý výklad za správny, ťažko si predstaviť, ako zámenný tvar *čím* (inštrumentál) s predložkou *na* dostal význam „treba“, takže niekde staršie *treba*, ako napr. v ipeľskom nárečí v Novohrade, úplne vytlačil. — Pri výklade spojky *kým* vyšiel Trávníček z výrazu *kým časom* (= za ten čas), *ký čas*. Pri *načím* je dnes už ťažko nájsť podobný výraz, aby sme jeho vývin dobre pochopili sémanticky. Preto je možné, že sa nájde iný výklad, pri ktorom základom môže byť aj tvar **na-čin*. Nateraz slovo *načím* je nejasného pôvodu.

Dnes *načím* a *treba* citíme ako adverbia. Príčastie určitého slovesa pri nich je stredného rodu: *bolo treba*, *bolo načím*. *Treba* ako *potreba* bolo pôvodne substantívum. Preto je asi pôvodná väzba s genitívom; nájdeme ju u dobrých spisovateľov, napr.: Dlhý robíť — nám *toho netreba* (Kukučín III, 80), uvážila i to, že dnes vôbec *je nie toho treba* (Hronský, Proroctvo doktora Stankovského, vyd. 1930, 59), neviem, či *je toho treba* (63), Všetky nemôžu písať rovnako, lebo potom nebolo by *ich treba* (113), Či *je na to treba veľkej sily* (225), Či *ta* tu len vôbec *bolo treba*? (Gašpar, Námorníci 96), *Obsahu treba* do života (Vajanský II, 161).

Pri hesle *treba* viac ako polovicu dokladov s gen. väzbou má i Tvrdý (635), iné doklady sú s nominatívom. Napr.: *solí, korenia a žartu* len po troche *treba*. — *Treba* nám *povetria*. — *Netreba* deťom *britvy* do ruky. — Boh vie dobre, čo nám *treba*. — Dobre mu tak, veď mu *to nebolo treba*.

Dokladov na nominatív je mnoho, napr.: *Tie* sotva budú *treba* Eduardovcom (Hronský, Proroctvo 30), Keď mi napíše, že *budú* mu *treba* (80), Jej bol *treba* *Paríž* aj *Nemecko* (124), Nevedel by Sponík, že tu chýbí ženská ruka a že *je žena* vôbec *treba* na svete

²⁰ V Sborníku MS XIV (1936), 156, pozn. 4.

(Timrava II, 56), Uznáte, že *to nie je treba* (Gašpar, Námorníci 129). V takomto prípade je častejšie spojenie nominatív—spona—adj. potrebný: Tu *boly potrebné vytrvalé ľudské ruky* (Urban, Hmly, 247).

Popri väzbách *a) treba s genitívom, b) treba s nominatívom* je tu ešte tretia, ktorá je najčastejšia, *c) treba s infinitívom*, a *d) treba, aby*. Napr.: *Treba ísť*, povedal odrazu Hlavajovi (Urban, Hmly 15), Keď dávajú, *treba brat* (186), Povie nám, kde a čo *treba* vedieť (Hronský, Proroctvo 10), a *nebolo sa treba obávať* (20) atď.

Väzba *treba, aby* sa vyskytuje najviac v školskej slovenčine, napr. pri prekladaní francúzskeho *il faut que ...*, ale nájdeme ju aj v literatúre, napr.: *Treba, aby* odišiel z domu (Kuk. III, 117).

Treba, ako to vidno najlepšie z posledného typu, pôvodne bolo vlastne samo vetou s významom 'je potreba', a to vetou neslovesnou, nominálnou.²¹ Časom bolo potrebné vyjadriť i v takejto vete osobu, čas a spôsob a tak sa pridávala spona nielen pre minulé a budúci čas, ale i pre prítomný (bolo, bude a je *treba*). Dnes Pravidlá slk. pravopisu v slovníku (str. 417) výslovne zavrhujú túto sponu v prítomnom čase (*treba urobiť*, nie „je *treba urobiť*“). Ako vidieť z citovaných dokladov, vyskytujú sa u slovenských spisovateľov aj tvary so sponou, napr.: Timrava II, 56; Hronský, Proroctvo 59, 63, 225; Gašpar, Námorníci 129, pri *načím* Timrava II, 175 atď. Vysvetlíme si ich práve snahou po výraznosti, hoci tu i tvary bez spony sú jasné, teda *treba robiť*, *treba mi peniaze* (ako dokladá už Palkovič l. c.). Tak je to i pri *načím*, napr.: *Načím ti je?* (ip. úzus Novohrad). Pri *treba* jeho verbalizácia sa prejavila i v tvare *trebalo*. Tento tvar je rozšírený najmä vo východoslovenských nárečiach, ale zjavil sa i v spisovnej reči, napr.: pri starších *trebalo* spokojiť sa zväčša s výskumy druhých (Vlček, Dejiny literatúry slovenskej, vyd. 1923, str. 408). Z východnej slovenčiny: Iem ho *trebalo* upese (Czambel, Reč 272), večar vecej vypila, jak *trebalo* (264), z nej barz krasna dzivka bula, že jej vo švece *trebalo* hľadac pary (286), Že jim *trebalo* každi deň dac pojis jedného človeka (605) atď.

Štylisticky, ako všetky synonymá, i *treba* a *načím* spisovatelia užívajú, aby vyhli opakovaniu, napríklad: *Treba* sa mi roz-

²¹ Neslovesné vety v češtině I—II, Brno 1930 a 1931, od Fr. Trávníčka, ktorý tu študuje i slovenské zjavy, napr. str. 128 a inde.

hodnúť: svoje šťastie — či šťastie dieťaťa? ... Voliť *načím* (Taj. VII, 57). To sme zistili aj u Timravy (pozri vyššie!). Pravda, *načím* užíva sa i dnes viac v žurnalistike a beletrii, vo vážnej próze, napr. vo vedeckej, zriedka. Napr.: „Odporúča sa užívať podľa možnosti činnej metódy. Pri nej *treba* ziactvu ponechať dostatočnú voľnosť... *Treba* vychádzať najmä z pozorovania... Pri tomto postupe je úlohou učiteľa, aby... Pri tom, pravda, *treba* dbať na to, aby... Dalej *načím* pamätať...“ (Učebné osnovy gymnázia, 1939, str. 13.) I vo vážnej osnove, kde by sa malo často opakovať *treba* (predpisy, nariadenia atď.), odporúča sa i jeho synonymum *načím*. *Nádobno* Pravidlá slk. pravopisu (str. 262) odsudzujú ako chybné slovo, hoci v období matičnom sa užívalo častejšie, takže je napr. i v „Stanovách Matice Slovenskej“ z roku 1862: „...ktorému (= ochrancovi) *nenádobno* byť členom Sl. M.“ (§ 5.). *Nádobno*, *tra* a gemerské *nadbe* (hoci je v Czamblovej Ru-kováti³ v slovníku bez poznámky) sú v spisovnej slovenčine prípustné len ako poetizmy alebo dialektizmy, no *načím* vedľa *treba*, hoci svojím pôvodom nie je celkom jasné, má svoje oprávnenie v slovníku spisovnej slovenčiny v každom štýle. Nemusíme mu dávať prednosť pred *treba*, ktoré je dobré slovenské a slovanské slovo, ale zas nemusíme mu ani vyhýbať.

VÝSKUM SLOVENČINY.*

Anton Jánošík:

KVANTITA ZÁMENA ON V PREDLOŽKOVÝCH TVAROCH MNOŽNEHO ČÍSLA (k) NÍM, NÍCH A BEZPREDLOŽKOVÝCH ÍCH, ÍM.

Krátka kvantita pri formách (k) *ním*, *ních* a *ím*, *ích* nezodpovedá slovenskému kvantitatívnemu systému. Vo všetkých nárečiach, kde je systém dlhej kvantity, sú v týchto tvaroch dlhé kvantity: (k) *ním*, *ních* a *ím*, *ích*. Odchylná krátka kvantita do slovenskej spisovnej reči sa zaviedla vplyvom českej krátkej kvantity a udržiava sa v nej, najmä v najnovšom čase¹ len dodržiavaním gramatikou predpísaných

* Výskumy, uverejnené v tejto rubrike, nemožno hneď uvádzať do praxe, keďže sú záväzné Pravidlá slovenského pravopisu.

¹ Donedávna ešte v knihách, vydávaných Spolkom sv. Vojtecha v Trnave, bývaly dlhé kvantity, ale teraz už nadobro prestaly. Vplyv školy a gramatiky.

vzorov; v hovorovej reči, v rádiu, v školskej reči žiakov a učiteľov, profesorov a inde všade počuť vo výslovnosti dlhú kvantitu.² Tá skutočnosť, že sa dlhá kvantita neoznačuje, hoci sa dlhá vyslovuje, spôsobuje isté ťažkosti žiakom, kým sa nenacvičia mechanicky kľásť krátke kvantity v množnom čísle namiesto dlhých, aké sú v nárečiach. Najskorej prichodí mýlka pri množnom datíve (*k*) *ním*, lebo taký istý tvar je i v jednotnom inštrumentále, ale označený dlhou kvantitou (*s*) *ním*, hoci pri ňom vo výslovnosti býva skrátaná, krátka kvantita³, kým v datíve (*k*) *ním* zas dlhá. Ináč obidva tvary v komplexe predložiek splyvajú v jeden celok, pri ktorom treba žiakom zakaždým si uvedomiť jednotný inštrumentál, aby podľa pravidla⁴ gramatiky kladli dlhú kvantitu na rozdiel od datívu plurálu, lebo výslovnosť skorej zdváža k opačnej kvantite. No podľa kvantitatívneho zákona v slovenčine patrí obidvom formám dlhá kvantita, ktorá má svoj pôvod v zanikaní jerov; inštrumentál jednotného čísla *nímъ* a množný datív *nímъ* po zániku jerov (*ъ*, *ь*) sa zmenšili o slabiku, z dvojslabičných foriem stali sa jednoslabičné a zato i kvantita pôvodne krátka sa predĺžila na koreni za vynáhradu zaniklej slabiky: *nímъ* > *ním*, *nímъ* > *ním*. Teda ako je náležitý pre spisovný jazyk inštrumentál jednotného čísla *ním*, tak je i datív množného čísla *ním* s kvantitatívnej stránky. Podobne je náležitá dlhá kvantita i pri forme *ních*, vzniklej z *nichъ*, majúcej podobne jednaký počet slabík a i pôvodne končiacej sa na *-ъ*. No pri nej náležitá dlhá kvantita ešte lepšie vynikne od formy (*k*) *ním*, ak ju porovnáme s genitívom množného čísla podstatných mien, majúcich tiež pôvodne koncovku *-ъ*: *knih* < *knihъ*, *osik* < *osikъ*; *ryb* < *rybъ*, *žil* < *žilъ* ap. Tu tak isto po zaniknutí jerov, a tým po skrátaní slova o slabiku nastala dlhá kvantita v slovenčine na rozdiel od češtiny, kde ostáva naďalej krátka kvantita i pri podstatných menách: *knih* < *knihъ*, *osik* < *osikъ*, *ryb* < *rybъ*, *žil* < *žilъ* ap. Nože ak je v slovenčine dlhá kvantita pri *knih*, *osik*, *ryb*, *žil* atď., tak naisto taká prináleží i predložkovému tvaru *ních* a podobne tiež bezpredložkovému

² Pozorovať to najmä pri deklamácií.

³ V nárečiach býva krátka kvantita, čo dobre vypozerovať i na úlohách žiakov nižších tried, ktorí, pokiaľ sa nacvičia pravidlo, vždy napíšu s *ním* s krátkou kvantitou, ale *k* *ním* zas s dlhou. Príklady zo školských úloh: ... Turiec. Nad *ním* sa dvíha brezový háj (z IIb), ... vstúpi dieťa. Za *ním* druhé (z IIIc), chlapec so zvonom v ruke, za *ním* ide kostolník (z IIIc) atď. Taká kvantita sa nájde i v spisbe, pokiaľ spisovatelia sa pridržali kvantity nárečia, napríklad: prehovoril som s *ním* pár rečí (Čajak, Zápiscky z rukojemstva, 25), Jak za *ním* hneď skočiu slavní Horvátou Bán (Podhradský, Holuby a Šulek, str. IV).

⁴ Známe školské pravidlo: Pri zámene *on* všade sú krátke koncovky, len v 7. páde jednotného čísla sú dlhé. Ale pravidlo mýli sa neraz a víťazia tvary s dlhou, žijúcou kvantitou.

ich z ichs. Nejde tu o nijaký vplyv, analógiu prídavných mien složeného skloňovania (mäkkého zakončenia).

Z celého je jasné, že predložkové formy *nich* a (*k*) *ním* sú náležité i s kvantitatívnej stránky a tak aj bezpredložkové: *ich*, *im*, keďže je tu ten istý kvantitatívny zjav, ako pri predložkových: *nich*, *ním*. Za dobrý, hoci nepriamy dôkaz toho, že tu ide naozaj o dlhú kvantitu, poslúži i písanie týchto foriem s dlhou kvantitou v slovenských úlohách⁵ od žiakov českých rodičov, ktorí akiste najlepšie vycítili tu rozdiel slovenskej dlhej kvantity od českej krátkej. Ináč tento rozdiel sa dobre cítil na slovenskej strane od najstarších čias, ako svedčia o tom formy s dlhou kvantitou v najstarších slovenských literárnych pamiatkach ešte pred Bernolákom i za Bernoláka, hoci on do svojej gramatiky uvádza pod vplyvom českej gramatiky mýlne proti všeobecnému slovenskému úzu tvary s krátkou kvantitou.⁶ No Štúr vo svojej Nauke ďalej pokročil, lebo sa nebál uzákoniť formy s dlhou kvantitou, ktoré však po zániku štúrovčiny začali ustupovať a v najnovšom čase nadobro ustúpili formám s českou krátkou kvantitou.

A) Všimnime si najprv predložkových foriem *ním* a *nich* podľa jednotlivých období:

a) Doba predbernolákovská a bernolákovská:

ním: ho *k* *ňjm* poslal (Kresťanské Navčenj, Trnava 1764, str. 121), *proti* *ním* nisť konati (Bajza, Kresťanského Katolíckého Náboženstva I, 131), *proti* *ním* nečo učiniťi (179), „... *k* *ním* ...“ (213), pripogi sa ... *k* *ňim* (Palkovič, Swaté Písmo II, 22), mlúwiť buďeš ... *k* *ňim* (212), prorokug *proti* *ňim* (227), položim Twár mogu *proti* *ňim* ... obrátim Twár mogu *proti* *ňim* (230), sem zdwihnul Ruku mogu *proti* *ňim* (241), pripoga sa *k* *ňim* (325), I rékneš *k* *ňim* (387), I rékol sem *k* *ňim* (398), bral sa *k* *ňim* Gežiš (526), poslal *k* *ňim* Sina (539), premľúwil *k* *ňim* (568), išol *k* *ňim* (631), išol *proti* *ňim* (686), wišol *k* *ňim* Pilát (687), zbehla sa Obec *proti* *ňim* (726), *k* *ňim* poslaní bol (Habel, Učeňí Múdrosti kresťanskég V, 189), sa *k* *ňim* upoňižil (Daniss, Kázňe Nečelné, a Swátečné III, 264), Čari *k* *ňim* (Hollý, Selanki 4), bi sa *k* *ňim* ... ěprikradlo Wlčisko (45), pripogme sa *k* *ňim* (67), *proti* *ňim*

⁵ Českí žiaci, usilujúci sa písať verne po slovensky, hľadeli sa vyjadrovať odchyľne od češtiny. Takto sa to prejavovalo aj v kvantite pri písaní úloh. Príklady: Zabúdajú často na seba, čo sa *im* často stáva osudným. Zrútila sa celá *ich* slávna ríša (z úlohy Dušana Resla, žiaka IV. triedy). — Pozorovania som konal ešte za býv. Československej republiky v škol. roku 1938/39.

⁶ Porov. Grammatica Slavica, str. 65. No už vo vzore prísvojovacích zámen má dlhé kvantity: *mogim*, *mogich* (67).

bogowal (Swatopluk 116), Zağlawá k nim pripogí (171), k nim sa pri-
dám (Cirillo-Metodiada⁷, 230), pre Korist k nim (Sláw, 3);

nim: na njih luhagje (Krestianské Navčenj, 4), něčo giněho w njih
čjtali (7), o njih zmjnkú nečiňá (23), gsú od njih (32), z njih (47, 57,
73), napřihje se o njih to slowo (75), w njih (86), množý z njih (110),
Gsú... w njih y Superintendenti (144), to na njih znássali (182),
nisst... w njih neni (222), na njih (238), zawíra s nich... k podpore
(Bajza, Krestánského Katolíckého Náboženstwa I, 29), w nich (43, 45,
47), sa s nich režú k pokrmu (48), podle nich riďiti (134), mimo nich
(179), od nich (190), bítí od nich održený (253), u nich učinil (282),
sednúl na každiho s nich (302), u nich guž panuwali (306), modlice sa za
nich (322), w nich (339, 348), nikdo nebil s nich (378), Každý s nich (416),
takli ag u nich (433), Bůh o nich mlúwil (449), o gedném s nich (473),
od nich dostali? (507), u nich (596), „...něčo od nich malo bítí píta-
né...“ (687), nenalézne w nich místa (706), kradnu s nich... Zlato
(Palkovič, Swaté Pismo II, 206), podľa nich (211), Meč po nich obna-
žim (216), u porstřed(!) nich (225), dopustím na nich Hlad (229), pre
nich (240), wiligem na nich Hñew (246, 337), sem zdwihnul Ruku...
na nich (288), na nich (305, 307, 321, 560, 566, 700, 716, 718, 721),
Wóna Ohňa prez nich neprešla (307), u prostřed nich (336), od nich
(361, 398, 509, 595, 735), gedén z nich (517), kládlí pred nich (568),
w nich (660, 686), za nich prosím (686), skrze nich (701), sa zabawil
u nich (715), do nich (767), o nich... Starost má (Habel, Učeňi Mú-
drosti krestánskég II, 35), sme na nich... patrili? (36), pri nich...
strwáwat (39), gedno s nich (55), nedokonáwa sa w nich (III, 40), na
nich (43), od nich oslobodil (107), s nich pochádzagú (V, 14), od nich
(110), patrime na nich (181), na nich (Hulyák, Celoročné Neďelné
Kázne I, 27), w nich (30), u nich... prebiwa (73), o nich (118), z nich
ništ neostalo (163), w nich (167, 168), málo z nich (172), pre nich (190),
Náchilnosti u nich (195), nebol z nich žáden (238), Nůdzu od nich
wzdálí (242), Nekteri z nich (341), z nich ostali (II, 23), za nich...
prosil (71), sa na nich pomstwime (72), nekteri z nich (82), od nich...
odlúčit (103), w nich strwáwagú (118), Prwná z nich ge (229), na nich
stálo (301), žáden s nich... každá... s nich (Gazda, Hortus Florum
I, 2), pital od nich (40), medzi nich (66), dopustil na nich Oheň (187),
o nich... powedať (213), w nich (371), od nich Newďačnost skúsiť
(Daniss, Kázne Neďelné, a Swátečné III, 341) sñich (381), od nich
(405), má w nich (407), ti si s nich (443), Kážte u nich Gazikem (Ci-
rillo-Metodiada, 188), u nich Žebráka ñeňi... pre nich... s nich...
u nich (189), pri nich... seďel (192), Práwo robiť si na nich (194),
padli na nich (205), od nich poprímalí Wiru (228), s nich... po nich

⁷ Spoločne vydané so Swatoplukom (Zwazek II. W Buďiňe Literami
Kráľ Uher. Univers. Tiskárňe. M.DCCC.XLI.).

(Selanki 3), *Spiwali... pri nich* (68), *zrodené sa na nich* (69), *sa...*
Zawrátíme na nich (Sláw, 16), *zostáwať u nich* (17), *sa berme na nich*
 (39), *sa do nich zahnal* (86), *Čistota... Skwi sa na nich* (Swatopluk,
 28), *A stred nich* (37), *si u nich newšímá* (75), *u nich... bola* (87), *po*
nich (89), *W Prostred nich* (97), *do nich strilagú* (101), *Brwno na nich*
zwala (127), *na nich sa wali* (133), *pre nich prigdú* (143).

b) Doba Štúrova:

ním: *k nim* nehovorili (Hodža, Dobruo slovo 15), *sa k nim...* pri-
 razja (Štúr, Nauka 23), *k nim* pripojiť (37), pripínajú sa *k nim* (125),
k nim prirátať (189), *k nim* (Domová pokladnica, II. roč., 46), *sa*
k nim znižiť (Kadaví, Čítanka XXIX), *proti nim* (Slovenskej nár. no-
 vini, 1846, str. 212), *proti nim* búriu (233), *dúveru majú k nim* (292),
ide k nim (Plech, Zlatnica, 12), *k nim* do školi (36), *biwau k nim* mili
 (37), *srdce proti nim* klepalo (55), *prišjeu k nim* (68), *K nim* som čo
 deň choďjevala (Sládkovič, Marína, 1846, strofa 201);

ních: *o nich...* nehovorili (Hodža, Dobruo slovo 15) *Vedľa Vás*
alebo nich? (18), *na nich* (43), *u nich* (49), *u nich* ide porekadlo (64),
po nich pozerá... *od nich* (Štúr, Nauka 1), *kladje ešte po nich...*
jednu z nich (14), *v nich...* *z nich* tvorili (21), *z nich...* *sa* odvodja
 (27), *z nich* (29, 35), *v nich* (58), *v nich* ňjet (71), *v nich* (72), *z nich*
vilúpiť (99), *podľa nich...* *bez nich...* *pisat* (107), *každjeho z nich*
 (122), *počjatok pri nich* (123), *viznam v nich* (132), *z nich...* *za nich*,
po nich... *od nich*, *u nich...* *za nich* (163), *za nich...* *po nich* (164),
jedno z nich (165), *pri nich* (203), *z nich* prepiu (Kadaví, Prjateľ ludu
 6), *z nich* sa učte (14), *z nich* (16), *w nich* (22), *o nich* premisslali (28),
Pre nich (47), *každí z nich* (64), *za nich...* *na nich...* *widjet* (95),
woda z nich (111), *z nich* (137), *na nich* (Čítanka 19), *z nich* (34), *pre*
nich (Domová pokladnica I, 125), *každwo z nich* (159), *z nich* (190, 203),
ž(!) nich (II, 35), *do nich* (84), *z nich* (113), *žjaden z nich* (Slov. národ-
 ňje novini 1846, str. 196), *od nich* (201), *o nich* (212), *v nich* (231),
z nich (235), *v nich* (262), *žjadajúc od nich* (295), *Dau sa medzi nich*
 (Kráľ, Neznáme básne 51), *o nich* počujeme (55), *s nich* (82), *Poďme*
na nich, *braťja* (84), *Parí sa s nich* (137), *neholo od nich* inšje počuť
 (Plech, Zlatnica, 9), *Dwa z nich* (12), *w nich* biwať (16), *pomedzi nich*
 (19), *djerki na nich* (48), *položiu ich pred nich* na stuol... *pozerajúc*
po nich (55), *ktori z nich* (58), *sa pre nich* spolu... *z nich* dlžen (67),
mnoho železa je w nich... *do nich* hromi bijú (72), *bolo na nich* hla-
djet... *z nich* (81), *Daktori z nich* (111), *neholo na nich* čo widjet
 (123), *a w nich* wčeljenje (128), *čo wizerá u nich* ako (129), *đen od-*
počinutja pre nich... *sa...* *u nich* wiwinula... *držaňja bolo pri nich*
znameňituo (130), *Dwoje z nich...* *po nich* (Sládkovič, Marína, 29), *Za-*
staňes pri nich (76), *jedna z nich* (84), *jestli jedna z nich* padňe...

z nich žiadna nežblúdi (166), *v nich* je (178), hlas tvoj *v nich* (206),
o *nich* vravja? ... jeden *v nich* sa dvoji (233), A *v nich* sa točí (289).

c) Doba po Štúrovi:

ním: sa *k ním* pripojujú (Kalinčiak, Milkov hrob 64), až *ku ním* (Láska a pomsta, 58), *k ním* vnišť (Knieža liptovský 48), *oproti ním* (Orava 126), *k ním* prináležia (Kmeť, Veleba Sitna 64), *ku ním* (Vansová, Supplikant 19), presadol som si teda ja *k ním* (Taj. XIII, 108), *proti ním* (Čajak, Zápisky z rukojemstva, 24), pristúpili *k ním* (89), *k ním* sa tiež pridružili (131), prišiel som *k ním* (199), v boj *proti ním* (Bujnák, Pavol Országh-Hviezdoslav, 17), obracia myseľ jeho *k ním* (80), *proti ním* (Piesne Záhorského. 3), postavil sa *proti ním* (Kožeľuba, Dejepis Uhorska, 39), prišiel *k ním* človek (Csecsoťka, Tatári v Uhorsku, 5), Nik sa *k ním* nesmel priblížiť (Tranovský kalendár, 1905, str. 64), prišiel *k ním* (71), povinnosť *proti ním* (74), prejsť *k ním* (80), *k ním* (Abaffy, Poď k Ježíssowi! 37), Upotrebil som *k ním* (Kazateľňa roč. XXVI, 251), *ku ním* (267), perfektá a *proti ním* imperfektá (Stanislav, Byzantinoslavica IV, 305), (prvá otázka pri príchode *k ním*) (Lipt. nárečia, 473), že sa *k ním* nikdy nevrátia (Urban, Hmly, 12), nariadil *proti ním* (Janoška, Luther či Loyola?, 82), ani *proti ním* nedáme (177), vzbúrila sa *proti ním* (178), (... sa obráti *proti ním*) (305), „... budeme mať *k ním* ...“ (Beblavý, Jánošík, 120), „Mám ísť *k ním* ...“ (138), sa *k ním* modliť (Osuský, Prvé slov. dej. filozofie, 67), sa *k ním* vracaf (332), druží *k ním* (373);

ních: na *ních* (Kalinčiak, Milkov hrob 6), od *ních* (27), o *ních* povedať (36), do *ních* (39), sa ... bavil pri *ních* (56), rúbajú do *ních* (58), na *ních* (59, 67), z *ních* padajú ... zostane pri *ních* (89), sa ... na *ních* prizeral (100), jeden z *ních* (105), Medzi *ních* (125), okolo *ních* (Láska a pomsta 8), na *ních* (12), do *ních* (36), o *ních* hovorí, o *ních* píše! (52), z *ních* (63), Pri *ních* stál (Púť lásky 87), z *ních* (Knieža liptovský 41), pozerá na *ních* (49), okolo *ních* ... pri *ních* (52), z *ních* (53), do *ních* (104), sa začerveňala od *ních* (106), na *ních* (117), sa ... do *ních* napozeral (125), z *ních* nevybrdnie (126), z *ních* (136, 139), pre *ních* (140), na *ních* ... o *ních* nedbajú ... sa do *ních* zastarali (141), od *ních* odvráti ... pozerá po *ních* (159), mnoho z *ních* ... z *ních* (Orava 127), od *ních* nemáme (128), okolo *ních* (Kmeť, Hospodár 15), z pred *ních* (17), do *ních* (18), U *ních* (61), nečo z *ních* (71), Hovorili sme o *ních* (76), bez *ních* (81), na *ních* (Veleba Sitna 37), vedľa *ních* (45), v *ních* (53), z *ních* (79), dozraje na *ních* (90), O *ních* plní sa (172), Ako sme popri *ních* prešli (Čajak, Zápisky 14), niet od *ních* potom väčších (16), som sa vedel cez *ních* prebrať (20), Na *ních* ležalo (31), poznali sme v *ních* našich susedov (33), spýtal sa nás jeden z *ních* (34), na *ních* (41), V jednej z *ních* mali sme bývať ... stolov a pri *ních*

bolo (42), *Väčšina z nich* (46), *okolo nich* bola (47), *Pred nich* postavili sa (48), *Badalo sa na nich* (60), *čo sa dialo v nich* (72), *je to aj v nich* ... *aj u nich* (73), *dvaaja z nich* (75), *Jeden z nich* (86, 99), *Z pomiedzi nich* štyria (87), *pri nich* stály ... *pre nich* (99), *Madrace na nich* boli (104), *prísny na nich* (129), *badat na nich* ... Niektorých *z nich* (134), *nazreli do nich* (139), *niektorý z nich* (167), *jeden z nich* (202), *poznať môžeme v nich* prechod (Bujnák, Pavol Országh Hviezdoslav 64), *až ostane z nich* jedna (101), *po nich* často (Piesne Záhorského, 8), *bez nich* (9), *národy, U nichž* blúadne (Capko-Zniovský, Sිරိတ်ky, 46), *bez nich* (Vansová, Supplikant 63), *rozprávky o nich* (Taj. Smutné nóty, Pešťbudín 1907, str. 5), *nehanbil som sa za nich* (85), *pri nich* kasnička (XI, 5), *sánky a na nich* páni (7), *po nich* zostala (Koreň, Ilustr. dejiny slov. lit., 10), *vnášali do nich* (106), *Posledné z nich* (115), *niektorí z nich* (121), *Malú sbierku z nich* (125), *žiadnemu z nich* (Kožehuba, Dejopis Uhorska, 12), *jedon z nich* vybral (17), *na nich* (85), *starost o nich* (39), *z nich* (40), *najmensší z nich* (Abaffy, *Pod k Jezissowi!* 7), *dľa nich* (58), *z nich* mat (Nedeľné večierky, 13), *z nich* ... *z nich* ... *brat* (17), *z nich* ... *okolo nich* (20), *s nich* osov brali (25), *dľa nich* (67), *od nich* (Kazateľňa, roč. XXVI, str. 203), *na nich* (236), *v nich* (263, 266), *z nich* (271), „*O nich*...“ (280), *o nich* vedieť (294), *v nich* (301), *blížšie nich* (XXVII, 29), *nenášiel v nich* (33), *hľadi na nich* (49), *z nich* (53), *do nich* (58), *u nich!* (78), *dýchol na nich* (130), *v nich* (161, 173), *pre nich* samých (264), *v nich* zahynulo (290), *mnohí z nich* (295), *mnohí z nich* pochoreli (Tranovský ev. kalendár, 1900, str. 74), *sa naplnilo na nich* to (1905, str. 64), *Mnohí z nich* boli (65), *vystupoval z nich* ... *tam u nich* (77), *zjavovaly sa ako sen popri nich* ... *Okolo nich* (78), *čerpali z nich* potessenie (90), *sa aj ľud náš mohol z nich* potessovať (91), *mnohí z nich* wo wyhnanstwe (93), *dvaaja z nich* (r. 1906, str. 78), *Z nich* mladší riekol (92), *Viaceri z nich* pilne (110), *Učenejší z nich* znajú (122), *že v nich* obsažená voda (147), *líšia sa od nich* (148).

d) Stav nárečí:

nim: *blížšie k nim* pricházau ... *k nim* ... *doraziu* (Súpis II, 169), *išieu k nim* (249), *sa tá dakedi k nim* dostala (III, 171), „*k nim* pri-
vikneš...“ (280), *sadou si ku nim* (IV, 221), *prišou k nim* (V, 191), *Na to prišla k nim* žena (208), *dobehol k nim* chlapec ... *ledvá sa k nim* dohápala (268), *gu nim* (Stanislav, Liptovské nárečia, 465), *přišel k nim* vodník (Československá vlastivěda III, 232), *ideme k nim* (úzus), *postavil sa proti nim* (úzus);

nich: *od nich* pítan (Súpis II, 172), *Najmladší z nich* ... *sa odra-
ziu od nich* (191), *jednu z nich* (252), *preč od nich* (303), *jeden s nich*
... *s nich* ... *s nich* (470), „... *s nich* dačo ňeskapalo“ (472), *přišla* ...
od nich (474), *sokrvica ňekla z nich* (III, 62), *najkrajšia z nich* (156),

postaví sa *pred nich* (277), sa *okolo nich*... mali (284), robi z *nich*... bajky (IV, 338), chodila *napred nich* (342), z *nich* jeden bou... bou *pri nich* (V, 94), po dedine *na nich* (99), jedon z *nich* (100), čo *kolo nich* robili (208), „... prišeu voz *po nich*“ (247), prišiel *na nich* veliký cap (261), *okolo nich* hrčať (268), najšikovnejší *spomedzi nich*... najmlačí *spomezi nich*... najlepši gazda s *ňy* je Mišo (Stanislav, Lipt. nárečia, 389), šetko meso *na nich* (465), „... u *s* *ny* idem jednu... otrhnúť ... na *nich* sa závesi (478) postavači z *ných* budú (Zguriška, Zenich s mašinou 43), *do ných* žita nasypala (152), žiaden z *ných* (181).

B) Bezpredložkové formy *im*, *ich* v tom istom poriadku:

a) Doba predbernolákovská a bernolákovská:

im: čo *gjm* on wnuknul (Krestianské Navčenj, 6), ktoré *gjm* ginde (17), vykládal *gjm* wssecké Pjsmá (22), se *gjm* od Predikanta (48), swatý *gjm* wnuknul (67), který *gjm* predstavugú (107), vkazuje se *gjm* (110), máme *gjm* v tomto uwerit? (124), Pan *gjm* pomáhal (140), Že *gjm* dal vládu (151), dáwagic *gjm* času (172), *gjm* domlúwagu (236), dá *gjm* Odpočinek (Palkovič, Swaté Pismo II, 22), dag *gjm* piť (153), rékol sem *gjm* (154, 241), oznámiš *gjm* (213), tak sa staňe *gjm* (225), Dag *gjm* Paňel čo *gjm* dáš? dag *gjm* Žiwot (340), pohrozil sa *gjm* (515), rékol *gjm* (527, 557, 560, 562, 566, 572), mlúwil *gjm* (559), nebránfe *gjm* (575), dal *gjm* Wládu (612), „... kdo bi *gjm* lálmal...“ (Bajza, 37), Kdož *gjm* káže (48), swobodnég wúle *gjm* nedáfi (90), gak *gjm* odporné čini (134), čo mi *gjm* (173), kdo bi *gjm* bil weril? (216), ukázali sa *gjm* rozdelené jaziki (302), abi gsme *gjm* též lásku (322), že *gjm* (361), čo *gjm* pomáhalo (365), nebo *gjm* bilo (391), sa *gjm* to zdá (504), pretož *gjm* též (621), ktoré *gjm* k swattostí (691), od Boha *gjm* zaslubenu... dáwal *gjm* s Neba (Gazda, Hortus I, 9), klaňali, *gjm* (60), rékel *gjm* (Hullyák, Celoročné I, 16), On *gjm* zgewil... On *gjm* predložil (23), abi *gjm* dobré (72), nech *gjm* Otec (89), pomócť bi sme *gjm* mohli (118), pomahať *gjm* musime (130), tak *gjm* pred Oči (167), zdá sa *gjm* odporné (168), bich *gjm* preukázal (199), keď bi *gjm* stúpil do Srdca! (354), sa *gjm* tak zdá (II, 36), mnoho *gjm*... bolo (52), ze Srdca *gjm* odpustili (71), nežli *gjm* k Geďeňú (87), dáwá sa *gjm* welká Česť (114), preukážem *gjm* zretedelne (121), ge li *gjm* dowoleno (135), a *gjm* dohowará... čo sa *gjm* lúbi (138), wíc *gjm* pripisowat (141), Ucfiwość *gjm* preukazugú (284), a *gjm* dobre čini (301), sa *gjm* klaňal (24), keď *gjm* Podlehlost sfúbil (47), bohaté *gjm* na Zlato Mesta (69), (309), Rozkaz *gjm* prednášá (Hollý, Swatopluk, 3), Rebra *gjm* bodnúce tu *gjm* na Rozum... nanosá *gjm* Pokladow (78), Wšecko sa *gjm* lúbi (85), takú *gjm* Sláwu (138), čo *gjm* we predešlég (143), súcé bo li *gjm* (153), čo bi *gjm* krestanskú (Cirillo-Metodiada, 187), také *gjm* Rozkazi (209), Neznámá *gjm* Zbrog (Sláw, 20), spolu *gjm* na (36), malé už *gjm*

wen (41), do Uši *gim* padlo (50), keď *gim* buďe (52), dva sa *gim* ňe-
dagú (86), čo *gim* na nowú (Selanki, 34), že sa *gim* gako (69);

ich: že *gich* Modlárůw (Krestianské Navčenj, 3), Nenapomjnal
gich, aby (44), tri roky *gich* věil (67), tysje by *gich* wyslo (106), méňeg
gich, gest (153), A spogiš *gich* spolu (Palkovič, Swaté Pismo II, 274),
priweďem *gich*, zase (397), Ofec wáš... krmi *gich* (510), učil *gich* gako
Moc (512), zamordugu *gich*... nebogte sa *gich* (517), odsúďá *gich*
(521), odsúďi *gich* (522), učil *gich* w školách (525), Nechagte *gich*
(527), opustice *gich* odešol (529), rownich si *gich* nám učinil (536),
powolal *gich*... učil *gich*... učil *gich* (557), zešlo sa *gich* mnoho...
mnoho *gich* bolo (559), I ustanowil *gich* dwanášť (561), učil *gich* mnohé
Weci (562), počal *gich* posilať (566), wiďel *gich* pracugicich (568), učil
gich... uzdrawowal *gich* (601), gak *gich* kdo wikonáwá (Gazda, Hortus
I, 8), k Bohu *gich* pozdwiwnuť (78), a *gich* opatruge (131), bolo *gich*
na pať tisíc (II, 157), a *gich* napomínal (232), presweděl *gich* o
(Hulyák, Celoročné I, 23), že *gich* už netešá (58) abi *gich* do dobrého
(72), nedal wám *gich* preto... powinni ste *gich* wichowaf (74), Keď
gich to wiučíte (76), k temu *gich* budú (77), Uč *gich*, a zhibug *gich*
(82), ešče *gich* wíc kazá (85), tam *gich* slišal (118), zhladím *gich*
(123), trestagme *gich* tak, abi sme *gich* ai (142), Keď *gich* iní (II, 3),
we Wážnosťi *gich* máte (6), mnoho Rázi *gich* karhal (10), abi *gich* učili
(17), dost *gich* nachádzáme (117), abi ste *gich* wíc (141), keď bi *gich*
ten (183), skoro *gich* pominula (191), a *gich* nenáwíďá (206), Spósob
gich zaopatriti (Daniss, Kázňe III, 89), čili som *gich* ňekdi w Hńewe...
Čili som *gich* k Modlitbe... Čili som *gich* pilňe (137), Nasledugte *gich*
(254), a *gich* naprawiti (264), wi *gich* ňemáte (268), Oñi *gich* mošá
(402), že *gich* na Swetlo (Hollý, Swatopluk, 39), na swú *gich* Stránku
(43), gakowá *gich* Náhoda (60), kďe *gich* Král (72), *Gich* riďá (97),
abi *gich* ku Prigatú (116), o *gich* Krestanstwe (Cirillo-Metodiada, 184),
aňž *gich* ňechcete (255), sa *gich* dozwidali (Sláw, 49), hńeď *gich* naprá
(64), mohel *gich* ešče ureknuf... Nikďá *gich* ňekazí (Selanki, 3), sem
i *gich* si nafúkel (14), ňebolbi mi *gich* darowal (23), chowal sem *gich*
(25), morowá *gich* Nákaza ňetkla (39), Prácu *gich* mohli wiwázaf (63).

b) Doba Štúrova:

im: keď *im* dáš (Hodža, Dobruo, 3), že *jim* tak ľakšje (21), dáme
jim robotu (48), staňe sa *im* (49), „... buďe *jim* slúžiť“ (63), teda *im*
všetko (83), v sebe *im* sa naprofi postavil (Štúr, Nauka, 1), dávajúc
im uplní viznam (23), reč *im* pohlavja dáva (43), a inšje *im* podobnje
(66), jestli sa *im* pridá (73), že *im* osobitní zvuk (107), tjetu a *im* po-
dobnje (110), koncovka *im* vlastňe... dakedi sa *im* od reči... že *im*
ale časom (135), Nech sa *im* w gazdowstwe (Kadawí, Prjafel ludu, 3),
ňedowolujú *im* stromčeki (16), sa *im* to (17), odreže sa *im* srďeční (23),

odberajú sa *im* ... ňechajú sa *im* len (24), a *im* podobních (36), a *im* ňje (50), že *im* dau takjeho ... a odokriu *im* tento (55), keď sa *im* dá (75), že *im* koreňe (87), len že *im* jedlo (140), učiteľ *im* je od (Čítanka XVI), keď *im* novje predkladá (XXI), a ukáže *im* (XXIV), bi sa *im* fešili (27), ak sa *im* voda (Domová pokladnica I, 85), Najvetšmej *im* škodí (97), ktorá sa *im* aj (143), ktorí *im* budúce veci (164), že sa *im* v temnú noc (165), bi sa *im* dali (198), meňej sa *im* prekážalo (Slov. nár. nov., 1846, str. 176), A kdo *im* to muože (189), ale beda *im*! (196), veť *im* zadarmo pridu (253), okále welkje sa *im* swjeťa (Král, Neznáme básne, 138), a on že *im* musí (Plech, Zlatníca, 4), na to sa *im* príľachká zdala (5), len abi *im* to lacnejšie (8), tak že *im* len tak hlawi spolu cengli (19), ňemožno *im* je (22), ratowať, *im* spomuoť (25), dačo sa *im* pred tim (30), že *im* nowuo dako náboženstwo (32), čo *im* je naloženuo (33), rozprávau *im* welmi hroznú připadnosť (36), rozprávau *im* o nich (37), powedala *im* wšetko (50), Len *im* tak srdce (55), Preto *im* powedau (72), žebi *im* muohou (77), zdrowú potrawu *im* zaopatřit, keďbi *im* bola chibála (78), dajme *im* z nowich ... sa *im* srdce rozňjefilo (80), powedau *im* (83), On *im* na to (88), ako *im* správca práwo odberá. Kňeža *im* dau (97), čo *im* dlho do hlawi íšť (98), to sa *im* zaplaťilo (113), Na to sa *im* powedalo (119), preto že sa *im* ňechcelo (121);

ich: až *ich* Rusi obráňili (Hodža, Dobruo, 29), ňech *jich* probuje (30), si *jich* ľudja robja (36), Spitajte sa *ich* (41), hñeď sa *ich* najde (47), za krátky čas *ich* stalo (48), lebo *ich* vjac ňjet (58), „... posadí *jich* za stuol...“ (63), obchodom *ich* rozširuwali (64), K tejto jednofe *ich* povoláwa (76), vlastne ten *ich* starosláwni (91), že *ich* len ako ... a *ich* rozmaňitosťi ... ňezovjeme *ich* aňi ... aj reči *ich* ňevoláme ... sú len *ich* povstaňja ... a predca *ich* ňemajú ... zas *ich* majú (Štúr, Nauka, 3), vislowil *ich* vždi (6), k úplnjemu *ich* wiložeňu (11), musja biť *ich* článki ... z rozličníjeho *ich* značeňja (12), ale príkladoch *ich* visloveňja ... bo *ich* naše narečja (14), ale *ich* len k poznaňu (22), vo zvlášních *ich* formách (35), berje za *ich* koreň ... a preto *ich* ráta (59), ňekladje *ich* vedno (65), ňepovažujeme *ich* ale za mekkje bo *ich* s twrdími (66), i malje *ich* úlomki (76), po ďalšom *ich* považuwání (77), len k *ich* pripinke (86), privedí *ich* k swojmu (100), aj *ich* visloveňja je (106), *ich* aj od inších ... Že *ich* visloveňja (107), ako je *ich* prvotní sklad (109), a *ich* hospodárstwo ... a *ich* hospodárowja (Kadaví, Prjafel ludu, 8), Za toto bi *ich* aj *ich* otcowja (16), potom *ich* rostlinám zďelujú (17), k srdcu si *ich* pripustili (28), som *ich* pósjal chowau (41), že *ich* za dwanást (44), ssediwje *ich* hlawi (47), obnowifel *ich* žiwota (55), že *ich* treba nakrmít. Často *ich* len (96), a *ich* ňebili ... abi *ich* akimkolwek (97), rozdá *ich* ďaleko (99), teda *ich* núdza ňenúfila ... a *jich* potrieb (101), ako sa *jich* prostnje (102), záhalka *ich* množí (114), že *ich* lacno ... žjadame *ich* iba (117), tak *ich* naučí ... *ich* ňehá ...

teraz *ich* naučí (Čítanka, XIII), v *ich* povedomí (XV), Zakiaľ *ich* k učení (XVI), *ich* duch je... a *ich* učíť *ich* znaki... poznávať, *ich* opravdivím menom... má *ich* učíť (XVII), vedľa *ich* rozvrhu... že *ich* už znajú (XXI), a ňje *ich* mená... pri *ich* vislovuvaní... vedľa *ich* mena a potom vedľa *ich* zvukou... aj *ich* zvuki (XXII), „... Nemá *ich* ňikdo... čo *ich* na chľeb...“ (23), Rodičovja *ich* učíť ňeznajú (24), kim *ich* skopali (29), abi *ich* v práci (Domová pokladnica I, 45), že *ich* Pán Boh len (93), najvetši *ich* ňeprjatelja (96), hruda *ich* zastavuje (97), len v *ich* zmiselních formách (156), z *ich* sluhu (157), na *ich* pánou zkaza (188), nech *ich* Pán Boh živi! (203), tam *ich* vibadá (II, 31), a keď *ich* deťom (84), *ich* velikosť (102), akobi *ich* z vreca sipau (114), že *ich* aj málo (166), pokjal bi *ich* vipálili (Slov. nár. nov. 1846, str. 178), *Ich* radi zo dňa na deň (184), hoc *ich* ňjektori aj (187), teraz máme *ich* už na (206), ale *ich* aj ochraňuvau (211), vjedou *ich* k zástavam (213), do krajini *ich* vŕjest (217), práca pod *ich* rukami (226), veť *ich* majú... že keď *ich* aj majú (253), Pustila si *ich* s Kriváňa (Kráľ, Neznáme básne, 15), Zľau *ich* v človeka jedneho (30), Keď sa *ich* dotikŕe (44), abi si *ich* muohou (65), Dŕes *ich* vidno... Do bile *ich* zakrije (76), Nemuož *ich* rušiť (81), Hŕeď *ich* zavolajme (85), Čerton plno, že *ich* je strach (89), Tupja *ich* pamet (113), dau bi *ich* za sklenku pálenki... sprewádza *ich* až do (135), w *ich* strapaticích, ňeučesaních wlosoch (Plech, Zlatŕnica, 8), strani *ich* smutného položeŕja (15), on *ich* chiťiu... a trepnúw *ich* do druhích (19), až *ich* naposledi (22), najwjac *ich* je podlich (25), dajú *ich* pekŕe krásŕe (26), ako *ich* vlastnuo (29), w *ich* prítomnosti... na *ich* čistotu (33), Tu *ich* ešte wšeličo uťjewau... bou *ich* roweň... preziwali *ich* rektormi (37), s *ich* pomocou (38), prezíwali *ich* (45), ako kebi *ich* wimaluwau (46), učila *ich* každi deň... Zavedla *ich* do maštale (48), Pojala *ich* i do zahradi... a učila *ich* jedla (49), abi si *ich* poznať (50), kiže parom *ich* prelefeu (60), wedla *ich* wuole (99), kebi sťe *ich* z muojho srdca wiňali (108), abi *ich* ňik nepočúw (109), tu *ich* máte (110), dat *ich* na interes (121), že sa *ich* tolko zišlo (133), lebo *ich* ňepotrebouwau (134), tá tma *ich* spína? (Sládkovič, Marina, Pešť 1846, strofa 10), dnu *ich* volajú (13), na *jich* dolinách (24), On ti *ich* zvábiu z wišin *jich* vlasti (29), let *jich* sa križi (74), Stromi z *jich* hábou oďjera (172), lúbosť *jich* svet cudzi (212), ňešťestja *jich* je ňeba sin (213), seje *ich* zázračni mrak (227), A vlasi *jich* sa... A *jich* oďewi... Čo je los *jich*, kde je *jich* vlast? (229), zázračni *jich* je pozor; Šat *jich*... A v *jich* prostrjedku diadém (232), Ja som *jich* paŕi (250), Jakbi *ich* veki (251).

c) Doba po Štúrovi:

ím: „... keď *ím* človek len to meno povie, ktoré *ím* je drahé“ (Kalinčiak, Milkov hrob, 6), „... My sme *ím* zachovania...“ (11), ako by

ím beh predpisovať (27), že *ím* je najlepším priateľom, a keď sa *ím* o jeho... a obráti sa *ím* chrbtom (43), čo *ím* pán rozkáže (45), Tváre sú *ím* dosekané (46), zase *ím* káže zbroj (47), pokiaľ *ím* len bude (51), bo sa *ím* už aj (56), hoc *ím* i majetok prepadol... že *ím* nič na svete (62), už sa *ím* rozviazaly jazyky... Žilina *ím* je už (65), oznámil *ím* svoje (71), keď sa *ím* dačo... že sa *ím* po vôli (74), teda sa *ím* predca (82), že *ím* to vyjaviť (85), že sa *ím* chce (102), zakázal *ím* toto... rozkázal *ím* chytro... teraz *ím* prichádza... čo *ím* bol (106), na ramenoch *ím* címer (107), na čo *ím* ona... aby *ím* neporobila (111), sa *ím* sníva (116), že *ím* je dobre (Knieža liptovský, 10), „... že *ím* vicšpána...“ (16), že *ím* odolal (19), tak *ím* je milý (30), povie *ím* (35), „... povedz *ím*...“ (45), rozprával *ím* o Viedni (53), Čo *ím* boli nebezpečenstvá? Čo *ím* boli (Orava, 146), aby sme *ím* oddali nožiky (Čajak, Zápisky, 42), neposkytli sme *ím* príčiny (72), ale keď sa *ím* prizrel človek... zazrel *ím* žltkavú bledosť (73), ako *ím* to ide atď. (81), Sedliaci *ím* ale hneď urobili (86), Dovolil *ím* dať (98), Oči sa *ím* leskly... ponad vystreté *ím* rameno (129), zobkajúc pritom nasypaý *ím* pokrm (136), a ten *ím* tak krásne gajdoval (142), ja *ím* budem vodcom (152), šable sa *ím* často udrely (153), kým sa *ím* ich farár navráti (154), kapitán *ím* povedal (155), Dobre *ím* išlo (159), povedal *ím* (164), darovali *ím* niekoľko (166), ba sa *ím* aj iného jedla dostalo (167), musíš *ím* ho prepustiť... Nepride *ím* do umu (186), zadržat, a *ím* vysvetliť (Seberini, Bohdanice a jej učiteľ, 29), V čas *ím* príhodný (Capko-Zníovský, 81), aby *ím* hlásali evanjelium (Koreň, Ilustr. dej. slov. literatúry, 6), ale sa *ím* konečne (20), k tomu *ím* príliš sladko (104), tečú *ím* mladé dni (110), Nasľuboval *ím* (Taj. Smutné nôtý 1907, str. 100), Sláva *ím*! (XI, 14), Keď *ím* ale niekto (Kožehuba, Dejepis Uhorska, 5), čo sa *ím* aj podarilo (9), Potom *ím* dal (12), pomáhal *ím* i Štefan (16), aby sa *ím* cudzi (22), dovolil sa *ím* usadiť a vykázal *ím* (25), čo *ím* do rúk padlo (26), Ja som *ím* dala víno (Andersenové rozprávky, 27), bežala *ím* do náručia (54), zdala sa *ím* byť (57), Prečo *ím* ponechali (125), odtrhla *ím* krídla (144), môžeš *ím* ho zaniest (145), Vieš, čo je *ím*? (187), bolo *ím* dovoleno (189), rozpovedala *ím* (196), za túto prácu *ím* potom (Nedelné večierky, 27), a škodí *ím*... sme *ím* držať (64), aby *ím* cez... učiteľ *ím* vďačne prislúbil... a tu *ím* predostrel (67), slova božieho, hlásaného *ím* v ich materskom jazyku (Kazateľňa XXVI, 25), nech *ím* povie (74), ale chýba *ím* vek (76), Ponúkňte *ím* len prácu (77), nebo *ím* otvorí a dedičstvo slávy večnej *ím* poisti? (102), aby *ím* víchor neuškodil (117), ako by *ím* hovoril (189), konal *ím* zápaľné obety (220), tvárička sa *ím* usmeje... zisk *ím* pripadne (221), kázal *ím*... ktorú *ím* matka (226), Tie noviny *ím* silou natiskajú (266), musíme *ím* dať česť, ktorá *ím* prináleží (268), nevštepujú *ím* hneď (XXVII, 13), keď *ím* pravil (17), čím viac *ím* pravdu do

oči (25), *im* na cti utrhal (35), keď *im* vy sami (44), On *im* však odpovedal (47), čo by *im* Pán... v noci *im* svietil (52), dodávajú *im* chuti (55), svätá *im* bola i tá zem (81), ktorá sa *im* ukázala (217), umyl *im* nohy... a dával *im* (218), zvestoval *im* ho (254), že sa *im* vždy dokázala (264), nesmel... ničoho *im* poskytnúť (Tranovský evanjelický kalendár 1905, str. 64), ktorý *im* dával (73), „...Dajte, nech sa *im* postaví pribytok...“ (1906, str. 94), čo *im* údajne... spôsobom len *im* známym urobia (122);

ich: kto *ich* beh zastavi? (Kal., Milkov hrob, 8), v kostoloch *ich* múdre rady (20), že *ich* štrkotom (22), Prvé *ich* sblíženie (26), kohút nad *ich* hlavami (43), *Ich* vlast... *ich* viera... a *ich* život...
...*Ich* srdce... *ich* oko zkamenelé, *ich*... *ich* netiaha ani vôľa (45), uteká z *ich* spolku (46), do mesta a *ich* domu (57), na *ich* hlavy, zrážajú *ich* pikami (58), oči *ich* videly, ...ďakedy *ich* dom stál (61), aspon *ich* milí žijú (62), vyvolal *ich* k poslušnosti (71), púšťa *ich* dolu (78), to *ich* víta (82), bo *ich* srdce tuší (97), Prišlo *ich* už mnoho (Knieža liptovský, 7), Ten *ich* zasekol (12), tak *ich* blesky nesú (19), viedol *ich* do (52), zpytoval sa *ich* (53), čo *ich* úmysly (69), o *ich* lásku nestojí (102), vedel o *ich* úmluvách (103), nezašpinily *ich* pamiatku... *ich* dlhého života (106), v *ich* neprítomnosti (Orava, 127), (... ale si *ich* nevšíma) (Taj. XI, 26), Len *ich* sem! (82), teraz *jich* majiteľ (Vansová, Supplikant, 19), Vzali *ich* so sebou... že *ich* dostaneme (Čajak, Zápisky 42), veď *ich* šťastní obyvatelia (45), Tam *ich* pozatvárali (75), Nepustili *ich* hore (81), popov aj *ich* poslucháčov (83), Doviedli *ich* z dvoch (86), ako *ich* tam... nechať (99), Prečítal som *ich* (109), V *ich* svetle (138), sa deje v *ich* okolí... odvážajú *ich* preč (148), by *ich* pozoroval (150), videl som *ich* viesť... Vezú *ich* na automobiloch (152), čo *ich* ledva vidí (155), že *ich* vzali do (164), Tu *ich* ponechajú (166), v *ich* spoločnosti... Chovali sme *ich*... a na *ich* miesto... keď *ich* poslali (167), poprosil som *ich* (191), mu *ich* ľúto bolo (208), vypytúvali sa *jich* (Škavran, 10), Mal *ich* už všetkých (Bujnák, Pavol Országh-Hviezdoslav, 112), čaká *ich* návrat (123), teší sa *ich* slobode (133), Prekvapí *ich* Herodias (165), to *jich* vôľa tajná (Piesne Záhorského, 17), K svornosti *ich* vzbudzoval (Capko-Zniovsky, Sirôtky, 81), sprevádzali *ich* činnosť. Obviňovali *ich* u..., sa presvedčil o *ich* pravovernosti (Koreň, Il. dejiny slov. lit., 7), bol *ich* materinskému jazyku tak pribuzný... porozumeli *ich* kázaniu (8), že *ich* jednotlivé čiastky... vpliv(!) na *ich* jazyku (18), väzňov ako *ich* sultánova dcéra (19), aj v *ich* opatere (20), ako by si *ich* dnes bral (29), Čechov, *ich* jazyk (34), *Ich* pôsobením (41), Vlček... *ich* zrovna menuje (46), napodobňuje *ich* výstižne (59), klasikov, kopírujúc *ich* v prozódii (60), *ich* krok... nevšimnúť si *ich* kroku (63), že *ich* to (65), dokončí *ich* na hallskej univerzite (81), *ich* zábavy (91), Prvý

ích podnik... ochromilo ích sily (100), ích najväčším nepriateľom (110), viedol ích v tom (121), že ích napísal Slovák (131), pretrhla ích ďalšiu činnosť (134), teraz ích sosbieral (136), Ba ích literárne snahy (138), ukážky z ích diel (140), odsúdil ích zámer (Janoška, Luther či Loyola?, 15), dľa ích rozkazu (17), a tak ích dušu (44), „... keď im ích bludy...“ (87), kým ích veda nedotýkala sa (89), Sústava ích škôl (90), lebo ích členovia (98), na pamiatku ích vyhnania... obsahujúcich ích mravouku (101), vyzval ích k boju (111), z ktorej ích predkov... ích potomci (179), z ích obetí (281), veď ích predmet (Baník, Pamätnica „Tatran“, 15), sme ích umlčať chceli... mňa preniká ích bôľ... keď si ích vyžiadala (16), ích obsah... nepripúšťal ích k (17), že ích hlavný cieľ... šťastnejším hádam ích potomkom (18), do IX. veku ích nebolo (26), ích kňazia (Kožehuba, Dejepis Uhorska, 6), a ích krajinu podmanili (7), Najväčší ích vodca (8), Najprv ích dobre... vycvičil... a ích rozprášil (9), obžalovali ích u pápeža... kde ích pápež za ích horlivé účinkovanie (11), skoro ích vyhubili (13), čakal ích strašný osúd (14), preto ích Koloman rozohnal (20), tak ích zbili (30), porazil ích docela (34), otočili ích Turci (42), obdivoval ích (Nedelné večierky, 13) obhajuje si ích (17), sme ích čistili (20), ten, kto ích má (22), o toto ích už aj (25), som si ích sám spravil (31), že ích napomínať (37), pozval ích do fary (45), aby ích aj (67), tak si ích pomaličky (69), keď ích už prečítal (70), oddal ích knihovníkovi (71), sám si ích polátal (Andersenové rozprávky, 8), Ak ích vypláčeš (17), nerozumela ích vrave (30), však ích sožerieme (41), hneď ích aj zjedly (45), vtedy ích vytiahli z prádla. Naškrobili ích, vyvesili ích... potom ích položili (70), pichláče a ích sieť (88), na ích chrbtoch (103), Kde ích odviezli? Aký osud ích čakal?... jedľa sa ích opýtala (123), ospievali ích, odmaľovali ích (146), aby si ích zohrala (184), v ích materinskom jazyku (Kazateľňa XXVI, 25), máme ích tým odbaviť, že ích neznáme (59), máme ích odstrániť (67), o ích hlavných chybách (73), ani ích sa báť (82), zotre ích hriechy (102), pozdravil ích tými slovami (131), keď ích okúsiš, keď ích... prečíta (144), upevnil ích v stálom už srdci ích (163), hrešil ích ustavične (226), ích povinnosti, ktoré im ích stav ukladá (235), nasledujte ích pokánia a ích svätý život (247), bola jedinou ích dcérou (251), nebude ích nasledovať (XXVII, 22), pripravila ích o raj (27), pobrat im ích majetok (31), pekne ích oslovil (51), keď ích nemohli zapierať (57), pýtal sa ích (68), krv ích tiekla... rozmnožil ích... ích na cestu spasenia (125), aby ích získal (183), poďám vám ích (262), zastre ích, a bude ích hájiť (270), že ích vychvaľujem... že ích pokladám za hriechy... čo ích páchajú, nepovažujú ích za hriechy (282), ktorým ích cirkew zabraňuje (Čo sa robí...⁸, 17),

⁸ Celý titul: Čo sa robí v cirkvi ewanjelickej dľa augsb. vyznania v Uhorsku? T. Sv. Martin, 1891.

jediná *ich* chyba (23), aby na *ich* spolok... lebo že *ich* spolok potrebuje (24), to nedovolovala *ich* statočnosť, nie ináče *ich* mravný cit, a *ich* náboženské presvedčenie, t. j. *ich* láska (25), že tí *ich* žiaci (26), pripravíť... o *ich* Bohom danú reč (45), a *ich* vydavateľovi (50), ale nepriatelia *ich* i tam predstihli (54), hlasoval w *ich* mene (56), že *ich* tie zákony newiažu (64), Huckajú *ich* v Senici (Cirkewní Listy, Dil I, 1863, str. 47), z *ich* stromčoka (Tranovský evanjelický kalendár 1895, str. 72), keby *ich* jediný syn (1900, str. 44), „... Pane, obráť *ich* ty...!“ (71), ktoré sú *ich* majetkom (1905, str. 74), v *ich* čele pred skvostnou rakvou (88), dáta k *ich* životopisom... nassli *ich* životopisy... *ich* mená sú... priebehy *ich* života. Keby sme *ich* znali (90), že *ich* pôvodca (91), a oceni *ich* práce (93), oviala *ich* taká spara (1906, str. 78), domy, predávali *ich*... v *ich* potrebách a potešoval *ich* srdcia (94), na *ich* bohaprázdne reči (101), Ja som *ich* príkladu nenasledoval (111), ani *ich* byť nemôže (117), odkiaľ aj *ich* meno (122).

d) Stav nárečí:

ím: nadávali *jím* (Súpis I, 169), čo sa *ím* teda (II, 121), dau *ím* žrať... vpravjac *ím* (252), zase *ím* prikázala (253), banda *ím* hrala (303), Tedy *ím* von to poviedau (304), chto *ím* to tú robotu kazí (314), isť ženi *ím* hľadať (318), čuo *ím* budú dávať (319), Otec *ím* povedau... žebi *ím* hľadau... či sa *ím* budú páčiť (331), „...boľi bizme *ím* peňazí...“ (473), do uzličkov *jím* naviazala... a dala *jím* hrebeň (III, 166), A keď *ím* otec... lahko bi *jím* bou (169), „...čo že *ím* to tak puká?“ „...čuo že *ím* to tak pekne puká?“... ako *ím* nohi vládali (201), nasypala *jím* žrať (213), nadreže *jím* hrdjelca (244), „...já *jím* takých...“ (253), že bi *jím* bez dobrej gazďinej (264), Dala *jím* pekné piť (270), a povje *ím*... Prikázau *ím* ešte (275), Dala *ím* tá stará... bolo *ím* dobre... Tje *ím* povjedali (277), až *ím* tak srdce usadalo... kím sa *ím* potrava ňeminula, a keď sa *ím* tá (281), Dala *ím* teda (282), ak sa *ím* páči... že *ím* veru uňho (283), Na jej slovo *ím* živuot daruvau (285), povjedau *ím*, abi (296), čo *jím* také dobrí obed... a keď *ím*, čo (298), že *ím* Boh (424), keď *ím* Boh podobroti ňedává, že *ím* musí (425), On *ím* od začjatku... šetko *ím* vijaví (426), Boly *ím* malje (435), sa *ím* otvorila izba (IV, 216), Nuž keď *ím* toto (257), či sa *ím* ľubi (258), Ráno *ím* prišlo tak... Boh *ím* požehnau sinička (259), dala *ím* takvo jedlo... a *ím* to (341), „...len *ím* nahotuj...“ (342), keď *ím* volačuo donieslo... hñeď *ím* stalo... Ale sa *ím* veru... nič *ím* je... Dlhí *ím* čas bou... Dlho sa *ím* to vleklo (383), sa *jím* odtíjal až (417), čo sa *ím* snívalo (496), On *ím* zavolau (V, 27), Tak *ím* on aj spievau (66), Kňaz *ím* rozkázał (100), vycopau *ím* obidvom krú (191), Ona *jím* riekla... Tam sa *jím* baba (210), daj *ím* aspon žrat... kebi si *ím* dau pokoj (Stanislav, 322), ňeviem *ím* pove-

dat... ak sa *im* bude vidieť (323), nasípať som *him* hrušiek (384), nocľax *him* nedali (391), zľe *im* je o voľu (409), ale *im* ľudia povedali... čo *him* to (434), nuž *him* obom (468), vraveť som *him* (472), ten *him* aj ženu (476), ale *im* ľudia povedali (480), tak *im* veštiť (483), lebo *him* šetko (498), a dať *him* takú (503), Nará(s) sa *jim* narodeť (Sborník Škultéty, 650), ešte *jim* pámbu požehnau... Len *im* ňestey (651), Dala *him*, nuž (Sborník MS VII, 25), Ale *im* ľudia povedali (26), a dať *im* urobiť... tak *him* veštiť... Hne četkim *him* gambi opadli (29), zobrali *him* plátno... namerali *him* ot_pňa... ňetrafilo sa *him* kúpiť koňa (30), abi *him* dať raďi (31), a dala *him* potom nocľach... že bi *him* ho požičau... a ona *him* ňekcela dať (42), ešte *him* ho s_korita ukradli (45), matka *him* ozdravela hneď (47), *Jim* do Lubine prišiel (XIII, 1. časť, 130), A šetko *im* to tak prekvitá (134), koť se *im* dieťa narodilo... Onedľho se *im* narodilo... sanovala se *im*... Potom se *im* narodil zas (XIV, 1. časť, 209), Onedľho se *im* zas narodilo... Kráľ *im* šak... lem šva *im* druhí ľudie (210), Koť *im* farár pódal... naďelil *im* šitkiho (211), stavajú *jim* síce pomníky (Rukopis Vajanského⁹, Mier duše, 22);

ich: vismjevali *jich*... Ale keď *ich* aj biť chceli (Súpis I, 169), krem toho *ich* každi šetki chce (II, 122), Nuž *ich* veru (152), keď *ich* raz dostaŕne... kľúče, ždy *ich* pri sebe noseu, nikdá *ich* jej... najšla *ich* (156), došikuvau *ich* domou (157), mal *ich* pod hlavôv (166), ako bi *jich* zožrať (196), Videu *ich*... a otvoriu *ich* (249), tam *ich* pustiu (251), Viťjahou *ich* s veľkou ťažkosťou... Zase *ich* privjazau (252), že šak *ich* on dohoní (303), Von sa *ich* tedy pýtau... keď mu *ich* dá (304), položiť *ich* na pec (313), Ona *hich* pýtala (314), nuž *ich* na vaše mestá... lebo *ich* tá buďe naháňať (319), Pán len *ich* zau... a len *ich* pozerá (320), Janko *ich* podojiť... keď *jich* pošibau (324), Teraz *ich* ľahko nevezneš (359), čo je *ich* pán (471), „Veď *ich* zasjaď ti!“ (472), „Choď *ich* chitro... abi *ich* rodičja...“ (474), Šiel si *ich* najprú yziať. Keď si *ich* vzal (475), kam *jich* oči viedly (III, 166), Rodičovja *ich* všetkých radi mali... že *ich* otec všetkých (168), Boh *jich* po krátkom čase... zakrvavil *jich* matku (244), a *jich* aj dobre nachovala (245), tím *ich* vjac bolo (249), kuchárovi *jich* do ruki (253), že *ich* on už... Zajtrá že *ich* sám povedje (274), ale *ich* ona len... že *ich* ona... že *ich* zajtrá povedje... Večer *ich* zas... že *ich* do sveta povedje (275), len *ich* tak vívalovala... uložila *ich* na nocľah... sa *ich* spita (277), *ich* krásu závidela... ako bi si *ich* spopred očú (280), tam *ich* ňehať... dau *ich* otec zatvoril... kde *ich* vezú... že mu *ich* kráľ... abi *ich* dau zmárniť... abi *ich* tam pobiu (281), že *ich* dajednu zje. Ale *ich* tá stará (282), že *ich* prime za svoje (283), Potom *ich* zavolau (284), že

⁹ Rukopis nie je stránkovaný; je uložený v Slov. nár. múzeu v T. Sv. Martine.

ich za nič nemáú (285), sa osmelila *ich* zpitať... kde sa *ich* djetki (292), abi sa *ich* opítau (425), Zau si *ich* (431), keď *jich* videl (IV, 135), I spýtau sa *ich* (147), „...Nechaj nám *jich* a...“ (160), ak *ich* bude na svadbu... že *ich* bude volať... že *ich* zavolá (208), zptuje sa *ich*, či (258), „...Tu *ich* máš... obejmi *ich*...“ (261), že *ich* pri skutku dochyti (272), kerý *jich* bov prišev zavolat (324), Tak *ich* zabávela (341), čo *jich* zhodilo (373), ak bi *ich* dačo (383), „...já som *ich* veľmi biu...“ (416), až gu *ich* domu (417), a nijako *jich* vydať (483), ako bi *ich* z masla (495), spíta sa *ich*, čo (496), Nuž oni *ich* už (555), Žid *jich* už vyzieral (V, 97), Tak *ich* daly hľadať... ale *ich* nikdá (191), keď *ich* vác bolo (233), Vytiahol *jich* (249), večer *ich* ta chodilo (302), krčmár *jich* vyhnal (308), oblečjem si *ich* (340), to sa *jix* husi (Stanislav, Lipt. n., 323), ak *hix* nevizradja (373), za dve hodini *iy* zbili (374), xtože *hij* vie (378), Ien sa *hij* opituvali (383), iha sa *hij* boj! (387), masť a tou *hich* natrela (396), ney buďe po *ix* (413), dokim *hij* vitjahne (424), čo *iy* videli (434), ako *hij* zavoláva... som *ix* nevideu (478), Ien sa *hij* opituvali (479), že bi *hij* zabiju (481), ukázať mi *ix* (494), že *hix* ten vislobodí... a potom *hix* núkať... Iebo *hij* moz už tam (496), Krsná mama *jich* pekne privitala (Sborník Škultéty, 651), nuš *iy* dobre višibať (Sborník MS VII, 25), A tam *iy* otec našiou (26), Ien *hich* kecy vidieť... ako *hij* zavoláva (29), Ien potom *hich* pustili... pozvázovali *hich* (30), že *hich* ten vislobodí (31), Ja sa *hich* ňebáu... a potom *hich* núkať (32), abi *hich* nadájala (39), že *hich* nosiť ňebuďe (40), bi *hij* zabiju... a že *hij* zabije... Tak *hij* dostať (42), nebolo možné *ih* ani uxláxolit (XIII, časť prvá, 128), šecci čo *ich* bolo... Bolo *ih* jag hrozien (129), Hádam bi *ih* aj mal (133), A za čo *ix* predali?... za kolko *ih* on bôl kúpil?... Za trinásto bi *ih* dal (135), Zelen *jich* bola... v čas suchoty ovlažoval *jich* kanálani (Rukopis Vajanského, Mier duše, 7), on ti *jich*... kreslí obrazy, a zas *jich* sotiera (20), jako *jich*¹⁰ menujete... Väčšina *jich* pije... čakala *jich* ostatná spoločnosť (22), čo *jich* trápi deň i noc? (26).

Z tohto veľkého množstva dokladov, čerpaných zo všetkých dôb slovenského literárneho jazyka, je zrejmá správnosť dlhej kvantity foriém predložkových (*k*) *nim*, *nich* a bezpredložkových *im*, *ich*, a to ešte tým skorej, keď si uvedomíme, že od dôb Hattalových¹¹ boly zavedené české formy s krátkou kvantitou. Pri predložkových formách *nim*, *nich* dlhá kvantita sa neskracuje pod vplyvom vetného prízvuku. Dá sa to vysvetliť tým, že predložkové formy bývajú vždy v spojení

¹⁰ Na tomto tvare dlhá kvantita v rukopise neopravená na krátku. Korektor ju akiste nezbadal.

¹¹ Grammatica linguae Slovenicae collatae cum proxime cognata Bohemica. Schemmicii, 1850, str. 69—70; Srovnávací mluvnice jazyka českého a slovenského. V Praze 1857, str. 233.

s predložkami a vo vete pri artikulovaní tvoria jeden celok, v ktorom predložka aj vo vetnej súvislosti zachová si svoju pevnú pozíciu, čím zabráni skrátenie dlhej kvantity. Nebýva tak pri bezpredložkových formách, ktoré takejto ochrany dlhej kvantity v predložke nemajú. Pri nich „môžu byť i krátkje i dlhje, teda *ich* i *ich*, *im* i *im*“.¹² Tak to správne vyzozoroval už Štúr. Dvojakú kvantitu uvádza aj Stanislav v Liptovských nárečiach (322—323). Dlhá kvantita je vtedy, keď je väčší dôraz.¹³ Dôrazná pozícia obyčajne býva v prípadoch:

a) keď je dôraz na samom zámene: Sláva *im* (Taj. XI, 26), Len *ich* sem! (82), (... treba *ich* ako psov postrieľať.) (Čajak, Zápisky 39), *Jím* do Lubine prišiel (Sborník MS, XIII, 130), Hñeď *ich* zavolajme (Král, Ňez. básne, 85), Hñeď *ich* tedi zavolajte (94), *im* to tam povedz, nie mne! (úzus);

b) po spojkách: aby *ich* aj ďalej poučoval, aby *im* cez zimu (Nedelné večierky, 67), Ako *ich* dostala do ruky (Súpis II, 156), lebo *ich* tá buďe naháňať (319), ale *ich* ona prosila... že *ich* ona domou zaveďje... že *ich* zajtrá povedje... že *ich* do sveta povedje (III, 275), neviem, či *ich* nájdem na žive (IV, 344), ale *ich* nikdá nenajšly (V, 191), keď *ich* vác bolo (233), že *jím* nijako nemohli dočiahnuť konca (315);

c) pri genitívnej forme *ich*, vo význame prisvojovacieho zámena: Potvori veľkje, *ich* pohlad pluhaví (Král, Neznáme básne, 82), Deže majú toho *ich*, mladí pán, Jaňíka (147), zakrvavil *jích* matku (Súpis III, 144).

V nedôrazných polohách pod vplyvom vetného prízvuku sa dlhá kvantita foriem *im*, *ich* zas obyčajne skracuje. Skracovanie tejto kvantity často závisí aj od povahy susedných hlások¹³ a od viazania podľa toho, ako *ich* pri artikulácii spojujeme do slovných skupín. Ináč tento zjav nie je len tu ojedinelý, ale je aj inde a v takýchto prípadoch kladieme tiež dlhú kvantitu v spisovnom jazyku. Pravda, rozlišovanie dlhej a krátkej kvantity podľa výslovnosti bolo by najideálnejšie, ale pre spisovnú reč veľmi ťažké a nepraktické, keďže niet presného objektívneho pravidla. Takéto rozlišovanie nachádzame v staršej spisbe (Král, Kalinčiak, Sládkovič) ako aj v novej (Koreň, Čajak, Janoška): no tuná zriedkavejšie, lebo do *ich* rukopisov zasahuje korektor, čo vidno na rukopisoch (Vajanský, Kukučín a iní). Baník v Pamätnici „Tatran“ dôsledne píše len dlhé kvantity podľa všeobecného jazykového systému.

Z celej štúdie vidno, že koniec-koncom dlhú kvantitu foriem *nim*,

¹² Štúr, Nauka, 164.

¹³ Spozoroval som skrátenie najmä po spoluhláske *m*, napríklad: Ja som *ich* obrezávau (Král, Neznáme básne, 54), Už je večjerok, buďem *ich* viplácat (167) atď.

nich a *im*, *ich* nevyžaduje len systém slovenskej kvantity, postavený na základe slovenských nárečí, ale aj praktický a najmä pedagogický zreteľ, spomenutý už na začiatku štúdie. Nejde tu o nijakú novotu, ale len o nadviazanie na starý správny spôsob písania týchto tvarov s dlhou kvantitou, aký bol za Bernoláka a Štúra, ktorého kontinuita bola pretrhnutá vplyvom českých foriem s krátkymi kvantitami, v češtine ozaj náležitými. Okrem toho ešte treba zdôrazniť aj fakt, že tvary zámena 3. osoby množného čísla so svojou dlhou kvantitou dat. *ním-im* a gen.-ak.-lok. *nich-ich* s kvantitatívnej stránky sa celkom zaraďujú aj s ostatnými pádmi s krátkou kvantitou (nom., inštrumentál) do jednej, jednakej kvantitatívnej sústavy ostatných dvoch osobných zámen v množnom čísle:

Nom.:	<i>my-vy — oni-ony</i>
Gen.-ak.-lok.:	<i>nás-vás — nich-ich</i>
Dat.:	<i>nám-vám — nim-im</i>
Inštr.:	<i>namí-vami — nimi.</i>

* * *

Presné tituly menej známych spisov a vydání, uvedených v štúdií: Krestianské Navčenj O Swatém Pjsme, A Geho Prawém Smislu. W Trnawe, Wytlačené, w Impressy Kollegia Akademického, Roku 1764.

Z Hortus Florum, to gest: Zahrada kwetná w kterég na obecné, i osobitné Sláwności Krista Pána, a geho Swatich Swatečné Kázňe, skrze Weleb. Otca Gazda Adalberta... na Swetlo widané. Tomus I. Pars. I. W Trnawe, Witlačené z Útratami Pánow Predplatitelow u Wáclawa Gefinka privil. Knihtlačára, 1793.

Celoročné Neďelné Kázňe, které... na slowenski Gazik sú preložené skrz Gozefa Hulyák, Kaplána Šaščínského. Dél prwní. W Trnawe, witlačené u Gána Krsf. Gelinka. 1828.

Kázňe Neďelné, a Swátečné na celí Rok... Které z nemeckého na slowenski Gazik preložil Frančišek Daniss... Díl třetí. W Nitre witlačene u Jozefa Neugebauera. 1841.

Básně Gana Hollého. Widané Od Spolku Milowníkow Reči A Literaturi Slowenskég. We štiroch Zwažkoch. Zwazok I. . . W Buďiňe Literami Král. Uher. Univers. Tiskárňe. M. DCCC. XLI.

Učeňi Múdrosti krestanskég ... z nemeckého na slowenski Gazik prenesené skrz Frančiška Xav. Habel... První Stránka... W Trnawe, Witlačené u Wáclawa Gefinka privil. Knihtlačára. R. 1803.

Prjafel luďu. Knižka pre Slowenskich hospodárou a remeslňíkou. Wιδawateľ Janko.Kadaví. 1. W Buďiňe, 1845. Pismom J. Gyuriana a M. Bagó.

Povesti Jána Kalinčáka. Milkov hrob. Slov. národ. zábavníka svázok III. Turč. Sv. Martin. Tlačou a nákladom knihtlačiarsko-účastinárskeho spolku. 1872.

Dejopis Uhorska pre národnie školy. Spracoval Ján Kožehuba, učiteľ. Turč. Sv Martin. Tlačou a nákladom knihtlačiarskeho účastinárskeho spolku. 1873.

Piesne Záhorského. Vydal M. Čáran. W Trnawe 1886. Tlačou a nákladom Adolfa Horovitzu.

Veleba Sitna. Napísal Andrej Kmeť. Odtisk z „Tovaryšstva“. Ružomberok. Tlačou Karla Salvu. — Nákladom spisovateľovým. 1893.

Pod k Ježíssowi! od Newmann Hall, B. A. ... zoslovenčil Leopold Abaffy ew. kňaz a dekan. W Pessči, Tlačou Wictora Horňánskeho. 1872.

Terézia Vansová, Supplikant, Živena. Národní almanach... II. Turč. Sv. Martin. Tlačou kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. 1875.

Čítanka pre malje djetki od Jána Kadavjeho. V Budíne, 1845. Písmom J. Gyuriana a M. Bagó.

Sirótky, básne Jana Capka-Zniovského. Usporiadal a vydal Andrej M. Sytniansky. V B. Bystrici 1868.

Luther či Loyola? Theologická úvaha. Napísal Dr. Ludvik ž. Szeberényi, ev. senior v Békešcabe 1929. Nákladom Vydavateľského a kníhkupeckého spolku „Transcius“ v Liptovskom Sv. Mikuláši. (Preložil z maďarčiny Miloš Janoška.)

Hospodár na Slovensku. Spísal Andrej Kmeť, farár v Krnišove. Turč. Sv. Martin. Tlačou kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku. 1875.

Andersenové rozprávky, Dr. M. S., Bratislava, 1922 „Comenius“ literárny ústav úč. spol.

Nedelné večierky. Rozprávky pre slovenský ľud. Číslo 3. Budapešť. Tlačou Kolomana Rózsa a manželky.

Škavran, Rozprávky grófa L. N. Tolstoja. Lacné knižky. Svazok 1. V Ružomberku. Tlačou a nákladom kníhtlačiarnie Karla Salvu. 1890.

Ján Žigo:

DEJINY DVOJHLASOK V SPISOVNEJ SLOVENCINE.

(Pokračovanie.)

3. Spolek Milovníků Reči a Literatury slovenské a Zora (s výnimkou niekoľkých — Palkovič, Chalupka ap. — ktorí medzi bernolákovcov nepatrili).

a) Úvodný prehľad.

Takto písali prví bernolákovci. Lenže vyhostené dvojhlásky začínajú znovu vnikáť do písanej slovenčiny v dvadsiatych rokoch 19. storočia.

Od svojich evanjelických vrstovníkov veľmi výrazne sa rozoznávajú zeman Ján Čaplovič a Karol Juraj Romy. Líšia sa najmä tým, že vo svojich nemeckých a maďarských spisoch nesnívajú o českoslovenčine ako ich ev. súčasníci (Tablic, Palkovič, najzanovitejší zastanca biblickej a veleslavínskej češtiny), lež vyčítajú Slovákom, že píšu česky, a kým Romy zastáva sa Bernoláka

a chváli jeho krok¹, zatiaľ Čaplovič vydáva zbierku slovenských žartovných básní Slowenské Wersse, W Pessti 1822.² Hneď v pri-
vete vyčíta Tablicovi, že nevydal slovenské básne tak, ako ich
pôvodcovia napísali: „Pan Tablic, Kostolno-Morawsky Sl. Božjho
Kazatel widal 1804. 1805. a 1809 roku tri Swazky Werssu, pod
tytulom: Slowensstj Werssowcy. — Giste mohau Slowácy gemu
za to wdečnj byti. Gen sskoda že On te wersse wssecke welmi
počessil, takže gsu oni wjce české nežli slowenské.“ A o sebe ho-
vori ďalej: „Na to gsem pozor dal, aby oni koliko možné gest
s l o w e n s k ý zneli, tak gako nassj Slowácy obyčegne howorja.“
(Str. 3.)

¹ Ersch-Gruber, Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und
Künste, Leipzig, 1822, v článku Bernolák, IX, 202—3: „Da er (Bernolák)
wohl wusste, dass die slawische Literatur der Böhmen, Polen, ... bereits
bedeutende Fortschritte gemacht hatten, so bedauerte er, dass die sla-
wischen Gelehrten in Ungern ihre kräftige und wohlklingende Mundart —
die slowakische (die mit der ausgestorbenen slawenischen, die heut zu
Tage nur noch zur Kirchensprache der Russen und Serbler dient, am
nächsten verwandt ist) (tu cituje súhlasnú mienku J. Chr. Jordana z jeho
De Originibus Slavorum [Wien 1788], i kanonika Dalimila, že Slováci jediná
zachovali ozajstnú slovančinu, ako aj priaznivú mienku B. Kopitara o slo-
venčine) — ganz vernachlässigten und sich des böhmischen Dialekts zur
Schriftsprache bedienten.“ — Lutuje, že sa bernoláčina neprijala všeobecne
(„es für die zahlreichen Slowaken in Ungern ein wahrer Gewinn wäre“),
že sa do toho zamiešal slovenský náboženský antagonizmus a končí chvá-
lou o prednostiach slovenčiny pred češtinou: „Die slowakische Mundart ist
unstreitig weniger hart, als die böhmische, und steht in Hinsicht des
Wohlklangs und der Sanftheit mit der serbischen, kroatischen, wendischen,
polnischen und russischen auf einer Stufe, auch dürfte die slowakische
Mundart reicher als die böhmische seyn (wenn man von den vielen neu
gebildeten technischen Ausdrücken der böhmischen Schriftsteller abstra-
hirt) und könnte durch analoge Ausbildung leicht den hohen Grad der Voll-
kommenheit der so vollkommen ausgestorbenen slawenischen Sprache, die
der grosse slawische Sprachkenner, Schlözer, mit der Vollkommenheit der
griechischen nicht mit Unrecht verglich, erreichen“.

² V tomto roku uverejnil Čelakovský vo svojich Slowanských
národných písňach I. aj niekoľko slovenských ľudových piesní (str.
77—90). Tlačené sú, pravdaže, českým pravopisom: *něpukala*, *něchceš*,
niekde sú aj chyby podľa českej kvantity: *dáť* a pod. Má takéto dvoj-
hlásky:

ô: *muog* 77, *po wuoli* 77, *swuog* 79, *němuožem* 84, *twuog* 85,
ie (píše, pravda, ě): *lětala* 79, *lastowěnka* 79, *wěnok* 79, *prstěnok*
79, *bělený* 81, *kwětok* 82, *dětky* 82, *narěkáš* 85, *utěrala* 85,
ou: *so mnuu* 80 (ináč inštr. zvyšajne píše s ú: *so swogu matku* 78,
so swogu sestru 78); *potkov sa* 80, *wytkov* 80, *přišov* 83,

Hneď sa pýta poznačiť, že toto nie je len výhovorka ako napr. u Masníka alebo Simonida, aby vopred odlomili ostrie výčitke, že nepíšu správne česky, ale pritom naozaj píšu česky, len všelijak pomiešano. Pravdaže, nepíše ani on ani terajším pravopisom, ani štúrovským, ani bernolákovským, lež slovo je čisto slovenské. — Uživa aj složkový pravopis (*Sstrapaciam*) aj diakritický (*nožnicami, mačku*). Nemá *ä* (*Swazek* 4, *wetssj* 12, *naspet* 30), ani *ě* (*Lanu* 16, *Lančok* 15, *wuola* 40), *dz* zavše píše (*priádzický* 16, *na porudzy* 24), zavše nie (*zhazowati* 13, *nuzná* 24; často robí tak pre rým, ako napr. aj tu: *nuzná-uzná*); prirodzene nemá prehlásky (*nožnicami* 17, *rozdawagu* 17, *Gážu* 20), dlhosť označuje len zriedka (*kusky* 17, *predagu* 17, *premrhawagu* 17, *krčmarkam* 17), zrejme nemá ani *ě* (*trpeti* 15), ani *ř* (*prjčini* 7, *rjkal* 37), *e* mákči vždy (*w lete* 9, *nedd* 9, *mocnegssj* 11, *preukrutne* 12), v nom. pl. máva *e* (*pohare* 33) často aj pri ženských (*newestičke* 39, *paničke* 39). Má veľa typických slov slovenských: *krosna* 16, *brdo* 16, *nožnicami* 17, *Wogaka* 19, *okrem* 21, *Sstrapaciam* 22, *kurence* 22, *prežrgem* 22, *čuo len chceš znjch wistane* 23, *mačku* 34, *Čazdow* 36, *wisslo na minžarstwj* 39, *turbuge se* 42, *Orğan, Orğanista, orğanowal* 46, *neyplanssj* 47, *obloky* 49, *čudowati se* 50, *azda* 55, *meru* 55, *nepobanugete* 55, *pretekat sa* 56, *trowa hotowá* 57, *odpitugem* 62, *zo dwa stručky* 63, *psotu* 67, *cap* 74, *cer* 74, *sskrela ma* 75, *frčku dati* 75, *spochabene* 75, *targat se* 78, *potwora* 80, *pitwor* 80, *tarat sa po lukach* 80, *dbanka* 80, *chrobak* 81, *kozub* 82, *pletje se mu na gazyku* 85, *mole* 85, *na sylu odnati* 86, *počugeš* 97, *ba* 97 a pod. — Meno *Weličná* skloňuje podľa vzoru „*pekná*“: *wo Weličneg* 79.

ja: *zažiádało* 83, *powiazala* 89, *eu*: *chcev* 80, *iu*: *złomiv* 80, *au*: *po-kopav* 85.

V druhom diele (1825) uverejnil tiež niekoľko slovenských piesní (60—70), no tie už vytlačil Šafárik v *Pjsňach*. — O 11 rokov neskoršie v ČCM (VII, 1833, 56—64) uverejnil ukážku svojich *Ohlasov písní českých*. Medzi nimi je aj jedna slovenská: *Kalendár a ne farár*. V nej má dvojhlásku *ô*: *puost* (64). Ako inde, mákčiace *e* aj tu označuje mákčeňom (*ě*), napr. *utěče* ap. Tak sa to robilo neskoršie v slovenských textoch, určených pre české čitateľstvo, najmä školskú mládež a vydaných v Česku. V SP (XXXIII, 1913, 446) postavil sa proti tomu J. Škultéty, kde vyčíta vydavateľovi Čítanky pre české gymnáziá, že slovenské texty prepísal takto: *Muoř otěc* ap., správne dôvodiac, že českí žiaci majú sa naučiť skutočný slovenský pravopis, nie takto prepísané slovenské slovo do českého pravopisu, lebo keď potom neskoršie dostane sa im do rúk slovenská knižka, nebudú vedieť, ako ju čítať.

Dvojhlasý má takéto:

1. ia.

Čazdowia 82, ludga 23; nom. sg. n. subst.: nesstestja 40, opitga 78, pozhowenja 50, skalja 13, ženjenja 53; gen. sg. n. subst.: ženjenja 60; sklenicgach 94, winicgach 94; bližssja 60; držga 23, hledga 30, howorga 3, chodga 20, gedga 30, mastga 16, menja 54, močga 16, služga 23, sussga 16, uobga 17, warg 15, widja 57, wodga 20; klačgac 11, ležgac 11; Felčgari 25, klgati 37, kochnjár 48, Kussngar 94, morgacy 78, naljati 46, Okuljare 101, pokjal 65, porjádkom 53, potjal 67, priúdzičky 16, prjam 78, Rgad 33, rozohrjat 79, smjat sa 65, šsmjaral 74, Sstiawnický 5, tgáha 76, naywrgaceg 54, 62, wzgat 23.

2. ie.

Ludje 50, Pange 19; Čebowgec 73, Prijbelgec 73, zwjgačgek 16; na Snowalgech 16; cuzge 39, farskje 49; horssie 14, které 83, mensge 17, mladje 62, papgerowje 17, samje 66, starje 83, strážče 28; tge 17, tje 57, tjeto 67; adv.: lepssje 53; wrawjel 53; miniem 13, odpočiniem 13, powgem 47, prežrgem 22, smjem 49; nemnje 56, pletje 85, powge 25, newtmetje 85, zchrobačge sa 85, zwje 64; berjete 83, strežjete 83;

angelmi 31, bjedneho 65, bjele 27, djerky 21, Goljer 100, chljb 28, chodgewat 23, Kavalierske 21, Kwartjeloch 27, mgenki 20, mgessat 49, 79, mljeko 101, nadgewali 15, nawgesti 53, nazbjera 85, nje 45, 55, nget 30, 81, ocelka 102, Officgeri 19, papger 17, pastjer 85, Piest 12, powjedat 49, prewliekagu 16, Quartjel 50, rjekou 57, rozprostgera 31, rozstjerati 13, smjessna 84, spježowu 85, swjetilo 49, tjekou 57, tjež 67, wilgest 82, wgest 62, zpjewa 43, zrjedka 27, zwjera 80.

3. ō.

Druhwo 86, ginwo 67, každuo 83, meksuwo 87, prwssuwo 86, twrdssuwo 87, zluwo 40; čuo 22, čwokolwek 65, dačuwo 24, ledačuwo 17; buoty 34, kuoročka 20, muoct (muožu) 56, 64, muog 22, puogde 53, puorod 24, skuor 31, wuogde 80, wuola 40.

4. ou.

Inštr. sg. f.: Kažnou 50, Paňou 22; swogou 22; Lové part.: nebou 50, tjekou 57; gen. pl. m. subst.: fuzou 74, Garmokou 43, Predkou 84, rakou 37; korene: pou (noci) 49.

5. au, eu, iu.

au: l-ové part.: *pozabawau* 50, *predau* 50; korene: *wraute* 87;
eu: *misleu* 53; **iu:** *stjssiu* 49, *sudiu* 51, *zprawiu* 86.

6. Trojhlásky ieu, iou.

ieu: *djewčence* 67, *poljewka* 82, 101; **iou:** *prissjou* 62, *zysjou* 62.

J. Palkovič¹ — ako je známe — uviedol veľa slov slovenských do svojho slovníka *Böhmisch-deutsch-lateinisches Vörterbuch* (1820—21), lež týmto slovám nezičil. Zvyčajne býva za nimi poznámka „*in der gröbern Sprechart*“, alebo odkazuje na heslo české: „*rjad*, u, m.² sl. s. *rád*, u, m.“ a tu zas odkaz: „*rád*, od.² *rjad*, u, m. sl. s. *nádobj*“.

Slovenské slová uvádza zvyčajne podľa výslovnosti slovenskej a s dvojhláskami. Tak má vo svojom slovníku napr. takéto heslá: *newědza*, *pjaď*, *poopjerám*, *pozaytrek*, *prhlawa*, *psota*, *psotný*, *psotugem*, *pstrjen*, *puogdem*, *rewem*, *rjad*, *zgabre*, *zrjem*, *zrjedjm*, *zúzyk* ap.

S. Chalupka uverejnil vo Fejérpatakyho kalendári na r. 1834 tri básne³ v čistej stredoslovenčine. Nemá len *l*: *králowi*.

¹ Nemám naporiadzi jeho frašku *Dwa buchy* a tri *ssuchy*, ale podľa slov J. Škultétyho dá sa usudzovať, že sú tam tiež dvojhlásky: „Predobu veľmi pozoruhodné a charakteristické je, že Palkovič, najmä od 1820-tych rokov až príkry nepriateľ spisovnej slovenčiny, svoju komédiu *Dwa buchy* a tri *šuchy* roku 1800 napísal a vydal v takej slovenčine, ktorá môže byť považovaná za návod k Stúrovmu spisovnému jazyku.“ (Sto dvadsaťpäť rokov, 13).

² m. = masculinum, sl. = slovakisch, s. = sieh, od. = oder.

³ Sú to: *Padlý w bogi wogak* (1), *Nárek slowenský* (2), *Píseň wogenská* (3). Nakoľko Fejérpatakyho kalendár je nestránkovaný, číslice značia básne: 1 = *Padlý w bogi wogak* atď. —

Na vec upozornil v SP (XVII, 1897, 125—8) Jozef Škultéty (tu vyslovuje mienku, že tieto tri básne sú prvou prácou, vytlačenou strednou slovenčinou, a nie Francischiho Svojim vrstovníkom na pamiatku; — pravda, už aj Šafárikove Pjsně světské môžu sa rátať za prácu v strednej slovenčine) a znovu v knihe *Sto dvadsaťpäť rokov*, 86. — Zaoberal sa nimi aj Pražák (Dějiny spisovné slovenštiny 1922, 228), kde upozorňuje, že básne „*Nad Tatrou sa nebo kalj*“ (= *Nárek slowenský*) podľa záznamu prešporských študentov je z r. 1832, teda 2 roky pred *Zpiewankami*.

Na Škultétyho upozornenia nadväzuje Š. Krémery v SMS (V, 1927, 109—112) a najmä v SP (XLVII, 1931, 175—89) v článku *Prielom Sama Chalupku do spisovnej slovenčiny roku 1832*, kde podáva podrobne histó-

žjalnýmí, lubá, polom, miesto ä píše a: *swatý, swatú*, miesto ô píše o: *mog* alebo â: *vůkol*. E mäkčí všade d, l, n, t, preto ho zvyčajne neoznačuje: *neponesješ, tečeje, nepriwjtá* (podobne aj i: *bratja, wlasti*), ale: *něpowedje, dědinka, něsmūt, wítězniego a koňe*.

Z dvojhlások má ie a ia:

ie: *bugnie* 3³, *słowenskie* 3, *wítězniego* 1, *smutniemu* 1, *neponesješ* 1, *něpowedje* 1, *tečeje* 1, *pastjeru* 3,

ia: *bratja* 1, *ronja* 2, *zwonja* 2, *ljat* 2, 3, *žjalnýmí* 2.

Okrem toho uverejnil v Kwětoch⁴ pieseň Časy, naše časy, ktorá je písaná tiež strednou slovenčinou s dvojhláskami **ia:** *wjaly*, **ie:** *slowenskye (zástawy)*, **ou:** *nad Nitrau*; miesto ä aj tu píše a: *zwadol*.

b) Zora a rozbor Zory I—IV.

Bernolákovské hnutie po prvých šťastných a mohutných rozbehoch začalo pomaly odumierať. Leň v dvadsiatych a tridsiatych rokoch 19. storočia začína uverejňovať svoje básne a eposy Ján Holly a r. 1834 Martin Hamuliak (1789—1859) zakladá v Pešti účastinársky Spolek Milowníkow Reči a Literaturi slowenskég, pokračovateľa Bernolákovho Učeného slowenského Towarišstwa a vydavateľa štyroch ročníkov almanachu Zory (1835, 1836, 1839, 1840) s heslom „*Národ, který sa sám něopíščá, něbívá opustěn*“; heslo toto jej dal Hamuliak.

Hamuliak už predtým r. 1827 horlil za slovenský časopis, ktorý sa mal volať Budinský Prátel, s motom „*Rúk a srdca jedna túžeň*“. Mal ho vydávať v Budíne Trnka od r. 1828. Lež Palkovič, finančne vtedy vyčerpaný trovami na svoje sv. Písmo, požadovanú kauciu dať nemohol, a tak Budinský Prátel nevyšiel.

Zakladateľmi Spolku Milowníkow okrem Hamuliaka boli Jozef Bernolák, účtovný radca, Ján Herkel, advokát, Ján Koiš, notár, Ján Kollár, Dr. Anton Ottmayer, advokát, a Dr. Martin Sucháň, lekár. Jeho prvým predsedom bol Kollár, aktuárom Hamuliak a pokladníkom Sucháň. Účastinárov stále pribúdalo, takže v rokoch

riu tohto prielomu i týchto básní. Por. aj jeho štúdiu Prielom štiurovských básnikov do spisovej slovenčiny pod zorným uhlom Chalupkovho prielomu z roku 1832 (SP XLVIII, 1932, 245—55).

Podľa Chalupkovho rukopisu z 1840-tych rokov, uverejneného v SMS (I, 1923, 32), prijíma aj ä za hlásku slovenskú: „*Jestli zanedbáme písat ä, hotový je dvojmysel pri takýchto slovách: žaba-žabá, víba-vřbá...*“

⁴ Príloha Kwětov VI, 1839, 24.

1841—3 Spolek mohol vydať Básne Gana Hollého a r. 1844 „Schmidovú Historiu Biblickú, skroze Antola Knappa zoslovenčenú“ okrem menších spisov. Spolok, hoci nepotvrdený, účinkoval vyše desať rokov, a keď ho bolo najviac treba, rozpadol sa. — Osobitne treba zdôrazniť, že Spolek Milovníkov nebol spolkom konfesijným, ako ním nebolo ani Bernolákovo Towarišstwo. Tu sa to aj zjavne ukázalo tým, že prvým jeho predsedom bol evanjelik Kollár.

Na šťastie ešte pred jeho zánikom Štúr, Hurban, Hodža, Belopotocký, Zoch a iní založili slovensko-národný spolok Tatrin, ktorý mal „napomáhať literárnu a priemyselnú vzdelanosť národa slovenského v Uhrách každou zákonnou cestou“. Stanovy vypracovali hneď na prvom všeobecnom zasadnutí v Lipt. Sv. Mikuláši r. 1844, no nedostal potvrdenia ani po niekoľkých intervenciách v Pešti a vo Viedni. Vydal Štúrovi Nauku, Hodžovo Dobruo slovo a iné spisy a podporoval viac slovenských študentov. Po roku 1848 nejaký čas ešte živoril, ale potom zanikol navždy. Z jeho schôdzok pamätná je schôdzka v Čachticiach r. 1847. (Por. aj D. Rapant, Tatrin v SMS XIII, 1935, 446—472; XV, 1937, 285—298 a A. Mráz, Matica slovenská v rokoch 1863—1875, str. 9 n.)

R. 1851 Kollár, Kuzmány, M. Šteffko, Lichard a Záborský podali vláde prosbu, aby smeli vyzvať svojich rodákov na sosbieranie základného kapitálu 5000 zl. na Maticu slovenskú. Podľa žiadosti v odpovedi na túto prosbu menovaní predložili dočasný návrh stanov a viedenský obchodník M. Šteffko ako dočasný pokladník zaviazal sa složiť kauciu 5000 zl., aby bola bezpečná suma, ktorú by upisovatelia sverili dočasnému výboru. Lež Uhorsko bolo vtedy v stave vojenského obľahnutia a tak menovaní dostali rozhodnutie, že „na ten čas“ predloženým prosbám nemožno vyhovieť¹.

Hneď v prvom ročníku Zory (str. 282—4) M. Godra v Osvědčení oznámil niektoré zmeny proti dovtedajšiemu českému pravopisu. Pravda, vtedy bol ešte zastancom jednotnej spisovnej reči. No nijako ho nemožno nazvať „slepý následovateľ Kollárův“, ako ho nazýva Jakubec (Dějiny lit. č. II², 1934, 486). Je sice pravda, že mohol byť pri tomto Osvědčení čiastočne ovplyvnený Kollárom, no zaviedol napr. *v* miesto *w*, *í* miesto *j*, *g* miesto *g*, *j* miesto *g*, čo Kollár nikdy nehlásal. Že kázal písať *moja duša, naša práca, vaša bohynja, našu prácu, tvoju bohynju, našou pracou, útlou ra-*

¹ Por. M. Chrástek v Úvodnom slove Letopisu MS I, 1864, IV—VIII, a tenže v článku Martin Hamuljak, Sokol II, 1863, 5—8. Viď aj Sasinkov Slovenský letopis III, 1879, 296 a n.

dostou ap., preto vôbec nemusí byť „slepým nasledovateľom“, ved tak je to v slovenčine, ktorá mu bola, ako sa sám priznáva (str. 284), rozhodujúcim kritériom: „na predlžovanie a vyslovovanie tatranských Slovákov, a vôbec na reči našej prirodzenej vlastnosti hlavný ohľad mám“. Chcel len takúto opravy a nežiadal písať *selza, kervú, perst, velna, vluna* a pod.

Au kázal písať „dle vyslovovania“ s *ú* alebo *ou*. V i. sg. f. žiada písať *ou*: „Každý snadno vidí to, že verš: „*Tu smutnú veselú tú dívku privítala tvárú*“ o mnoho temnejší je a príkrejší uchu, nežli: „*Tu smutnú veselou tú dívku privítala tvárou*.““ Dvojhlásky káže písať *ja, je*, ale si je vedomý, že *j* je tu samohláskou (správnejšie povedané: polosamohláskou): „v prácech pak ... se *j* ještě, ze zvláštních příčin za samohlásku bere a s *a, e*, v dvojhlásky *aj, ej, ja, je*, stěká“. — Ženské podstatné mená, ako: *práca, bohyně*, káže skloňovať v akuzative (v „žalovnom páde“) *prácu, bohyni*, a v instr. (v „nástrojnom páde“) *prácou, bohynou*. Podobne aj mužské subst. v ak.: *pítuča, sršňa*. — V gen. sub. n. (v „prívlastňovacom páde“) káže písať *ja: náradja, živobyťja*, tak isto aj v 3. os. pl. sloves, ktoré majú v 1. os. -im: *vidja, činja, letja*. Dvojhlásky káže písať aj v príč.: *volavši, volavšjá, volavšjé*.

Co sa týka reči, ktorou je písaná Zora, nájdeme tu príspevky, písané čistou bernoláčinou, najmä Hollého Selanki, Životopis SS. Cirilla a Metóda, ukážka Cirillo-Metodiadi v I. roč., Selanki a iné básne v II. roč., Sláv, Žalospewi a príležitostné básne v III. roč., Ódi (celkom 38), Žalospewi a menšie básne v IV. ročníku. Okrem toho čistou bernoláčinou sú písané Životopis Grófa Zrihi Mikuláša IVho od M. Hamuliaka a Kragina Štefá, Wefikosti a Umeňá od A. Ottmayera v I. roč.

Nájdu sa aj príspevky, písané „českoslovenčinou“², vždy s dvojhláskami a aj ináč veľmi slovenčiace v I. a II. roč. najmä od evanjelikov: Sucháňa, Godru, Maróthyho, L. Jesenského, D. Slobodu; pritom je zaujímavé, že Kuzmány, ktorý v Hronke veľmi ostro vystúpil proti Kollárovi a Godrovi, píše svoju pieseň „Hej! len vždy weselo“ takouto rečou (I, 167): „*Čerwené wjnečko: | Chlapci napime se! | Zadudag, zadudag: | Chlapci zatočme se!*“ a Kollár zas takouto: „*Nad prostrannou milou mohou vlasťou | Krásné slunko nikdy nezapadá.*“ (II, 186.)

² Českoslovenčinou, ktorú dobre charakterizujú slová a výrazy, ako: *dětelinové pažití bjelj* (I, 159) a pod.

Hneď možno povedať, že príspevkov, písaných „českoslovenčinou“, je mizivá menšina. Je to len pár kratučkých básničiek, iba Suchán má aj dlhšie novely v I. roč.: Odplata za prorocत्व, Apollinár Kontski.

Tretou grupou sú príspevky, písané síce bernoláčinou, ale už s dvojhĺaskami v koreňoch aj v ohýbaciach príponách. Také sú napr. Ottmayerova Mina, Dvanásť menších Mišlének, Příklad Welkomiselnosti, Hamuliakov Mikuláš Jurišič, Herklova Préměna (s menšími odchýlkami: substantíva nepíše veľkou začiatočnou literou, dĺžku označuje len zriedka: *čisti plod Slavskeho jazyka, pribíchi, sedaval* a pod., nepíše *w*, neoznačuje mäkkoť *d, t, n* pred *e, i*: *povedeti, lupežník, nemohli*) v II. roč., Hamuliakove Citi Wděčnosti, Nowi Dúkaz Usilownosti slowenskéj a Ottmayerova Mathilda aneb uprimná Láska v III. roč., Hamuliakova Koňečná Správa o Powodňi, Ottmayerova Žofka a Wáclaw aneb stálá Láska a Rummyho Národní Peseň v IV. roč.

Keď teda záverom súhrnne charakterizujeme reč štyroch ročníkov Zory, pýta sa konštatovať, že je to bernoláčina, v Hollého básňach čistá, v ostatných príspevkoch už dvojhĺaskami a inými prvkami stredoslovenskými. „Českoslovenčinou“ napísaných je len niekoľko kratučkých príspevkov v I. a čiastočne aj v II. ročníku, tvaroslovne a aj lexikálne úplne prispôsobenou slovenčine, bez Kollárových eufonických novotvarov (len zriedka možno čítať slová, ako: *selza* a pod.). — V tomto smysle treba opraviť nesprávne tvrdenie Vlčkovu v Lit. č. XIX. st. II² 1917, 423: „Práce Hollého v almanahu jsou jediné, které důsledně se drží jazyka Bernolákova; ostatní užívají kompromisní směsi anebo češtiny.“

Pravopis je, pravdaže, tiež rozličný. Hollý píše úplne pravopisom, aký ustálil Bernolák, ostatní bernolákovci zväčša sa ho tiež pridržajú, niektorí — ako sme videli — s väčšími alebo menšími odchýlkami, dvojhĺasky zväčša píšu *ia, ie, uo*, alebo aj dlhé *íá, íé*, nie *ga, ge*. — Príspevky „československé“ sú písané zväčša českým pravopisom, alebo aj reformovaným Godrom, teda: *w, ě, g, j*, alebo: *v, g, j, í*; dvojhĺasky zvyčajne píšu *já, jé*. Píšu aj *ř* a *ě*, lež nie vždy tam, kde sa píše v češtine, najmä *ě* píšu skoro vždy po *d, n, t* tak, ako to žiada slovenská výslovnosť.

Čo sa slohu týka, sloveso je veľmi často na samom konci vety.

Viďme teraz, v ktorých prípadoch píšu sa v Zore dvojhĺasky, aké náhrady bývajú za ne a kedy sa kladú zvyšne.

A) ie.

I. Pripady, v ktorých sa teraz ie nekladie.

Instr. sg. n. subst.: *Dovoľením* II 194, *Panovániem* II 143, *Poludniem* IV 184, *Pracovániem* II 201, *Wimišlením* II 176; lok. pl. m., f. subst.: *spisiech* 283, *pltjech* II 211, *korene*: *doziérat* II 70, 97, IV 175, *naziéral* II 117, *preziéral* II 202, *preziera* IV 180, *priziérá* II 175, *wiziérá* II 89, *wiziera* II 94, IV 174. (V prípadoch, ako: *v bjedie* II 214, *jindje* II 210, *na miestie* II 215, *na svetie* II 212, *utjekal* (ale aj: *utekati*) II 213 i alebo *j* označuje len mäkkoš predchádzajúcej spoluhlásky.)

II. Kedy je v Zore ie.

Nom. sg. n. subst.: *Bďenie* II 176, *Biťie* IV 175, *Braňenie* II 176, *Cwičenie* II 196, *Dobroďenie* II 155, 156, *Domniwánie* IV 201, *Gmánie* II 167, *Klopánie* II 177, *Krupobiťie* IV 188, *Mordovánie* II 150, *Nasipáwánie* II 147, *Nawštíwěnie* II 133, *Neščastie* IV 174, *Okamženie* II 100, *Osloboděnie* II 136, *opítanie* II 211, *osadenie* II 210, *Podďánie* II 144, *Poděkowánie* II 172, *Podkopáwánie* II 146, *Pokolenie* II 189, *Polehčenie* II 204, *Položenie* II 148, *Popoludnie* IV 172, *Poručenie* II 161, *Pofěšenie* II 140, 200, *Powetrie* IV 173, *Požehnánie* II 140, 176, 208, *Predloženie* II 150, 190, *Předpowěďenie* II 191, *Predsawzafie* II 191, *Premeňie* II 132, *Priskočenie* II 145, *Rozďelowánie* IV 153, *Rozmnoženie* II 174, *rozsjuwánie* II 184, *Rozširenie* II 174, *Spitowánie* II 193, *Sťastie* II 191, 195, *šťěstie* II 186, *Túženie* II 172, *Umeňie* II 176, 193, *Ustanowěnie* II 198, *Wedomie* II 132, *Wiďenie* II 133, *Wichowánie* II 196, *Wirownáwánie* II 147, *visvetlenie* II 211, *Wlámánie* II 147, *Woldánie* II 193, *Zagafie* II 150, *Zdánie* II 150, *Zďelánie* II 175, *Zďrawie* II 68, *Zhromažďenie* IV 184, *Znameňie* II 145, *Zńiwočenie* II 150, *Žiwobiťie* II 191, 195; nom. pl. f. subst.: *Pańie* II 169, 174, *panjé* 261; gen. pl. f., n. subst.: *ovjec* II 235, *Swiéc* II 172, *Miest* IV 155; nom. sg. n. a nom. pl. m., f., n. adj.: *dennjé* II 250, *hodnějšjé* II 242, *horšje* II 212, *kozjé* II 237, 238, *krajšjé* 238, *kratšjé* II 239, *menšjé* II 241, *najmilšjé* 266, *národnjé* 159, 261, II 272, *obzwláštnjé* 222, *okolnjé* II 250, *ostatnjé* II 182, *ostatnjé* 226, 265, II 230, *poprawnjé* (místo) 226, *poslednjé* II 270, *prwnjé* 264, *půwodnjé* 166, *siłnějšjé* II 242, *sladšjé* II 268, *najstaršjé* II 241, *včera večernjé* 260, *wecernjé* 163, 195, *večšjé* II 229, *najwětšjé* 232, *wodnjé* II 245, *wolnějšjé* II 242, *najvyššjé* 280; adv.: *bližšjé* 192, II 282; slovesá:

kladie II 170, *preňesiém* II 129, *tečjé* 168, *žnié* 169, *našjel* IV 175, *predešiel* II 93, *prišjel* IV 173, *ušiel* II 83, *wešiel* II 95, 138, *wešjel* IV 199; *hrnje* II 211; *wiém* II 97, 130, *ňewiém* II 203, *wieš* II 172, 206, *wieme* IV 180; iterat. príp. -ieňat: *wimiéňati* II 110; -ieraf: *vyrvjerá* II 248, *zawieráwali* II 92; -ievať: *choďiěwá* II 111, *modljewal* sa II 212, *poljewali* II 209, *robiěwá* II 180, *wiliěwafi* II 164;

korene: *angel* II 248; *bjeda* II 214, *Bieda* IV 154, *biédni* II 203, *bjedn* II 214, *biélé* II 73, 76, 86, *bjélé* 159, 199, ... II 62, ... *biělila* II 73, *bjélj* 159; *cjěvky* 271; *cřjedy* II 235, *Črgěwice* II 172; *Điel* II 181, *Điera* II 147, 164, *Điěta* II 118, *Điětki* II 159, 180, *djetkám* II 211, 213, *doňjesol* IV 180, *dowiězla* II 78, 95, *driémala* II 92, *Driémoti* II 100; *w Kaštieli* II 205, *v kaštjeli* II 251, *Kawalliéra* II 172, *korjenkami* II 213; *mjera* II 268, *miesa* II 210, *Miesto* IV 173, 190, *ňemiěšal* II 166, *miešaná* IV 174, 187, *Mliežgu* II 200; *nazbiěral* II 194; *Obljekáňim* IV 197, *obliěkol* II 177, *odtjekli* II 210, *odwiězti* II 75, 96, 112, 125, *Okienka* IV 186; *Papiěr* II 94, 126, *papiěrowé* II 127, *Pasiének* II 190, *pičkli* II 206, *Piěseň* II 76, 83, *Piěskom* II 180, *posmiěwačni* II 167, *Priěkopi* II 190, 206, *Prjewoz* IV 199, *priňiesol* II 176, *prwiědol* II 176, *prwiłjekol* sa II 215; *riedká* II 199, *rjeka* II 210, IV 157, *rozsiěwali* II 69; *pri Sielňici* 75, *sjět* 243, 244, *Siete* IV 174, *Smiech* II 97, 109, *smjěšana* II 231, *smjěšnu* II 209, 211, *spiěwat* II 72, 76, *spiěwáwaf* II 96, *srjén* 271, 273, *swiětla* II 76, *swiětlo* IV 202, *Striebro* IV 197, *striěbernú* IV 198, *striěhnúćim* II 86, *strjehnul* IV 195, *striělati* II 100, 147; *Špaňiěli* II 150; *Taňiěre* II 105, *Triěskáňie* II 146; *umiěňil* II 75, 81, 181, *utjekol* II 215; *po wečjěrni* 200, *Wibiěžku* II 149, *Wiďiěk* II 79, *widjeky* II 235, *wiědol* II 137, *Wiěra* II 150, 170, *vjeska* II 251, *Wieter* IV 173, *wiljewala* IV 209, *Wimiěňki* II 123, *Wimiěňku* II 139, *Wimienku* II 192, *wiriěkol* II 150, *wiwljekal* sa II 214; *zadriěmafi* II 100, *zadriemala* IV 183, *zaspiěwala* II 83, 92, *zbiěrala* II 71, *Zmiěňku* II 180, *Zmienku* IV 197, *zpjewanky* 222, II 272, *zriědka* II 96, 156, 171; *Zriědlo* II 172.

III. Miesto ie je

a) e, é.

Gen. pl. f., n. subst.: *čížem* 197, *Đewčeňec* II 169, *Lét* II 86, IV 155, *ňáder* II 267, 283, *Ňebes* II 208, *Ručiček* IV 211, *sester* 173, *studniček* 182, *Tater* II 270; nom. sg. n. a nom. pl. m., f., n. adj.: *hognegšé* II 176, *inšé* II 191, *ginšé* II 111, *lepšé* II 168, *nag-*

milejší II 97, *starší* II 73, 74, *včerašší* IV 187, *wzácnější* II 168, *nugzamenějšší* II 71; gen. sg. m., n.: *mladšího* II 194, *mudřejšího* II 212, *staršího* II 212, 213, *súcejšího* IV 154, *tréjšího* II 72, 115; dat. sg. m., n. adj.: *ďalšímu* IV 166, *tréjšímu* IV 205, *nagwišímu* II 144; nom. pl. m., f., n. zám.: *te* II 211, *té* II 206, 209, 231; slovesa: *nese* II 270, *pase* 159, II 266, *prade* 159, *wede* II 202, *doweđe* II 104, *dowezem* II 204, *žne* 159, *šel* 213, *došel* 265, 268, II 144, 204, *našel* II 110, *odšel* 259, 265, *přišel* 161, *wišel* II 156, *wišel* II 211; *odepřel* 218, *trpěl* IV 186, *weděl* II 127, IV 189, *wiďeti* II 120, *opře* II 274, *vře* II 281, *zazře* 268; *žene* 224, 242, 270; iterat. příp. -*éwat*: *okréwat* IV 284, *omdléwala* 214, *wyléwaly* 219, *zhromážděwagů* II 104; korene: *černý* 159, II 86, *děwečky* 207, *doňesel* II 136, IV 173, *doňesla* II 148, *dowěsti* II 131, *hwězdy* II 283, *chléb* 159, II 130, *Kašét* II 71, *Kněža* II 177, *kňěžatského* II 177, *konec* 209, *Koňec* II 120, *lěčil* IV 182, *lék* 160, *mesto* II 176, *Mišlénka* (*myslénka*) 224, II 107, IV 184, *né* 176, *nečo* II 213, *néjen* II 248, *někde* 201, *několko* II 94, *neľen* II 176, *nést* 270, *obľekla sa* II 112, *odňesel* II 130, *Pesně* II 96, *pewati* II 89, *plést* II 271, *podwědly* 248, *Predmér* IV 177, *predněsti* 204, *Préchod* II 71, *přenesli* 180, *prereknúti* 88, *přinést* 188, *priwěsti* 174, *Prostrédek* II 118, *rékla* II 136, *reknul* II 203, *rozněsla* 178, *roztrěskali* II 105, *sluněčko* 161, *spolěhat* 215, *Srďečko* II 83, *srděčko* II 278, *Strážka* II 131, *šestima* II 143, *téct* II 227, *teš* II 167, *těš* II 168, *tež* II 212, *těž* 165, *uwěsti* 175, *věnc* 254, *wěsti* 187, ... *wětor* II 243, *Wiďek* IV 172, *Wiďek* IV 183, *wyléwala* 227, *wireknúti* II 88, ... *wiwěsti* II 146, *zaněsol* 226, *zawěsti* II 105, *Zberka* IV 153, 156, *žoldnér* 175.

b) f.

Nom. sg. n. subst.: *Cwičení* II 74, *ďaletwoření* II 241, *domněni* II 239, *fantazirování* 255, *hránj* 170, *hořekowánj* 164, *horlení* 260, *chowání* 266, *kochání* 232, *kúřenj* 163, *kvílení* 273, *lezení* 239, *Lkáňi* II 77, *lúčení* 269, *máměnj* 178, *mluwení* 207, *náradj* 165, *navrácení* 283, *návrži* II 238, *nešťestj* 178, *oblehčení* 268, *oblíbenj* 160, *odebrání* 190, *Odewzdání* II 150, *ohowárání* II 281, *osprawedliwenj* 166, *panowání* 188, *počasí* II 265, *podleti* 270, *pojednání* 188, *politování* 256, *potěšenj* 185, 223, *powetři* II 240, *povětri* II 270, *Powoldání* II 114, *pozorování* 257, *Predsawzati* II 93, *přeswědčení* 190, *Prinawráteňi* II 155, *prorokowánj* 163, *provinění* 266, *rozmľívání* 260, *starání* 266, *stawení* 253, *scházení se* 196, *století* II 281, .

swědomi 216, *šťěsti* 176, *tušení* 223, *túženj* 161, 264, *učenj* 177,
údolj 184, *uměni* 273, *utišení* 239, *vlnobiti* II 242, *wychowáni* 259,
wychowáwánj 173, *wynasnažowánj* 163, ... *wyplněni* 195, *wypra-
 vování* 263, *vyschýnání* II 240, *wzdělání* 191, *Záduši* II 196, *zagaťj*
 184, *zapoměnutí* 229, *zbuření* 261, *zdrawi* II 286, *znamení* 204,
zprawování 190, *zvápnění* II 237; gen. sg. m., n. adj.: *lepšího* 224,
lepšího 178, *Najjwyššího* 203; slovesá: *umřiti* II 280, *uzřít* 224,
zníti 182; *nerozumjm* 178, *nesmím* II 275, 276, *uzřjm* 182, *smí* 277,
zní II 231, 284; *wim* II 77, *wiš* 182, 208, II 230; iterat. příp. -ivat:
usmívá II 263, *zachwýwá* 182; korene: *Arcidělo* II 75, *bídnyj* 178,
 274, *bjlé* 182, *cíl* 187, *cili* 281, *díla* 222, *dílem* II 237, *djtě* 161,
 ... *Díla* IV 209, *dítky* 165, *domníwat* sa 178, *dřimota* II 268,
hrdílko II 227, *kniže* 189, *křisit* II 270, *květek* 201, *litati* II 278,
mýchalo 165, *Míra* IV 167, *místo* 165, *najmístněji* 266, *námjtkami*
 165, *nařikati* 165, II 270, *odpirati* 221, *odepřiti* 207, 208, *ohřýwage*
 161, *oswycený* 163, II 236, *papírky* 275, *Pastir** II 190, *pastírskí* II
 200, *Pastirstwo* II 203, *písečnatý* II 237, *pjskem* 165, *pisně* 160,
podjl 176, *Podíl* IV 155, *poslat** 256, IV 203, *pospíchal* II 132, 177,
připowjdky 159, 160, *říkal* IV 174, *Rozdíl* IV 156, *rozedníwat* se
 225, *sesbírājic* 221, *sjň* 174, *smích* II 229, 274, *sozbjrané* 174,
Stribro 255, II 154, *striberní* 257, *střidawě* II 232, *swici* 213, *swirá*
 247, II 275, *swjtj* 158, 182, 217, *třída* II 247, *třiská* II 281, *ubjratí*
 se 174, *umíníl* 258, 261, *utírala* 256, *vička* II 278, *Wjđen* 180, *wíra*
 277, *wřídlo* II 283, *zabjrala* 164, *zahřýwali* 165, II 229, *Zawírce* IV
 166, *zawřjti* 175, *zmínka* 241, *zpiwat* 216, *zpiwáwala* 222, *z řídka*
 (*zřídka*) 199, 257, *Zwíra* IV 187, *žřjdel* 159.

c) á.

V slove: (na) *Poledňá* II 135.

d) ý.

V slove: *kýž* (*móžeš*) 274.

B) ia.

I. V ktorých prípadoch sa teraz *ia* nepíše.

Inštr. pl. f. subst.: *povodnjami* II 211; slová: *napjatý* 231,
stavjati II 215, *stjal* II 215 (pri tomto ostatnom *j* značí len mäk-
 kost *t*).

* V Novohrade (St. Halič) sa tak hovorí doteraz.

II. Kedy je v Zore ia.

Gen. sg. n. subst.: *Beďeňia* II 149, *Bedowánia* II 111, *Bráňeňia* II 176, *Cwičeňia* II 174, *domněnja* 161, *dotknutja* 219, *dovolenja* 265, *drženja* 181, *jednanja* 206, *Gmáňia* II 208, *gměnja* 165, *lúčenja* 269, *mudrowanja* 160, *Napraweňia* II 158, *náradja* 284, *Naroďeňia* II 97, *narozenja* 284, *náručja* 263, *Nawštiweňia* II 133, *nazdanja* 189, *Neštestia* II 69, 127, *neštěstja* 228, *obcowanja* 204, *Obnoweňia* II 114, *oddělenja* 262, *odpočinutja* 229, *ochorenja* 263, *Okamzeňia* II 134, *okolja* 166, *ostýchanja* 175, *Podánia* IV 153, *podíwenja* 176, *pohodlja* 267, *pohybovanja* II 242, *Pokoleňia* II 168, *Polibeňia* II 177, *politowanja* 215, 267, *bez pomeškanja* 173, *Poručeňia* II 94, *postupowanja* 171, *Potešeňia* II 140, *powažowanja* 163, *powětrja* II 239, *Poznánia* II 111, *předpowěďenja* II 243, *bez přestanja* II 242, *přestúpenja* 228, *přesvědčēnja* 256, *Preswečeňia* II 164, *připomenutja* II 245, *přiwolenja* 207, *přirozenja* 228, *psanja* 240, 282, *Rozďeleňia* II 67, *Rozlúčeňia* II 77, *sklepenja* II 222, *Skúseňia* II 168, *sozřenja* 259, *stawenja* 161, *stoletja* 162, *Stromowia* IV 172, *súženja* 219, *swědomja* 254, *Štestia* II 118, 254, IV 172, *tahanja* 181, *Trháňia* II 162, *túženja* 269, *Umeňia* II 189, *Umíwanja* II 168, *Unowánia* II 149, *uskočenja* 224, *ustanja* 189, *užasnutja* 177, *Wíďeňia* II 108, 206, *Wedomiá* II 94, *wychowáwanja* 221, *wyobrazowanja* 219, *wyslanja* 240, *wysloboděnja* 223, *wyslovowanja* 282, *wyznanja* 173, *Zameškánia* II 122, *zasuzřenja* 259, *Zbožia* II 199, 208, *zdrawja* 203, 263, 267, *zřizenja* 265, *zítanja* 215, *zwěstowanja* 187, *žitja* II 221, 222, *Žiwobitia* 179, *žiwobyťja* 284; nom. pl. m. subst.: *Hostia* II 70, *hostja* II 251, 253, *Luďia* II 168, *Nepráťelia* II 159, IV 171, *Práťelia* II 117, *Předkowia* II 161, *Rodičia* II 74, *Sinowia* II 189, *Súdcowia* II 162, *Swedkowia* II 206, *Towarišia* II 174, *towaryšja* 209, *Zaťowia* II 180; nom. pl. n. subst.: *napoměnutja* 163, *okolja* 193, *plecja* 243, *polia* II 182, *prsjá* II 236, *práčelja* II 236, *sátja* II 215, *srđcja* II 236, *Stawaňia* II 147, *Streleňia* II 99, *Ustanoweňia* II 198; gen. pl. f. subst.: *šjat* II 245; nom. sg. f. adj.: *najďalšja* II 282, *dlužšja* II 281, *hlubšja* 265, *hrubšja* II 237, *krajšja* II 229, *krásnejšja* 218, *krutějšja* 265, *najlepšja* 256, *najmilšja* 173, *nábožnejšja* 218, *národnja* II 268, *obzwláštňja* 189, *posledňja* 167, *prostonárodnja* 161, 167, *sílnějšja* 238, *staršja* 201, *najstrašnějšja* 196, *tenšja* II 237, *nápužitečnějšja* II 247, *večernja* 253, *večšja* II 242, *většja* 160, 189, *wlastňja* 199, *unjěrnja* 161, *wyššja* 238, 280; nom. pl. n. adj.: *ostatňja* (słowa) 223; slovesa:

bydlia 260, letja 267, ležja II 238, misliá II 169, myslja II 244, musia II 171, musja II 236, sedia II 84, sedja II 283, ňewedia II 167, 168, widia II 84, widja 284, wisia II 154, visja II 215, zúwidiá II 84; fyčja II 267, ryčja II 267, slyšja II 271, záležja II 240; cilia II 133, citja II 236, činia II 169, činja 284, II 240, dowoliá II 136, haňbia sa II 174, howoria II 168, 169, hyzdja 248, křisja II 271, mluwja II 281, náhlja sa IV 167, nosja II 272, patriá II 176, powyjasnja II 272, přiwolja 207, působja II 240, radja II 247, nestaćja II 219, sladja II 159, služja II 250, svědčja II 241, 242, twrdja II 245, učinia II 122, udělja 259, wiplnia II 171, nezarazja II 269; korene: dopriá II 117, hřjata II 249, ljati II 270, Mažiárow II 101, ođiatí IV 174, pamjatku II 215, posjátú II 278, powjázani 214, rjadili sa II 212, Rjádow IV 153, Rjádow IV 211, sjata II 223, Sjata IV 153, smiatí sa IV 186, swjázali 214, Toliáre II 180, 181, vjad II 215, vjad II 243, wjázat 214, 277, vyljad 277, zaljat II 212, zaljál 164, 258, zasiat II 208, zasjáté 272, zawjázané 226, Zemiáki II 206, žjad 214, 254, Žiad II 76, 77, 80, žjálny II 216, 275, 278.

III. Miesto ia je v Zore

a) a, á.

Gen. sg.: Cwičeňá II 78, Predsawzatá II 95, Rozděleňá II 157, Stoleťá II 189, Štesťá II 156, Učeňá II 78, 91; nom. pl. n. subst.: prsa II 228, 265, 267; dat. pl. f. subst.: Čnostám II 173, Mišám II 154, Ňemožnostám II 149, Pigawicám II 154, Powinnostám II 200, Rečám II 89, 130; lok. pl. f., n. subst.: Adamowcäch II 72, Čachtičäch II 71, Čnostách II 75, 139, Hodnostách II 194, Márnostách II 170, prsach 250, Prsách IV 184, Radostách II 156, Tepličäch IV 183, Weselostách IV 191, Wežäch II 146; nom. sg. f. adj.: ginšá II 174, nagmilegšá II 114, mladšá II 75, 213, nagstaršá II 122, užitečnegšá II 70, wčerajšá IV 186, wetšá II 147; slovesá: ležá II 210; ctá II 178, strašá II 70, straťá II 154; modľáci II 103, 197; iterat. prip. -awat: držáwal II 162, 176, zdržáwagú II 154; korene: bičanském IV 178, bosňanských II 286, čarkujem 282, čarkováni 284, částka 165, 173, 237, čeládka 164, ďábelstwa 166, đesátej IV 192, đewátej II 101, IV 192, dosáhnúti 187, Ganičárow II 148, 150, Malár II 173, Mesác II 81, 86, 171, mešťánské II 169, nebešťanky 239, nebožátko 161, 198, Nemluwnátko II 213, 214, ňeporádné IV 184, Ňepřátel II 144, Ňepřátelstwo IV 203, Newiňátko II 75, ni-tránski II 136, občanska II 212, obsáhnúti 134, oddaťil sa II 119,

127, IV 200, *odkád* IV 178, *odtáhla* II 88, *owčár* 159, *Ožálením* II 128, *ožári* IV 284, *památka* 162, II 210, *páti* II 143, *Peňáze* II 155, *Pešťánski* II 171, *počátek* 164, *Poláci* 263, *póidesátaletá* 176, *Porádek* II 131, 146, *pořádně* 175, 260, *porádní* II 76, *poslápe* 163, *potáhol* 183, II 235, *požádal* II 149, *práti* II 161, *prásti* II 73, *Prátel* II 81, *Prátelstvi* II 82, *prátelsky* 176, *Prátelkňa* II 104, *prítáhnut* 275, II 145, *sáhá* 281, *sátja* II 215, *sitňanské* II 265, *svátek* II 249, *svátečný* 200, 218, *svatynám* 279, *šestdesát* II 196, 205, *Štávnici* II 265, *Švajcárská* 180, *táhnut* 191, II 144, *trásla sa* 164, II 90, *Trenčánskich* II 70, IV 183, *trícátmí* II 170, *utáhnutý* 214, *wác* II 146, 149, *utáhol* II 143, *vtáhnul* II 214, *wytáhnut* 228, II 134, IV 172, *wyžádali* 208, *wzaťi* II 180, 280, *Začátek* II 101, 138, IV 187, *zaľátú* II 125, *zapráhnuli* 259, IV 180, *zadržala sa* II 87, *zdáľený* IV 193, *zohrál* IV 173, *zšlápati* 276, *zväzaného* IV 197, *žačka* II 211, *žádati* 178, II 75, *žáden* 175, 178, *Žádost* II 85, *žádostivý* 165, *Žák* II 196, *Zál* IV 189, *za Živobitá* II 161.

b) i, í.

Gen. sg. n. subst.: *gednánj* 162, *podezřenj* 175; nom. pl. m. subst.: *Práteli* II 156; lok. pl. n. subst.: *prších* II 230, 277, *starveních* 260, *uměních* II 283; slovesá: *wlýt* 182; *odhání* II 228; part. prez.³: *horící* II 150, *nechtíc* 265, *letící* II 226, *mislic* II 211, *sedící* 202, *wisící* II 162, *vidíce* 266, II 277; *blížíc se* 192, *bluďící* II 162, *budíc* II 277, *bydljcy* 160, *hrozící* 261, *kosící* 230, *kuřící* II 229, *mámící* II 230, 279, *mluvíce* 259, *modlicú se* 200, *mořjcyj* 183, *navráťic sa* II 177, *odstráníc* 249, *pohrobjce* 183, *pučice sa* II 209, *stydíc se* 196, *nešetřícé* II 226, 268, *wstúpící* II 177, *žurících* IV 153; korene: *krweprolítim* 188, *malířské* II 235, *měsic* 263, *měsíc* 163, *mesíček* 268, *nepřítel* 188, *nepřítel* 181, *peníz* 199, *Podřídítel* II 194, *přítel* 254, *přítelkňa* 199, II 228, *příznivý* 267, II 286,

³ Na prvý pohľad zdá sa nedôsledným, že v 3. os. pl. preniká už *ia* (v. str. XXX) a part. prez. je *-íc -úć*. To má príčinu v pravidle, ktoré vyslovil Bernolák na tvorenie príč. prit. V Grammatice (str. 97) čítame toto: „(Modus Gerundialis Praesens Imperfectorum, vel Futurum Perfectorum) Formatur a tertia plurali ejusdem temporis Modi Indicativi, terminationum *á, agú, egú, ugú* finale vocalem in *ic* (*ici*), terminationum vero *igú & ú* in *uc* (*uci*) mutando in singulari per omnia genera, cui in plurali *e* additur pariter per omnia genera, v. g.: *učá, učic, učice; trhagú, trhagic, trhagice; wegú, wegic, wegice; milugú, milugic, milugice; pigú, piguc, piguce; puknú, puknuc, puknuce*.“

příznivý 176, *příznivě* 163, *příznivost* 266, *řidič* 193, *Řiďením* IV 156, *Riditel* II 98, *Riďitelstvo* II 194, *Stribro* IV 156, *urídila* 192, *urídení* II 193, *wic(eg)* 178, II 93, *vzítí* 260.

c) e, é.

Nom. pl. m. subst.: *manželé* 199, *obyvatelé* 160, *Slované* II 269, *Trenčané* 168, *Turčané* 168; *Bohové* II 229, *duchové* II 270, *poslové* 188, *potomkové* II 284, *pradědové* II 284, *synové* II 267, *údové* IV 155; lok. pl. f. subst.: *na holech* 163; slovesá: *wiléf sa* IV 168; *hledě* 264; *korene: pohledne* 241, *želbože* II 268.

d) je.

Nom. pl. m. subst.: *Ďekelčanje* II 213.

e) ú, ů.

Dat. pl. n. subst.: *pršům* II 230; *priech. prít.³: newědúc* 202.

C) iu.

I. Případy, v ktorých sa teraz *iu* nepíše.

Lok. sg. n. subst.: *Okamženiú* IV 182, *Okoliu* IV 154, *Opatrowaniú* IV 173, *Poludniú* IV 184, *Porodeňiú* IV 185, *Potešeniú* IV 173, *Rozmišláňiú* IV 188, *Zrúceňiú* IV 154. (Iba zmäkčenie znači v slovách: *kniharnju* II 209, *ljud* II 214, 215, *ľudskom* II 210.)

II. Kedy je v Zorc *iu*.

Dat. sg. n. subst.: *Rozmišláňiú* IV 194, *Rozmnoženiú* IV 211, *rozviňaniú* II 209, *Ubezpečeniú* IV 156, *Ulahčeniú* IV 156, *Uleweňiú* IV 155, *Wijeweniú* IV 167, *Wistaweniú* IV 156, *Zachowaniú* IV 166.

III. Miesto *iu* býva

a) u, ů.

Dat. sg. n. subst.: *Cwičeňu* II 78, *Čitáňu* II 75, 134, *Đeleňu* II 74, *Kralowaňu* II 69, *Owocu* II 154, *Powoľeňu* II 123, *Rozďeleňu* II 157, *Umeňu* II 73, *Uspokogeňu* II 148; akuz. sg. f. subst.: *paňu* 242, *Krásopaňu* 240; akuz. sg. f. adj.: *blížšú* 277, *cužú* 246, *dlužšú* II 131, 241, *najhodnegšu* II 209, *nagchwalitebnegšu* II 122, *nag-*

krásnější II 110, *lepší* II 279, *menší* II 157, *obtížnější* II 241, *původnější* II 241, *smutnější* II 279, *nagospůsobnější* II 160, *najstra-
katější* II 283, *sousední* 213, *trefí* II 232, *najúrodnejší* II 240,
wlastní 194, *wětší* 165.

b) *i*.

Dat. sg. n. subst.: *cvičení* II 268, *dokonání* 195, *dosažení* 257,
dozření 165, *kratochvílení* II 253, *mluvení* II 274, *nawštívení* 224,
ocenění 165, *okamžení* 192, *opatrování* 262, *panování* 195, *pítí* 194,
podivění 175, 180, 181, *pokračování* 176, *posednutí* 256, *potěšení*
162, *poznání* 256, *předsewzetí* 203, *přeswědčení* II 237, *rozveselení*
255, *spání* 170, *střelení* 226, *ulevení* 216, 219, *uhogení* 161, *una-
vení* 255, *uzdravení* 262, *vidění* 257, *wywinulí* 174, *záhumní* 268,
zdrauí 192.

D) *ou*.

Kedy je v Zere *ou*.

Inštr. sg. f. subst.: *bezzákonostou* 278, *cuzinou* II 268, *dlúhostou*
II 237, *dobrotiwostou* 232, *guľou* II 217, *hlavov* II 212, *hlavatosťou*
247, *horľiwostou* 261, *hotowostou* 189, 218, *hubičkou* II 276, *chuľou*
II 249, *kasárňou* 214, *krásou* II 282, *kúdelou* 213, *ľúbežnosťou* 220,
ľútostou 259, *malíčnosťou* II 246, *milostou* 203, *mocou* 275, *nád-
hernostou* 260, *nežnosťou* 222, *paměťou* II 266, *pastorkyňou* 201,
pestou II 280, *pečlívostou* 261, *počestnosťou* II 251, *pochwalou*
177, *poníženostou* 218, 257, *powěstou* 174, *pravícou* II 218, *prchli-
vostou* II 220, *přičinlívostou* 176, *přítomnosťou* II 253, *prudkostí*
261, *radostí* 227, *ratolestou* 210, *rychlostou* 267, *řečou* 248, *rosou*
II 263, *silou* II 272, *slzou* II 274, *smrtou* 228, *spoluútrpností* 161,
219, *srdnatostí* 261, *strážou* 214, *studeností* 179, *stydliwostí*
II 263, *tesknosťou* 260, *tvárou* 283, *túžebnosťou* 240, *uctíwostí*
266, *udatnosťou* 230, *wděčnosťou* 202, 231, *wrúcností* 259, *záde-
žitostí* 240, *zmužilostí* 188, 229, *žalostí* II 218; inštr. sg. f. adj.:
hlavňou 263, *najkrajšou* II 239, *truchlicou* 264, *útlou* 283, *wětšou*
175, *wýbornou* 257, *zanímanějšou* 254, *wápadňou* II 240; inštr. sg.
zám.: *mňou* II 232, *tebou* II 276, *sebou* 239, *ňou* 222, II 224, *našou*
283, *swogou* 162, 164, 166, II 277, *touto* 174.

II. Miesto *ou* býva *ú*.

Inštr. sg. f. subst.: *Čeládkú* II 73, *Hafú* IV 172, *kervu* II 209,
Koristú IV 153, *Martú* II 145, *Matkú* II 78, *z Náhlostí* IV 172,

Pešťú IV 154, *Pomocú* IV 172, *Porážkú* II 69, *Potopú* IV 172, z *Radosťú* II 114, z *Rukú* II 148, *Silú Mocú* II 70, z *Wodú* II 164, *Zahradú* II 71; inštr. sg. f. adj.: *hlavnú* II 144, *ukrutnú* II 69; inštr. sg. zám.: *sebu* II 118, *moju* II 213, *svoju* II 209, *swogú* II 73, 78.

E) ó.

I. Najzriedkavejšou dvojhláskou v Zore je nepochybne *ó*; zo všetkých štyroch ročníkov Zory sú na ňu len tieto doklady: *muog* II 279, *vuóňa* II 229, 230, 231, *Twóňu* 76, *tvóňa* 253.

II. Ináč miesto tejto dvojhlásky je

a) o, ó.

Gen. pl. f. subst.: *do hór* II 213, *do Škól* II 191; korene: *ból* II 80, *Bóh* 162, II 164, *černokorou* 183, *dógďe* II 131, *dóweril* II 130, *hróza* 260, 261, *Chór* II 102, *Kóň* II 162, *kóra* 271, 273, II 240, *Lóže* II 101, *mog* II 168, 215, *mój* 270, 274, *móct* (*móžem*, ... *móhol*) 173, *mohel* II 101, *pomóct* 220, *nóta* II 224, *osmého* 180, *ósmi* II 101, *pógdem* (*pógdeš*) 207, II 143, *pótka* 262, *Potóčkom* II 154, *Pówod* IV 175, 196, *Pówodcem* IV 205, *sírótky* 247, *Spósob* II 112, 122, *spósobiť* II 109, IV 153, *stól* 257, *wóbec* II 174, *Wól* II 161, *wóľa* 161.

b) ú, ů.

V slovách: *Bůh* 204, 206, *důkaz* 194, *důkladně* 257, *důstojník* 222, *důvěrný* 257, 262, *důvěrně* 201, 256, *důvěrnost* 254, *Důvernost* IV 168, *důwody* 219, *důvodi* II 210, *hrůzou* II 251, *komůrky* II 250, *lůžko* 263, *půda* II 240, 274, *působit* II 240, 242, *půwod* 162, II 268, *půwodca* 283, *půwodní* 179, *půwodně* 282, *Spůsob* (*způsob*) 192, II 159, IV 159, *spůsobí* II 81, *wůbec* 163, *wůkol* 255, *wůle* 194.

F) Iné hlásky.

α) ä.

I. Veľmi zriedkavé je aj *ä*. Máme naň len takéto doklady: *dorábä(ji)* II 230, 231, *gämbäch* II 267, *Gräkü* II 269, *käďmi* II 250, *mäsem* II 245, *zvädnu* II 226.

II. Ináč v Zore býva miesto *ä*

a) a, á.

V slovách: *ďewatnásti* II 168, 171, *holubátka* II 264, *maký* II 103, 172, *nazpátek* 267, *padesát* 220, II 135, 199, *Pamati* IV 155, 167, *pamatať* 223, *pamatíhodni* II 161, *pamatný* 187, *pamatnosti* II 233, *paty* II 266, *poswatný* 264, *rozpamatowat sa* 260, II 206, *stroswatá* 242, *swadlý* II 270, *swátek* II 273, *swatojanský* II 272, *Swatopluk* II 271, *swatý* 160, *swatyňa* 269, 279, *swazku* 250, 258, II 276, *upamatovalo* 255, *watši* II 192, 199, *zawazuje* 206, *zmatěný* II 276, *zmatek* II 277, *Zwazek* II 156.

b) e, ě.

V slovách: *devět* 181, II 269, *měkkoznáčku* 282, *nazpět* 223, *obměkčování* 284, *Paměti (pamět)* 163, II 209, IV 210, *pamětní* 230, 257, *peť* II 280, *peť* II 149, 197, 215, *posvěcený* II 272, *Seme* II 211, *spoluvězeň* 265, *(na)věč(š)í* II 222, 283, *wětši* 160, *wěziš* II 283, *zasvětlmež* II 284, *zvečšeno* II 243.

β) dz.

I. Zriedkavé: *Cudziňe* IV 155, *medzitím* IV 173, *Núdzá* IV 155, 203, *potwrdzuga* II 175, *urodzeni* IV 205, *wihadzowala* IV 182.

II. Miesto *dz* býva

a) ě.

V slovách: *rozsudował* IV 195, *súďeno* 266, *wed* IV 197,

b) z.

V slovách: *cuží* 224, II 63, 185, 244, *cužina* 160, *cužinec* II 280, *cužota* II 64, *mezy* 214, *núza* 165, *odsúzen* 266, *procházka* II 227, 252, *sprovázela* II 254, *vzbuzuje* II 279.

γ) ř, í.

Niet: *mrtvo* II 214, *mrtwý* 226, *trnistú* II 272, a pod.

δ) I.

Býva: *aľe* IV 154, *len* II 173, *-li* II 206, *mľandravý* II 247, *nasledował* II 208, *piékfi* II 206, *prekotowaľi* II 206, *uhľokyslinu*.

II 249, *wedľa* II 208, *welébíl* II 208, *Welkomiselnosti* II 208, *žel-
ela* IV 175, *žilňe* IV 210.

(Ale aj: *jedla* 198, *kráľovsko-budinského* 193, *malowat* 209,
modětu 201, *zapálme* II 232.)

e) *ieu*, *iou*.

Na trojhlásky sú len tieto doklady: *ďjouča* 199; *Diewčeňec*
II 196, *Diéwka* II 124.

Ináč je: *děwče* 159, *Dewčence* II 78, *Dewčička* II 75.

G) Rytmický zákon.

Rytmický zákon neplatí: *Čeládkú* II 73, *Porážku* II 69, *Klo-
páňu* II 177, *Obljekáňm* IV 197.

III. Kollár a Šafárik.

1. Úvodné poznámky.

Týchto dvoch slovenských veľduchov spomínajú ako zastan-
cov československej národnej jednoty, pričom sa, pravda, myslí
jednota v smysle Hujerovom, Trávníčkovom atď., teda česká. —
Nuž, všimnime si bližšie, akaj sa to zastávali jednoty, aspoň pokým
sa to týka našej témy.

O Šafárikovi vieme, že hneď v Tatranskej Múze slovenčil.
Vlček napísal o ňom¹: „Slovák hlási se v něm všude, zejména ve
výraze: *jonák* je mu „*pacholek*“, *snědý loupežník* je „*počerný
kmin*“, *muž* je „*chláp*“, *neloupí* ale „*zbiří*“, *nemává nýbrž* „*zvíří*“,
kázání je „*kázeň*“, *hůl* „*palice*“, *neutrácí nýbrž* „*stráví*“, *větvíčky
mění v* „*halouzky*“, *obočí v* „*obrny*“, atď.“

A vo svojich Dejinách² takto sa vyslovil o slovenčine: „Die
slowakische Sprache (...), ist eine besondere, in ihrer jetzigen
Gestalt der böhmischen am nächsten kommende Mundart³. Diese...
bewog Hrn. Dobrowský anfangs zu behaupten, dass das Slowa-
kische, einige wenige Eigenheiten abgerechnet, nichts anderes,
als das Altböhmische sey. Später jedoch hat dieser ehrwürdige

¹ J. Vlček, Pavel Josef Šafařík, V Praze 1896, 14.

² Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mun-
darten, 1826, 375—6. Por. aj rozdelenie slovanských rečí na str. 33. — Celá
stať o slovenčine nezmenená ani vo vydaní z r. 1869.

³ Mundart (u Šaf.) = jazyk.

Forscher seine Meinung zurückgenommen; denn er stellt in seiner Gesch. d. böhm. Sprache und Liter. (1818) S. 32, und in seinen Instit. l. slav. (1822) p. IV. das Slowakische als eine eigene Mundart neben der böhmischen, wendischen und polnischen auf⁴. Und so fordert es auch die Natur der Sache. Das Slowakische bildet den Uebergang von der böhmischen zur windisch-kroatischen Mundart, . . . , und ist in seinem Urstoff sehr nahe mit der altslawischen Kirchensprache verwandt.“ — Ďalej spomína charakteristické znaky slovenčiny, z ktorých — okrem iných (široké *a, o, u* miesto *e, i*, chýbajúce *ř*, hláska *g*, slová typu *rázsocha*, 1. os. sg. na *-em*, 3. os. pl. na *-ia*, prič. min. na *u* miesto *l*, slabikotvorné *r, l*: *žltý, stlp, tlct* ap.) — spomeňme, pretože sa to týka našej témy predovšetkým, *dvojhlasný a ä*: „Eine Menge Diphtongen: *ia, iu, ou, uo, ieu, iou*: *chodja, nosjá, piu, hnau, huorou, kuoň, stuol, lieuč, djouča*. In allen diesen Fällen klingt das *u* weder wie ein deutsches od. böhmisches *u*, noch wie ein *w*, sondern wie ein Mittelding zwischen beiden“.

Naskrze pomýlené je tvrdenie Vlčkov⁵, že Šafárik a Kollár patria do českej literatúry⁶.

O Šafárikovi vieme dobre, že nikdy nikde nezriekol

⁴ Dobrovský totiž v prvom vydaní svojej Geschichte der Böhmischen Sprache und Litteratur (1792) v 4. § „Slawische Mundarten“, str. 22, medzi slovanské reči ráta: „1) Die Russische Sprache, 2) die Pohnische, . . . , 5) die Böhmische, mit dem Mährischen, Schlesischen um Troppau, und Slowakischen in Ober-Ungarn“. — Lež v 2. vydaní z r. 1818 už rozdeľuje slovanské jazyky na dve grupy podľa rozličných kritérií (*raz- — roz-, iz- — vy-, l* epentetické a i.): K prvej ráta ruštinu, staroslovienčinu atď. „Zur zweyten Ordnung gehören 1) das Slowakische, 2) das Böhmische, 3) . . .“ (str. 32). Zrejme teda pokladá slovenčinu a češtinu za dva samostatné jazyky.

Podobne aj v inom diele, v Ausführliches Lehrgebäude der Böhmischen Sprache, 1. vyd. z r. 1809, Vorrede str. V.: „Zur litten aber: 1. der Böhme sammt dem Slowaken. 2. der . . .“ — 2. vyd. z r. 1819, str. IV: „Unter B. 1. Das Slowakische. 2. Das Böhmische. 3. Das . . .“

Tak isto aj v Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris, Vindobonae MDCCCXXII, na cit. str. IV. píše: „Sub B. 1. Slovacia. 2. Bohemica. 3. Sorabica. 4. . .“ — (Podrobne sa nimi zaoberal M. Weingart v Sborníku filosofické fakulty univ. Komensk. III, 1925, č. 38. (12.), str. 561—702, v štúdiu „Dobrovského Institutiones“.)

⁵ J. Vlček, Literatura na Slovensku. V Praze 1881, str. 33.

⁶ Por. A. Miškovič, Kollár patrí do slovenskej literatúry, SMS XV, 1937, 363—86.

sa svojej slovenskej národnosti, nikdy nepovedal, že on je Čech, alebo Čechoslovák, ale slovák: Slovák, slovenský atď. čítame aj v jeho korešpondencii až veľmi často. Ak bol proti samostatnému spisovnému jazyku slovenskému, to vôbec nemožno pripočítat' nejakému vedomiu etnickej spolupatričnosti k národu českému, ale len malovernosti, nedostatku dôvery, že by slovenčina mohla sa vôbec udržať. Lenže či Česi vyhadzujú si Dobrovského zo svojej literatúry za to, že neveril v budúcnosť češtiny, že by vôbec češtinou voľakto dakedy písal! A Dobrovský tiež napísal svoje spisy nemecky a latinsky.

Naopak, vždy si bol vedomý, že on je Slovák. Hojne dôkazov na to nájdeme v jeho korešpondencii s Kollárom. Napr. v liste z 10. III. 1822⁷ píše: „Vímť sice, že mezi češtinou a slovenčinou jest tolik rozdílu, aby každá z nich o své dialekt svůj založiti mohla...“ a ďalej spomína národ *český a slovenský*.

I v korešpondencii (najmä od r. 1825) badať čoraz väčšie slovenčenie, napr. *rozkazóm* ČČM XLVII, 1873, 396; *mój, připomenúti, Register sem kázal petit literami tlačiti, velikú mappu, Slovanów, krajów* (aj akuz.: *pomocníkův* ap.), *hranice púlnoční* ČČM XLVIII, 1874, 62, *shováťati se* 86, *galamuta* 87, slovenský spôsob vykania: „*Idiliu Minčetičovu či ste čítali? ... Polské knihy ...ste dostali? ... Či ste mu přišli na sledy? str. 90, nepravdú lákali, prodaj* 285, *potvora, může* 286, *na Maticu* 287 ap. Veľmi často odvoláva sa na slovenské stanovisko, napr. keď sa prihovára za slovo gramatika (miesto mluvnica): „Grammatika ta (nebo jméno bysme měli ex legitima & justa accommodatione zadržeti, sice naši Slováci ani jen věděti nebudú chtíti o knize, jejíž titul jím neslýchaný jest...) by měla býti...“ str. 81. — Tak isto keď Čechom vyčíta, že neprávom píše *slovácky* miesto *slovenský*⁸: „Ostatně soudím, abychom nepsali slovácky, ale slovensky, jakož naši Slováci sami říkají...“ (82) a inde: „...slovenského (ne slovackého pro Boha ne! — o bysme toto zatracené slovo na věky věkův zahladiti mohli — čert ho vyléhnul---)“ — „Ovšem by nebylo na

⁷ ČČM XLVII, 1873, 124.

⁸ Por. aj. Kuzmányho: „Při slowenským a ne slowáckým. Wyzáďáme si to od Čechů aby, předně, Bernolákem na píssemnej jazyk wyzdwiženau widěkomluwu... slowáckým jazykem negmenowali ...a pak, aby nasse podtatranské podnářečj slowáckým nepřezdjwali..., a poněwadž žádný pod Tatrami žigjej Slowák své podnářečj slowáckým negmenuge, ale slowenským, to slowácký máme u nás za přezdjwku...“ (Hronka I, 1836, 1, str. 8).

škodu, kdybyste buď ve Kroku, nebo v Museum proti tomu neslovenskému slovu: „slovácké“ vystúpili... Především: Každý národ sám nejlépe ví, jak řeč svú jmenovati má. Národní jména buďte svatá. Ó by každý pravdu a potřebu tohoto základu uznal. Nemáme-li už dost zpotvořených a zeizoložených národných slovenských jmen: ještě i ta ostatná v *celosti* zachovaná sami zhumplovati chceme! — Na tom slovu: slovensky, slovenské, Slovensko, na tom jediném slovu visí celá starožitnost našeho kmene...“ (286—7). Aj v Geschichte (375): „*slowenský gazyk, Slowenčina*, wie die Slowaken selbst sagen, nicht *slowácký gazyk*, wie einige Neuere wollen.“

Ponosuje sa na Čechov, že zo svojho nechcú popustiť ani byľky: „Drtina a Doložálek mi psali... „Ty slovakismy v Čítance etc. etc. sú nám nesnesiteľné, mnohem nesnesiteľnější nežli naše germanismy etc.““ (81.) — „Nářek ten, na oddělování slovenského... nářečí od českého v mé literatuře jest věru bezzásadný! Od toho nemohu odstúpati. V budoucím vydání ještě dále pokrořím — i *Bulgarové* musejí od *Srbův* docela oddělení býti. Jest mi tomu divno, že Čechové tak na nás nařikají, a sami ruky podati nechťejí! Nebo užívání slova: *značiti* ještě není sblížení. Mimo to vzali to slovo tak dobře od Polákův a Russův, jako od nás. *Nynější pospolitý sloh českých spisovatelův* nemůže nikdy národným slohem našich Slovákův býti. Jest to aspoň dle mého citu jakási potvora, naposlady ani nečeská, ani neslovenská.“ (286.)

Zavše by chcel aj osobitnú spisovnú reč slovenskú: „Milý příteli, buďte přesvědčen, že jestli národnosti pomoci chceme, dolu, k národu a řeči **jak jest**, ne k aetheru a jeho hloubem pohlédati máme. Věk Kyrillův a Methodějův už přestal, jak náhle lidé přestali žalud jisti... to, která slovenská nářeč a která slov. abeceda bude všeslovenská, už nerozhodné více **péro**, už rozhodne jen **meč** — potokové krve...“ (68.) Alebo v liste z 18. mája 1827: „Pokud si naši Slováci jakýsi svému nářečí přiměřený spisovný sloh... nezarazejí: až potud nebude u nás národní literatury, nebude u *lidu* chuti ku čtení. My spisovatelé budeme jen Braminové mezi lidem našim: jako sme posavad byli, a sloh náš a jazyk knižný to, co Sanskrit a církevní slovenčina. —“ (286.)

Už r. 1827 by chcel založiť Maticu slovenskú na spôsob Matice srbskej. „Přemýšluji o *Matici slovenské*. Quid videtur?“ píše Kollárovi v liste z 19. VII. 1827. (292.) A v liste z 16. VIII. 1827

zas vzdychá: „Jestliby sme nějakú slovenskú Maticu zaraziti mohli ...“ (296).

Len škoda, že potom zas mal chvíľky, keď zúfal nad slovenčinou. 2. II. 1823 píše Kollárovi: „Kdyby Slováci byli začali před tisíci lety psáti své nářečí — a Maďarů byli sdrůzgalí — ovšem. Nyní je pozdě.“ — Lež keď sa vžijeme do jeho pomerov a povážime aj výhľady, aké mala vtedy slovenčina, istotne ho pochopíme. 2. III. 1824 píše Kollárovi: „... *já naprosto nemám naděje ni-žádné, aby mezi našimi uherskými Slováky kdy lépe bylo.*“⁹ R. 1824, keď sa radil s Kollárom, kde a ako vydať svoju *Geschichte der slawischen Sprache*, píše mu: „*Nakladatele* sotvy najdeme, na vlastní outraty — to se také nedá. Rádno-li s Trattnerem něco po-čítí? — Kdyby snad tisk i na se vzal, tím by mě předce docela neuspokojil; já jsem na toto dílo vynaložil práci a outraty mno-ha let.

Máme-li pořád spisovatelé být se svou ztrátou? Sama správedlivost toho žádá, aby dělník měl mzdu svou. Ale kde v našem Rakouském panství nalezneme knihkupce, který by aspoň z částky trud náš zapraviti a vynahraditi hotov byl? Nad knihkupectví slovenské není ve světě věci mizernější.“ (382.) — Dalej ospravedlňuje sa Kollárovi, že toto dielo vydá nemecky, ale „jest to první, a dá bůh bude poslední spisovatelský hřích můj“. (383.) Že bol prvý, vieme, ale aj to vieme, že nebol ostatný. — Pre poznanie súčasných pomerov je charakteristické aj to, čo píše vo februári r. 1832 poľskému učencovi Maciejowskému: „Dopadá to, můj drahý příteli, mizerně, ba zoufale s naší slovanskou věcí! Obětoval jsem se, slepý nadšenec, této věci na šestnáct let, a zničil jsem sebe při tom. Kdybych neměl rodiny, děti, nelitoval bych toho ani nyní: takto však pojmá mě strach ... Tázal Jste se mne v jednom listě, proč piši německy a ne slovansky? Mohu Vás však, milý příteli, ujistiti, že jsem vydal čtyři až pět česko-slovanských spisův, a stále jsem při tom měl z n a ě n o u z t r á t u. Naproti tomu psal-li jsem německy, nikdy nenamočil jsem péra do inkoustu zadarmo,

⁹ ČCM 1873, 388. — Por. aj list Hamuliakovi: „Gá milý příteli, se obávám, že už všecko pro nás pozdě. Všecko se tam schyluje, že národy slovenské w Uhrách pomaďarčeny budou. Gestli ne dobrovolně, tedy násilně. Ale nebude, tuším, ani násilí třeba. Mně se zdá, že národ náš w tomto ohledu už tak otrlý a ze všeho citu národnosti wyzutý, že mu je naposledy jedno, nechť ho třebas Židem, Cigánem, Turkem etc. udělají, nech mu jen chleba a vody nechají.“ (Skultéty, Sto dvadsaťpäť rokov, 27—8.)

beze značného zisku od 10 zl. k. m. až 6 dukátů za arch. honoráře. Což máme jen my spisovatelé povinnosti k našemu národu, a ne též národ k nám? Není-li povinnost sebazachování důležitá, posvátná, nutná, naléhavá? — Co nám pomůže, vychvaluje-li se a vynášime-li se svým obrovským národem sedmdesátimilionovým, když nikde nenalézame nič jiného než zvířecou otupelost a chřestící fetězy otrocké! Veškeré naše spisovatelování a literatura je diletantismus: v každém kraji je několik diletantů-spisovatelů, kteří jsou zároveň nakladateli, tiskaři, knihkupci, ano namnoze i knihaři zároveň: neboť slovanský knihkupecký obchod je nejbídnější kšeft celého světa. — Národ nezná nás a nevyhledává nás. Dejž Bůh, aby se to změnilo, zlepšilo; já však nemám žádné naděje. Vy zajisté mé nářky nevyložíte ve zlé: trvám, že jsem k nim oprávněn, neboť obětoval jsem ztracené desperátní věci dost a více než dost. Přišel jsem před čtrnácti lety k Srbům, chtěje u nich pracovati k národní kultuře, a odcházím s vědomím *marné práce.*¹⁰

Takto smýšlal Šafárik v mládenských a chlapských rokoch. Že sa v Prahe potom aspoň čiastočne preorientoval, že nechcel už tak radikálne reformovať češtinu atď., to nás vôbec nemýli: Praha bola vždy taká. Však konečne to bola podmienka jeho podpory v Prahe. Palacký totiž — a ešte osem iných spisovateľov a šľachticov českých — zaručil Šafárikovi na veľa rokov ročitú podporu 480 zlatých, ak sa presťahuje do Prahy a ak bude nabudúce písať „výhradně česky“. ¹¹ „Výhradně česky“ bolo namierené len a len proti slovenčine, lebo nejde tak o literu ako skôr o ducha, a nemecky konečne písal aj potom.¹² Bola to naša odveká kliatba, že naši najvynikajúcejší ľudia museli sa potĺkať po svete, lebo u nás nebolo pre nich dost miesta. Ponosuje sa na to už aj Šafárik: „Jest to ovšem politování hodná věc, že národ náš český i slovenský, chovaje tolik lenochů a odpadlců, té hrstky synů svých chovati nemůže.“¹³

*

O Kollárovi vari ani netreba dokazovať, že nechcel češtinu za spisovný jazyk Slovákov. Však nik sa toľko nenapospieval

¹⁰ J. Vlček, Šafárik 67—8.

¹¹ Tamže, 66.

¹² Por. Š. Krčméry, Šafárik a slovenčina, SP XLIII, 1927, 690.

¹³ ČCM XLVII, 1873, 124—5.

češtine, nik ju neposlovenčoval natoľko, že vlastne nebola už ani češtinou, ako práve Kollár.

K svojmu slovenskému národnému presvedčeniu hlási sa hneď v mladých rokoch. V posudku Palkovičovho Slovníka¹ napísal (je reč o tom, že Palkovič prijal do slovníka veľa slov slovenských): „Slowák proto (rozuměj: bude Palkovičovi ďakovať), že ho p. Spisowatel zanedbaného nyní podle Čecha s rovnau uctiwostí usadil“. Teda Slovák a Čech sú rovní, rovnocenní. — Ďalej mu vyčítuje, že nepísal slovenské slová tak, ako ich Slováci vyslovujú²: „Proti prawidłům dobropjsemnosti též mnohokráte chybeno. P. spisowateli bylo slowa slowácká wěrně psáti tak, gak ge Slowák wslowuge, a ne gakoby asi v českých austech zněly. Čech arci mluwj: *pláč, ztráta, léto, pára*, Slowák ge krátj: *plač, ztrata, leto, para* a t. d. Slowák činj rozdjł mezi *plakati* a *plákati*, prwnj mu znamená *slzeti*, druhá *máćeti we wodě*.“ — O jeho slovenskom národnom presvedčení svedčia aj slová, ktoré napísal do Kroka (I, 1823, 3, 47): „A když Slováci Čechům wšecko obětowati chtějg z ohledu na řeč, proč pak by Čechowé aspoň něco Slowákům neobětowali.“ — Teda dva národy.

Vyčítal češtine *íkание* a *eékanie* nezameškal nikde, či už písal vážnu prózu a či básne. V „Myšlénkach o libozwučnosti řečj wůbec, obzwłáště českoslowanské“³ viac ráz (str. 35, 39—40, 41) vracia sa k tejto téme. Vysmieva sa češtine, že celé vety má zo samého *í*: „*tisjecz křičejcz hřjšcz*“⁴. O dva roky neskoršie zas podáva 16 nárad na zmenu spisovnej reči českej⁵. R. 1831 vyčíta češtine, že užíva často slovesné podstatné meno a že ho — podľa nemčiny — nesklonuje⁶. V Sláwy Dcere venuje kritike češtiny dve

¹ Krok I, 1823, 4, str. 130.

² Tamže, 132.

³ Krok I, 1823, 3, str. 32—47. — Všetkými náradami na zmenu češtiny sa tu nezaobráme, lebo teoreticky požadoval tu približne to isté, čo uskutočnil prakticky neskoršie v rozprave O literárně Wzágemnosti mezi kmeny a nářečjmi slawskými (Hronka I, 1836, 2, str. 39—53), ktorej rečový rozbor podávame nižšie.

⁴ Podobne ironizuje rozdelenie samohlások v maďarčine („nemes nemzetes ember“) a v nemčine („Wer aber ferner der Verfasser der erörterten Zerrbilderblätter wäre, ist schwer zu errathen“).

⁵ Čjtanka, w Budjné 1825, 229—231: Pjrdawek. Neyhlawněgšj prawidla česko-slowenské Prawopjsebnosti.

⁶ Nedělnj, swátečné i přjležitostné Kázně a Řeči. W Pessti 1831, str. VI.

znelky.⁷ Nezameškal vysmiať sa z češtiny ani v Cestopise⁸, kde napísal celú satiru na samohláskovú uniformitu češtiny: „Chytrý Jiří když v ty dny při cizích rybnících swíží píci swým klisicím žiti byl, chytil síti z bílých nití, tisíc pídi i zšíří i zdýlí, čtyři z jiwi pijící cizky atd.“⁹

No a v rozprave O literarnég Wzágemnosti píše takým slovenčiacim jazykom, že je to naozaj českoslovenčina, t. j. jazyk, ktorého základný charakter je slovenský a len menšie akcidenty sú české. To platí najmä o časovacích a skloňovacích príponách, o koreňoch v menšej miere. Tak píše v gen., akuz. sg. m. subst.: -a: *Milutinoviča, Mickiewiča* 45¹⁰, nom. sg. f. subst.: -ia: *komunikacia* 48, nom., akuz. pl. f. subst.: -ie: *deklinacie, konjugacie* 42, 44, gen. pl. m. subst.: -ow: *kwjtkow* 39, *kmenow* 40, *Sláwow* 40, *zpsobow* 41, *Litwanow* 42, lok. pl.: -ách: *křjdlách* 47, *w Uhrách* 44.

Pri adjektívach a zámenách: gen., dat., lok. sg. f.: -ég: *literarnég* 39, *ľidské* 41, *gég* 45, *polské* 46, *takowégto* 47, *swogég* 50, *pamatné* 50, nom. sg. n. a nom. pl. m., f., n.: *swoge* 44, 47, akuz. sg. f.: *wětšú, swogu* 41, *kerú* 51, nom., akuz. pl. f.: -é: *srownáwacé* 50. (Tak isto aj participiá: *přináležegjá owečka* 41, *čjtacé obecnstwo* 47, *kwětaucú* 47, *wycházegjá knihy* 42, *žigjá nářečia* 43.)

Pri slovesách: 3. os. sg.: *nacházá sa* 40, 3. os. pl.: *odchylugú sa* 42, *stogá* 48, prič.: *řekol* 43, *bol* 44, *řekel* 45.

Ďalej píše: superl.: *naj-: najutěšenějšjch* 39, -stvo (nikdy nie -stwi): *učastenstwo* 40, *hospodárstwo* 42, *sobstwo* 45, zvrtné zám.: *sa* 40, 42, 50; — *obmezený* 47, *cuzé* 48, *nič* 48, *čoby* 48, *bedliwý* 39, *Grék* 43, *kragina* 44, *saukromné* 49, *powětřia* 52, *ledwa* 52 a pod.

Pokým ide o dvojhlásky, Kollárov úzus je takýto: nom. sg. n. subst.: -ie: *cestowánie* 50, *čjtánie* 40, *dychtěníe* 48, *imánie* 42, *ku-*

⁷ Vyd. z r. 1832, zn. 503 a 504, vyd. z r. 1852, zn. 507 a 508. Por. aj Výklad... W Pessti 1832, 389—96 a inde.

⁸ W Pessti 1843, str. 123 a najmä 195.

⁹ Porovnáva takúto „blahozwučnosť“ s maďarskými veršami Beregszásziho (Cestopis, 195):

Lövöldözök, szököm, nőtten nő örömmö;
Ölöm ökröm: tóltöm sölö-tő özönöm;
Örömből ötször, sőt többször köszönöm,
Bővönn öntött gyöngyöd, örökös ösztönöm.

¹⁰ Číslo značí stránku v Ilronke I, 1836, 2.

powanie 40, nářečie 42, 43, náručie 44, navštevovanie 50, nešťastie 40, opowierzenie 48, opustenie 51, patienie 50, poľtačovanie 48, prekládanie 50, približovanie sa 51, príjmánie 40, rozšřrenie 44, udelovanie 40, uráženie 48, užjvanie 40, wydawanie 50, wypjanie 48. — gen. sg. n. subst.: -ia: nářečia 42, politovania 45, powětřia 52, řjenja 41, wypjania sa 45; — dat. sg. n. subst.: -iu: čjtaniu 49, nářečiu 42, 52, naučeniu sa 50, obeznaniu sa 50, obgatiu 44, pokračowaniu 50, wciděniu 50, užjwaniu 39, zakládaniu 46, zpytowaniu 46; — lok. sg. n. subst.: -iu: nářečiu 41, 43, 50, 52, okoliu 43, pogednaniu 39, sgednoceniu 40, 48, smjchaniu 41, spogeniu 48, universalizowaniu 41; — nom. pl. n. subst.: -ia: nářečia 41, 42, 52, počjania 51, pozdwihowánia 48, zbauřenia 48; — inštr. sg. f. subst.: -ou: nádhernostou 46, řečou 42, twářou 50, wlastou 53, wzágegmnostou 48, zemou 45.

Podobne sa veci majú aj pri prídavných menách: nom. sg. n. a nom. pl. m., f.: -ie: cjrkewnié 42, naylepšie 49, ostatnie 43, susednie 42, spěšněgšie 47, šťastněgšie 47, wětšie 48; nom. sg. f.: -ia: národnia 47, posarwadnia 51, půwodnia 39; akuz. sg. f.: -iu: hlawniú 41; nom. pl. n.: -ia: bližšia (nářečia) 43, hlawnia 52.

I pri slovesách v 3. os. pl. III. a IV. tr. píše -ia: klestia 45, musia 49, ošklivia sa 51, rozmnožia sa 49.

Že Kollár v Hlasoch dal sa strhnúť k takým prudkým slovám proti slovenčine, je kapitola dosť trápna, no ľudsky dosť pochopiteľná, aj keď sa nedá úplne ospravedlniť. Doista hrala tu veľmi významnú úlohu Kollárova urazená samolúbosť, moment, ktorý bol veľmi významný už skôr u Bajzu v jeho sporoch s Bernolákom. Kollára veľmi nahnevalo, že za Štúrom, takým mladým, išla veľká väčšina Slovákov, kým k nemu, slávnemu básnikovi, nepridal sa takmer nikto. Kollár zahorel zlosťou na Štúra a, pravdaže, aj na slovenčinu. — Pomeri v slovenskej ev. cirkvi peštianskej odôvodňuje jeho krok Škultéty (Sto dvadsaťpäť rokov, 101—4), kde konkluduje takto: „Nesmiernosť Kollárovho hnevu ešte väčšmi vidno z peštianskych svedectví (Daxnerových listov), nežli z Hlasov. Bol celkom bez seba. Kto Kollára tak miluje a ctí si, ako milovať i ctíť si ho je povinný každý poriadny Slovak a Slovan, zakryje si oči a s trápnym citom odvráti sa od plodov jeho hnevu, obsažených v Hlasoch. Dám ruku do ohňa za to, že Kollár, keď to raz bolo vytlačené, neprečítal ho, nemohol prečítať.“

Možno povedať, že Kollár a Šafárik boli Vážnymi 19. sto-

ročia, bez úradnej moci sice, lež tým radikálnejší. Líšili sa ešte aj tým, že Vážny chcel približovať slovenčinu k češtine tak, aby konečný výsledok bola čiročistá čeština, kým Kollár a Šafárik približovali češtinu k slovenčine.

Anton Jánošík:

KVANTITA HYPOKORISTÍK TYPU

a) *starý*—*starký*, *stará*—*starká* a b) *gazdiná*—*gazdinká*.

Pri hypokoristikách, tvorených od podstatných mien, je v koncovke taká istá krátka kvantita ako v prípone mater-ských podstatných mien, zakončených na spoluhlásku; ide tu o podstatné mená mužského rodu s príponou *-o* a ženských *-a*, od ktorých sú príslušné hypokoristiká s koncovkou *-ko* a *-ka*¹, napríklad: *Jano* — *Janko*, *Jožo* — *Jožko*, *Mišo* — *Miško*; *Mara* — *Marka*, *Jula* — *Julka*, *Žofa* — *Zofka* ap.

Takýto istý kvantitatívny systém sa ukazuje aj pri menách hypokoristických, tvorených od prídavných mien. Ako sa nemenila krátka kvantita v koncovkách hypokoristik z podstatných mien, tak sa nemení ani dlhá kvantita pri hypokoristikách od prídavných mien, to jest dlhá kvantita prípony prídavných mien ostáva bez zmeny aj v koncovkách hypokoristik. Pri mužskom rode je koncovka *-ký* k prípone prídavného mena *-ý*: *nebohý* — *nebožký*², *starý* — *starký*, *urodený* — *urodenký*. Pri ženskom zas *-ká* k prípone *-á*: *nebohá* — *nebožká*, *stará* — *starká*, *urodená* — *urodzenká*.

Priklady: „Och, pán *urodenký*... Och, pán *urodenký*...“ (Vaj. II¹, 242), „čo porábáte, *starký*, čo?...“ (V², 35), „Pán *urodenký*!“ (Janošík, Beblavý, 160), „Dobrý deň, pán *urodenký*...“ (Kal., Reštauráca³, 63), „Ach, pán *urodenký*...“ (Kuk. XXIII, 26), *Starký*, neučte nás (Rázus, Krémársky kráľ, 255), Od *starkej* na slinku (Hviezdoslav II, 280), *nebožká* prvá žena (Taj. I, 25), „Ale, pán *urodenký*...“ (II, 12), Akýsi *starký krivká* (V, 11), *paňi uroženka* (Stanislav, Liptovské nárečia, 332) atď.

¹ Obširnu štúdiu o hypokoristikách v slovenčine napísal Belo Letz v SR III, 163—168.

² Tvar *nebožký*, ako aj ženská forma *nebožká*, žije už len u staršieho pokolenia: Už je *nebožká* (úzus v stredoslov. nárečí).

Pri tomto type hypokoristik nebýva pochybnosť vo veci dlhej kvantity, keďže je tu zjavná súvislosť s prídavným menom. No nie je už taká zrejmá pri type *gazdinká*, hoci tak isto pochádza od prídavného mena *gazdiná*³, pravda, svojím pôvodom prísvojovacieho, ale na tom tuhá pri ženskom rode nezáleží, keďže v jednotnom čísle obidve prídavné mená splyvajú tvarovo a v nárečiach aj s kvantitatívnej stránky.⁴ Dlhá kvantita *gazdiná* tak prechádza do hypokoristickej formy *gazdinká* s dlhým á, ako pri *nebohá* — *nebožká*, *stará* — *starká*, *urozená* — *urozenká*.

Vlastne tu ide o denominatíva prídavného mena, utvorené z prídavného mena. Podľa systému ostáva jednaká dlhá kvantita pri obidvoch tvaroch prídavného mena, materského a odvodeného-hypokoristického, podobne ako zas krátka kvantita pri hypokoristikách, utvorených z podstatného mena, ktoré majú na rozdiel od obidvoch prídavných mien krátku kvantitu na pripone. Napríklad: *chudera* — *chuderka*, *Mara* — *Marka*, ale *gazdiná* — *gazdinká*. Ale podobne majú dlhú kvantitu aj ostatné hypokoristiká od príbuzných slov na *-iná*, *-ná*: *švagríná* — *švagrínká*, *ujčíná* — *ujčínká*⁵, *stryná* — *strynká*. Pokiaľ naozaj ide o hypokoristiká vo vlastnom slova smysle, sú adresované jednej osobe a zato užívajú sa zväčša v jednotnom čísle.⁶ V množnom čísle sa tak isto skloňujú, ako aj ich materské tvary. Ako je napríklad od *gazdiná* v množnom nominative a akuzative *gazdiné*, tak je aj pri *gazdinká* — *gazdinké*. Podobne od *švagrínká* — *švagrínké*, *ujčínká* — *ujčínké*, *strynká* — *strynké*. V ostatných pádoch sú menné koncovky, ktoré silne prenikajú aj do nominatívu a akuzatívu. Náležitá formy složeného prídavného mena žijú napríklad v stredoslovenskom nárečí.⁷

Z literatúry doklady možno uviesť zväčša v jednotnom čísle:

³ Porov. o tom v SR VI, 176 a 330—331.

⁴ Prísvojovacie prídavné mená v mnohých tvaroch sa celkom prispôbili k prídavným menám složeným aj s kvantitatívnej stránky.

⁵ Poznám len tvar *ujčínká* (bez *j*) z bánovského nárečia.

⁶ Najmä dobre to vyzorovať pri *gazdinká* ako ľudového titulu pre farské domáce; do očí vždy ľud osloví: pani *gazdinká*, ináč, keď ide o množné číslo, užije iba obyčajnej formy: *gazdiné*.

⁷ V Turci u staršieho pokolenia je len *gazdinké*, *strynké*, *švagrínké*. Takto mi to potvrdil Dr. Halaša, martinský rodák, a pán učiteľ Majer, rodák zo Sklabiny a žijúci v Martine. Vo Zvolenskej za *gazdinké* je tvar *gazdinkie*. U najmladšieho pokolenia tieto náležité formy sú už teraz skoro neobyčajné.

gazdínka (Domová pokladnica I, 35, 224), *gazdínkam* (228), *gazdínka* (II, 77, 79, 82), každú *gazdínku* (112), pre čistotnú *gazdínku* (243), *gazdínka* (Taj. XIII, 92), *Gazdínka* (93), *švagrínka* (Zguriška, Ženich s mašinou, 146), *gazdínka* (Vršatský, Rozprávka⁸ ..., 6), poďakovali *gazdinkej* (8), jedna *gazdínka* ... zaplatil tak *gazdinkej* (Sokol VI, 24), jedna *gazdínka* (Černokňazník IX, 75), „... pani *gazdínka*.“ (Janošík, Beblavý, 36), *gazdínka* (37), „... *Švagrínka* moja ... (78), „Pani *švagrínka* ...“ (Súpis IV, 310), „Ale, *švagrínka* moja ...“ (312), „... pani *gazdínka*? (Stanislav, Liptovské nárečia, 492) atď.

Systém slovenskej reči ukazuje, že hypokoristiká typu *gazdínka* treba skloňovať v obidvoch číslach ako *gazdiná* a *kráľovná*. Tak ich kážu skloňovať aj nové Pravidlá slk. pravopisu.

SLOVENSKÉ SLOVÁ.

Ján Rakovský:

STRUHA — STRUŽKA.

V slovníkovej časti Pravidiel slk. pravopisu nájdeme mnoho slov, ktorých presný význam nie je jasný každému z nás, ba často ani tí zbehlejší vo veciach slovenskej reči nevedia napochytre vysvetliť niektoré slovo. Je teda v záujme slovenského jazyka, aby menej známe slová boli bližšie osvetlené a ich význam a smysel presne objasnený.

Sem patrí aj *struha-stružka*. Kto si nedá tieto slová do súvislosti *struha* — *strúhať* — *struhár* — *struhák* atď., veru nepríde na ich vlastný význam. Etymológia slova je jasná a slovo je aj v ostatných slovanských rečiach: čes. *strouha*, poľ. *strąga*, slovinsky *struga* zo **struga*. K tejto etymológii patrí aj slovo *o-strov* a *struja*.

V slovenčine je užívané a každému známe sloveso *strúhať* a známe sú aj ďalšie odvodeniny, ako *struhadlo*¹, *struhák* (známe je aj priezvisko *Struhár*), *stružlíkať*, *stružliny*. Slovo *struha* je

⁸ Vyšlo v serii Lacné knižky, sväzok č. 2. Usporaduje a vydáva Karol Salva, Ružomberok 1895.

¹ V slovníkoch s krátkym *u*, ako aj v 1. vyd. Pravidiel slk. pravopisu; v novom vydaní je dlhé.

v slovníkoch (Bernolák, Palkovič) vo význame *jama*, *jarok*, *potok*, *riečište*. Uvádza ho aj Tvrdý a Kálal (Doplnky). V novšej slovenskej literatúre nenašiel som naň dokladu.

Pôvodne *struha* znamená vodou „vystrúhanú“ (vyrytú) priehlbeň (jarok), či už jarnými vodami a či ramenami rieky — potoka. Potom samu vodu, horský potok, bystrinu, vzniklú z prívalu dažďa.

Takýto význam zachoval sa v okolí Malaciek, kde *struha* znamená stojatú vodu v mŕtvom ramene Myjavy alebo v nejakom jaroku, prípadne vo vysechnutom potoku. V hornom Tekove pri Hrone (Sv. Križ n/Hronom) je to názov chotára-pola *Struha*, ktoré býva zaliate a rozryté vyliatym Hronom alebo vodou s úbočí pri náhlom lejaku. Tam je aj známa *stružka*² ako názov ostrova, síhote v Hrone. Tu pôvodný význam sa stratil, ale istá súvislosť predsa len ostala. Niekoľko dokladov z úzu: Kravy mu prešly na *stružku*. Krásne prúťiky nájdeš na *stružke*. Ten piesok vozia zo *stružky*. Už je celá *stružka* prekopaná, robia v Odtoku plavy (reguláciu).

POSUDKY A POZNÁMKY.

DR. HENRICH BARTEK: PRÍSPEVOK K DEJINÁM SLOVENČINY.* Vyšlo v Sborníku Literárno-vedeckého odboru Spolku sv. Vojtecha, roč. III, 1936, aj osobitne ako odlaďok. Strán 92, cena 13.50 Kčs. Dostať v Matiei slovenskej.

Práca je pozoruhodná najmä preto, že podáva širší program na riešenie naliehavého problému vzniku jazyka slovenského v dobe, z ktorej niet súvislých písomných pamiatok; pritom zároveň usiluje sa poukázať na samostatné miesto slovenčiny v rodine slovanských jazykov, ktoré sa jej upiera so strany českej vedy, keďže ju pokladá za jednoduché nárečie českého jazyka. Podľa autora slovenčina nie je ešte vedecky dô-

kladne preskúmaná, zato bolo možné vyslovovať rozličné náhľady o jej pôvode. Tak Czambel mohol dokazovať podľa niektorých spoločných jazykových znakov s juhoslovanskými jazykmi juhoslovanský pôvod slovenčiny, Pastrnek zase mohol dokazovať, že slovenčina patrí do skupiny západoslovanskej a je vlastne nárečím českého jazyka. Naproti týmto náhľadom Jozef Škultéty tvrdí, že slovenčina síce patrí do jazykovej skupiny západnej, ako aj čeština, ale je samostatným slovanským jazykom. Hodno uviesť aj stanovisko Šafárikovo, ktorý tvrdil — pravda, v tom čase, keď uznával samostatnosť slovenčiny —, že slovenčina je akýmsi prechodným jazykom,

* S krátkym u.

* Referát bol napísaný ešte v čase, keď vyšla štúdia, ale z technických príčin nebol uverejnený. Keďže štúdia ani dnes nestráca na význame pre štúdium slovenčiny, uverejňujeme ho. — Redakcia.

mostom¹ medzi skupinou západnou a južnou. Ak sa náležite podoprie toto stanovisko, potom bude ľahšie vysvetľovať aj slovenské „juhoslovanizmy“, ktoré vznikli v oblasti slovenského jazyka ešte pred príchodom Maďarov, keď slovenčina územne súvisela s juhoslovanskými jazykmi, čo ťažko ide uznať českej vede, lebo tým vlastne by jej nepriamo prišlo uznať aj samostatnosť slovenskej reči. Ale tieto staré „juhoslavizmy“, vlastne typické slovákizmy, sú tu a nedajú sa zatajiť, preto sa českí učitelia aspoň usilujú všelijako ich vykladať, len aby ich nemuseli uznať za jazykové zjavy, spoločné s juhoslovanskými. Hujer ich vznik vykladá akýmsi odchýlnym vývinom na jednej strane „jazyka českého“, priam tak Vážný a Trávníček. Trávníček na dôkaz toho, že slovenčina je len nárečím češtiny, postavil 12 jazykových znakov, lenže chyba je v tom, že mnohé z nich sú spoločné aj iným slovanským jazykom, a takže Bartek ľahko podvrátil ich platnosť ako rozlišovacích kritérií. Ďalej v tejto súvislosti autor správne podotýka, že postavenie slovenčiny, hlavne jej pomer k češtine bude musieť riešiť objektívna lingvistika, a to na základe celej hláskovej ústrojnosti slovenského jazyka v jednotlivých vývinových obdobiach, ktoré treba podrobne a svedomite preštudovať. Do tohto štúdia sa doteraz nik nedáva, lebo sú tu veľké ťažkosti, keďže niet súvislých starších pamiatok, z ktorých by sa pohodlne zistili dejiny slovenského hláskoslovía, preto odporúča študovať slovákizmy v latinských listinách z doby Árpádovcov, z ktorých autorovi bolo možno jasne vypozerovať osudy praslovanských

nosových hlások *o* a *ę* v slovenčine. Materiál sa nájde aj v maďarizmoch v slovenčine; na nich autor ukazuje osudy praslovanskej zmeny *g > h* (19). Mnoho poznatkov pre hláskoslovie dá sa získať aj pri porovnávaní slovenčiny s jednotlivými slovanskými jazykmi, najmä s češtinou, no pritom treba si všimnúť aj vzniku rozdielov v slovenských nárečiach a ich porovnávať (21). Pri skúmaní nárečí nedostačí iba popísať jednotlivé zjavy, ale „treba pestovať aj historickú dialektologiu, ktorá osvetlí aj pohyb nárečových zjavov“. Spomína sa tu aj štruktúrna metóda (23); v jej duchu nový náhľad na dejiny slovenčiny podal Novák v Jazykovedných glosách k československej otázke. Ďalej Bartek dobre poznamenáva, že všetko nejde stavať len na hláskosloví, ale rovnako je potrebné si všimnúť tvaroslovie, kmeňoslovie, syntaxu a slovníka, ak chceme riešiť pomer medzi češtinou a slovenčinou. Pritom prichodí mu vyvrátiť Trávníčkovo tvrdenie, že lexikálne „shody medzi slovenštinou a juhoslovanskými jazykmi“ neznamenajú nič pre otázku pôvodu slovenčiny a pre jej pomer k iným slovanským jazykom.

Po tomto rozvinutom programe autor vybral si spracovať zánik jerov v slovenčine, s ktorým súvisí 12 jazykových zjavov:

1. *Vznik druhotných silných jerov* (27). Slovenčina ešte pred zánikom jerov dôsledne odstránila na konci slov skupiny „spoluhláska + -*ro*, -*rb*, -*lo*, -*lb*, -*mo*, -*no*“, ako svedčia slovenské formy *kôpor*, *vietor*, *svo-kor*, *mysel*, *piekol*, *osem* ap.; predpokladané formy s druhotným silným jerom sú **kopor* . . . **mysel*, **pekol*, **osom* ap. Druhotné silné

¹ Porov. Vlčkove Dejiny literatúry slovenskej. III. vydanie, str. 59.

jery musely vzniknúť ešte pred zánikom koncových jerov tam, kde by bola mala nastať ťažkovysloviteľná skupina. Tu slovenčina mala taký vývin ako srbochorvátčina a „je to jeden z najstarších rozdielov medzi slovenčinou a češtinou“. — Slovenčina zachovala si podnes túto tendenciu odstraňovať ťažkovysloviteľnú skupinu spoluhlások na konci slov. Vidno to napríklad pri cudzích slovách: za *alarm* je *alarum* v ľudovej reči; v spisovnej reči niet foriem *-izm* pri cudzích slovách, ale ponecháva sa celá koncovka *izmus*, lebo *izm* predstavuje ťažkovysloviteľnú skupinu. Tuná dá sa ešte uviesť: *párek*² z cudzieho *park*, *rinok* z nemeckého *Ring*, potom tiež mená slovenských mien miest nemeckého pôvodu: *Kežmarok*, *Pezinok*, *Prešporok*, *Ružomberok*. U Bernoláka je ešte aj *Hamburek*.

2. *Nepárne silné jery* (36) svedčia proti absolútnej platnosti Havlíkovho pravidla, že každý nepárny jer zanikne bez stopy. Autor zisťuje, že sa vokalizovali „aj nepárne jery, keď boli v silnej pozícii“, a to v prípadoch, kde by sa bol zánikom jeru okypťil kmeň slova; vidieť to najmä na príklade *doska* (z *daska*) (v starej češtine bolo *dška*), ďalej na gen.

dažďa (z *dožďa*), mali by sme mať **džďa*, keby havlíkovské pravidlo úplne platilo. Tuná môžeme ešte pripomenúť podstatné meno *kep* (špina, darebák), od ktorého gen. je *kepa* (z *kapa*³), a sloveso *cecať* (zo *sasati*⁴), kde sa tiež nepárny jer vokalizoval, lebo bol v silnej pozícii; v češtine ostal v slabej, zato zanikol (*ssáti*).

3. *Sprievodné samohlásky a spoluhlásky* (40) odstraňujú ťažkovysloviteľné skupiny, vzniklé po zániku jeru v začiatočných skupinách *r + spoluhláska*, *l + spoluhláska*, *m + spoluhláska*.

a) Pri skupine so začiatočným nepárnym *r*-zjavujú sa v nárečiach sprievodné samohlásky aj pred *r*-aj za ním pri **rdza*: *ardza*, *ordza*, *erdza*, *redza*, *rydza*; je pri ňom aj sprievodná spoluhláska *h*: *hrdza*. To je teraz spisovný tvar, za štúrovcov sa písalo aj *erdza*. No v spisovnej reči žije dosiaľ ešte tvar so sprievodnou samohláskou *e*-v slovese *erdžať*, popri ktorom autor uvádza aj *hržať* (z Bystričky) a ja k nemu môžem pridať *hrdžať* (Bánovce). Sprievodnú samohlásku *o*-autor uvádza ešte pri *ortuť*⁵ a *ormánok*. Po *r*-je sprievodná hláska *u* v slovese *ruvať*, *ruvám*⁶ m. *rujem*, *ruvačka*.

² Staršie pokolenie v Bánovciach ešte aj dneska povie: *Tam je pekný párek*. Pri *párek* je *á*; porov. *rinok*.

³ Doložiť mi ho možno z bánovského nárečia: *Takého kepa darobného budem darmo chovať*. Porov. slovesá *okiepiť*, *zanekiepiť* a podstatné meno *nekiepa* (= špina).

⁴ V slovenčine zo *sasati* vznikol najprv tvar *sesať* a z neho potom zmenou *s > c* *cecať*.

⁵ Dodatočne som zistil, že aj v Turci je len tvar *hrdžať*.

⁶ Mňa autorom uvádzané miestne meno *Ortuty* a meno obce *Ortutová* nevedú k pôvodnej forme *urtuť*, lež *ortuta*. Také aj priezvisko; *Ortuta* chodil do uč. ústavu v Prešove pred pár rokmi. Známe je tiež: *Ortutay*.

⁶ Staršia forma *ruvem*, mladšia *rujem*. Podobne tiež od *žuvať* je zachovaná staršia forma *žuvem* na okolí T. Sv. Martina. — Tvar *ruvám* nepoznám.

Tvary s predponou: „*odorvať, vy-
rvať, prervať, rozorvať*“ nemajú
sprievodnej samohlásky po *r*- na
rozdiel od základného slovesa, lebo
ju dostatočne nahrádzaje predchá-
dzajúca samohláska predpony, čím
sa odstráni ťažkovysloviteľná sku-
pina *-rv-*. Nezáleží na tom, či už tu
ide o staršiu vrstvu slovíes-složenín
a či len o knižné slová, ani v jed-
nom prípade sa nenaštrbuje uvádzaný
platný systém slovenčiny.

b) Podobne pri skupine so začia-
točným nepárnym *l*- je tvar bez
sprievodnej samohlásky *polknúť*, ho-
ci pri základnom slovese *logať* (z *lo-
kať* < *lžkať*; por. čes. *lkáti*) sa
vyskytuje. Složeniny *nalogat sa*,
prelogať, vylogať sú utvorené od
pevného, ustáleného tvaru *logať*,
pravda, v novšom čase, keď už pre-
hláska *jerov* a iné modifikácie v ich
súvislosti boli dokončené. Takto
forma *polknúť* (Plevník) sa javí ako
archaizmus. Taký archaizmus mož-
no uviesť z bánovského nárečia pri
forme *zelhať* (Bobot), *zolhať*. V ko-
reni slovesa *luhať* (z *lžgati*) okrem
sprievodnej samohlásky *u* je aj *o*,
a to v složenine *zlohať* (Bánovce).

c) Pri začiatočnom nepárnom „*m*
+ *jer*“ pred spoluhláskou slovenčina
odstraňuje ťažkovysloviteľnú sku-
pinu sprievodnou hláskou *o-*, ako
omdloba, omknúť, omša. Dá sa sú-
hlasiť s autorom, že sprievodná hlás-
ka *o-* je aj v tvare *pomstíť* (česky
mstíti); najprv muselo byť **omstíť*
a potom podľa analógie iných slo-
víes s predponou *po-* vznikol tvar
pomstíť. Zato aj sloveso *pomstíť* o-
stalo nedokonané, hoci všetky zá-
kladné slovesá s predponou *po-* stá-
vajú sa dokonanými: *porobiť, poko-
siť, pobaviť sa* atď.

Ťažkovysloviteľné skupiny na za-
čiatku slova slovenčina odstraňuje
aj prešmyknutím. Okrem *hmla*, čo
Bartek spomína, dá sa uviesť aj
*hlota*⁷, a to iba v názvoch dedín
v bánovskom okrese: *Patrová Hlota*
(úradne: *Petrova Lehota*) a *Hlota*
(pri Bobote) (úr.: *Bobotská Lehota*).
Je ešte jedna *Hlota* (úr.: *Mnichova
Lehota*) v trenčianskom okrese. Zná-
me je aj priezvisko *Hlotský*. Okrem
týchto dvoch spôsobov, autorom u-
vedených, je ešte tretí spôsob na
odstraňovanie ťažkovysloviteľných
skupín, ktorý spočíva v zanikani
začiatočnej spoluhlásky, ako *dloba*
m. *mdloba, tuť* (vo výslovnosti slo-
venských detí v škole), *mľa* m. *hmla*.

4. Vznik tvarov *brat* a *hrab* (51).
Autor správne na starých historic-
kých dokladoch podvracia teóriu Ko-
řínkovu, že *hrab* „vzniklo prešmyk-
nutím ze staršieho *habr*“, a dokazuje,
že v slovenčine tvary *brat* a *hrab*
musely byť už v dobe pred zánikom
jerov.

5. *Zmena jv v i* (53). V češtine sú
za *jv* štyri výsledky: 1. *jehla*, 2.
jho, 3. *jikra*, 4. *mám*. Vývin v slo-
venčine je taký, ako v jazykoch ju-
hoslovanských a ruských. Trávníček
slovenský tvar *ihla* vykladal analo-
giou „ku genitívu plurálu *jogzľb*“. Proti tejto analógii zrejme hovorí
autorom uvedená *ihlica* a jednotnosť
slovenských výsledkov pri zmene
jv v *i*.

6. *Zánik jerov a dĺženie krátkych
samohlások* (93). Za praslovanské
-ec okrem *-ec* na rozdiel od češtiny
slovenčina má aj *-iec*, ako *koniec*,
veniec, hrniec ap. Tvar *otiec* nie je
natolko zriedkavý, ako sa v práci
predpokladá; je celkom obyčajný

⁷ Podstatné meno *lehota* alebo jej prešmyknutá forma *hlota* nie je mi
známa z nárečia ako bežné slovo.

v bánovskom nárečí.⁸ Tu je ešte okrem *juniec* aj *stoliec*. — So zmenou praslovanskej kvantity a intonácie sú aj dĺženia v slovesných tvaroch, ako *nesiem*, *beriem* a pri *l*-ovom participiiu sloves so zatvoreným koreňom, napríklad: *piekol*, *niesol*, *viezol* ap. Toto sú jasné kvantitatívne rozdiely medzi češtinou a slovenčinou ešte z čias, keď začali zanikať jery.

7. *Chronologia krátenia starých akútových a cirkumflexových dĺžok* (63). Tu autor obhajuje proti Trávníčkovi učenie, že sa „v slovenčine akútové dĺžky skrátili“ na rozdiel od češtiny, kde akútová dĺžka ostala. Zato je aj v slovenčine *sila*, *slama*, *krava* ap. oproti českým formám *síla*, *sláma*, *kráva*.

8. Vznik samohláskového *r*, *l* a *ř*, *l* (68). Na rozdiel od češtiny slovenčina každú skupinu „*r* + jer“ a „*l* + jer“ medzi spoluhláskami zmenila za samohláskové *r* a *l*, ako ukazuje slovenské *brvno* oproti českému *břevno*, *krv-krev*, *blcha-blecha*. Tento samostatný hláskoslovný vývin stal sa ešte pred zánikom jeru.

9. *Znelostná asimilácia spoluhlások* (69). Tento jazykový zjav súvisí tiež so zanikaním jerov, keďže každé začiatkové praslovanské *sžl*, *sžm*, *sžn*, *sžr* po zaniknutí *-ž* dalo *zl*, *zm*, *zn*, *zr*, oproti čomu pôvodné skupiny *sl*-, *sm*-, *sn*-, *sr*- ostaly bez zmeny.

10. *Nové g a zmena g v h* (76). Tu autor vysvetľuje vznik druhotného *g*, čo sa stalo hneď po zániku jerov pri asimilácii; vidno to jasne

na praslovanskom *kolějtъ*, za čo je v slovenčine *glej*. Slovenčina si zachovala aj pôvodné *g*, a to v praslovanskej skupine *-zg-*, ako *rážga*, *miazga*, *mozgy*, *brýzgať*; k nim ešte možno dodať *Miezgovce*⁹, *ozgeniť*¹⁰, *ozger* (konský sopeľ, porov. Bernolákov Slowar).

11. *Zdvojenie spoluhlásky* (79). Praslovánčina nemala tento zjav, vznikol iba po zániku jerov. V slovenčine je tendencia zachovávať vždy zdvojené spoluhlásky, ako *po-vinný*, *denník* ap., aby sa nenaštrbovala kmeňoslovná ústrojnosť slov.

12. *Zánik spoluhlások* (80). Miestami po zániku jeru mali vzniknúť nové skupiny spoluhláskové, ktoré si slovenčina v istých prípadoch zjednodušila zánikom spoluhlásky, ako *radosní*, *vlastní*. Takto aj v skupinách *žsk*, *čsk*, *žsk*, napríklad: *mnísky*, *kovácky*, *boský*.

*

Dávno sme čakali takúto prácu, ktorá by hľadala systém slovenskej reči v nej samej, a nie mimo nej. Toto je jej veľké plus. Okrem toho táto práca je do istej miery aj akási obrana slovenského jazyka, najmä jeho samobytnosti.

S lingvistického stanoviska je dôležité, že sa autorovi podarilo nájsť príčinnú súvislosť medzi zánikom jerov a spomenutými dvadástimi rečovými zjavmi v slovenčine, čo má tým väčší význam, keďže zánik jerov možno datovať, začal sa v 9. storočí. Teda už v tom čase slovenčina nadobúdala svoje typické znaky.

Anton Jánošík.

⁸ Teraz vplyvom spisovnej reči začína sa ujímať aj forma *otec*.

⁹ Meno obce v okrese bánovskom. Pomenovanie je asi zo slova *miazga*, podobne, ako je pomenovaná susedná obec *Brezolupy* podľa podobnej vlastnosti horských stromov.

¹⁰ V Bánovciach časté a značí *uderiť* (po živom): *Tak ho ozgenil po chrbáte ...; Kde si sa tak ozgenil?*

Pred časom slúbil Sváz slovenských kníhkupcov vydávať slovenskej verejnosti seriu lacných románov pútavého obsahu, čím chcel vari nahradíť donedávna u nás ponúkané lacné čítanie Melantrichovho vydavateľstva. Zaiste dobrá myšlienka, svedčiaca o podnikavosti našich ľudí a o snahe doplniť i takéto odvetvie zábavného čítania.

Sváz slov. kníhkupcov svoj sľub splnil; v týchto dňoch vyšlo prvé číslo „Románov dneška“. Takto totiž pomenovali túto seriu lacného čítania. Prvým číslom dostali sme do rúk román poručíka O' Meara: Súboj vo vzduchu. Brošúra má vkusnú obálku, má 68 strán a jej cena je Ks 6.—, čo sa pri predplatení celej serie sníži na Ks 4.—.

No po prečítaní brošúry človek sa zamyslí nad nedostatkom citu zodpovednosti vo vydavateľstve. Nie o obsah nám ide, je skoro taký, ako sľubovali; napínavý, dobrodružný. Ide nám o rečovú stránku prvého čísla tejto serie.

V minulých rokoch sme odsudzovali niektoré noviny, vychodiace na Slovensku, ktoré chcely písať po slovensky, no ich redaktori boli zväčša neslovenského pôvodu, a taká bola i slovenčina: neslovenská. Tie časy sú za nami. Dnes takých časopisov na Slovensku niet, dnes všetko na Slovensku vedú Slováci, teda by sme predpokladali, že i slovenčina u nás je naozaj slovenská. Čakali by sme preto čistú slovenčinu aj v spomínaných „Románoch dneška“, keďže ich vydávajú slovenskí kníhkupci. Ale aké tu prekvapenie: na šesťdesiatichosemich stranách nájdeme do 300 základných jazykových chýb.

Spomeniem najkrikľavejšie z nich.

Predovšetkým ide o interpunkciu. Prekladateľ (na knihe nie je jeho meno) nemá ani pochopu, kedy a kde kladieme v slovenčine čiarku. Nuž nájdeme tam potom takéto vetty: *Rondhline, vystřěl nos, zpoza goliera; dostávalo sa na bojišťa, tolko všelijakých zvestí* (4), *ak to ešte pánovia neviete* (6), *východiskom útokov, môže byť jedine Kemmel* (7), *videl som svetielko, kahančeka* (9), *povedala mi toto, celkom chladným hlasom* (13), *zpoza, lenive sa prevalujúcich mrakov* (16), *naše lietadlo v dvojestometrovej výške, opísalo kruh* (19), *na obranu, nemohol som pomyslieť* (24), *červená hmľa, zrazu zahľila všetko* (26) atď., atď.

Takýchto chýb nájdeme v knihe do dvesto. Ale to nie je všetko. Je tu ešte mnoho neslovenských slov, väzieb a pravopisných chýb, napr.: *rty*, správne *pery* (4), *m. a ja dôsledne môjmu menu* má byť: *svojmu menu* (5), *šopkal*, správne *šepkal* (4), *služobne m. služobne* (5), *leják*, správne *lejak* (7), *žiadny*, správne *nik*, *nikto*, *nijaký*, *ani jeden* (8), *pred nim*, správne *ním* (9), *obrátila sa s tvárou ku mne — tvárou* (bez predložky) (12), *poklonil sa neme — nemo* (14, 34, 50), *po chvílke — chvílke* (14), *štíhlé — štíhle* (15), *míle — mílo* (16, 23, 25), *za niekoľko okamihov — o chvíľu* (16), *vlivom — vplyvom* (17), *ostre — ostro, bez toho, že by* (neslovenská väzba) (18, 34), *svojím hukotom — svojím* (20), *ohliadnutím sa, sme sa trpnutím presvedčili* (takto v slovenčine nehovoríme!) (23), *z pomedzi — zpomedzi* (23), *konec — koniec* (24), *vytkol si smer — vyznačil* (25), *poľudnie — poľudnie* (25), *so mňou — mnou*

(26), *nevoľnosť — nevoľnosť* (27), *chvilkový — chvíľkový* (28), *za hodinu — o hodinu* (35), *syreňa — siréna* (38), *lakeť (!) — lakeť* (47), *shladať sa s n. — stretnúť sa, uvidieť* (48), *na rýchlo — narýchlo* (54), *úmysel — úmysel* (57), *rozlúčil som sa od môjho — rozlúčil som sa so svojim* (58), *odohrálo — odohralo* (63) atď.

Ešte ani toto nie je všetko. Ale postačí to, aby sme si hneď urobili úsudok o svedomitosti neznámeho prekladateľa i vydavateľstva

a ako ešte ani dnes ľudia vôbec nedbajú na jazykovú stránku knihy. Teda všetko je dôležité: obálka, úprava, papier, len práve slovenčina — to nie je dôležité nikomu, hlavná vec, že je to napínavé a dobrodružné. Ak všetko možno spraviť starostlivo, nuž predovšetkým treba starostlivo upraviť slovenský text. Nik sa nemôže vyhovárať, že niet na to človeka. Ak sa našiel človek na nakreslenie obálky, na preklad, nuž nájde sa aj na rečovú korektúru.

L. M. Jánsky.

NAREČOVÉ SLOVÁ A VYRAZY.

Turiec:

aha! Aha, tu je!

baba, do babi, šatka na zadnej čiastke hlavy (tyle) uviazaná.

bacnúť sa, ľahnúť si: Bачніме са, аби са нам садло завязало.

bakula, palica s ohnutou rukoväťou.

bačina, hrubá palica, často i odtatá haluz: Daj mu bačinou poza väzi!

bazdurina, mokrads, rozmoknutá zem, i hnoj, smiešaný s močovkou:

Statki mu stoja v bazduriňe, čo їм невикідая.

bjedať, trápiť sa: A. Ёже сте так дл-хо? B. Bjedili zме, колесо са нам полámало.

belhať, krívať: Belhá na jednu nohu.

batyžoškovi deň, priepustný deň na Všeohsvätých, keď slúžky odchodia s batôžkom na iné miesto do služby: Ak небудеš počúvať, справім ти batyžoškovi deň.

blesnúť, zasvietiť: Slnko celi deň ані len неblesне.

blisko trhu, naporúdzi: Blisko si trhu, viplatím та drobnими. Blisko si trhu, ak mi недась покой, myžеш dostať pár faciek.

brinda, nešťastie: Ale si ma dovjedomo do brindi. Vitjahoy ho z brindi (ináč: z bahňa, marasti).

brmbeľ, zemiaky na kyslo varené v Liptove kyseľ).

buda, keby som bol: Buda teboy, ані би som са о њу необзrey. (Archaistický tvar pričastia prítomného od slovesa byť; tak aj na západe: Bаnovce).

cabaj, chlapec na priechode do mladenectva: To je už veľkí cabaj а са бої.

cafürat, kráčať: Boy som zvedavi, kto to cafúra hore dedinoy.

capart, malé dieťa, drobízg: Tolko capartoy, ako bi їch bola búrka nasekala. Ach, ti capart krátki — ti krátúchl!

capínať, na celú nohu stúpať, robiť capy.

cesta, na ceste postavení, cestovať: Keť je človek на ceste postavení, неsmje si preberať.

cintľayka, slabé, neduživé dieťa: Toho са недоховате, vet je len taká cintľayka.

cupkať, pocupkať, strapkať, na drob-

né kúsky roztrhať, i drobným, rýchlym krokom kráčať: *Musíme uš tú vlnu pocupkať* (totiž ovčiu vlnu pred krampľovaním cupkajú, chumáče strapkajú). *Cupká aňi kozička.*

čamba mäsa, kusisko mäsa.

čertovec, vodou vyplavený kus hneďého uhlia (Danová, kde si ľud báji, že sa dostal na zemský povrch — z pekla).

čiapčiť, kropiť: *Celoy cestoy nás dášť čiapčij.*

čiasťiť sa (z šťastie), dariť sa, vodiť sa (vodiť sa mi dobre): *Ale sa nám ten čiasťi...!*

čistyjo povetria, miesto bez svedkov: *Poobzeray som sa, či je čistyjo povetria.*

čizpraj, tolko ako: *Maj ma rád!*

čochrať, ustavične sa premávať: *Čože čochreš tolko z izbi do izbi?*

dáki, nejaký, volajaký.

darmovis, ťažadlo na krosnách, rozvrstvujúce priadzu.

dať, ubiť, potrestať: *Počkaj, dám ti, že si mi tú knihu poďela; dať na fiškála*, súdne stíhať, žalovať; *dať rozum do árendi*, nemať rozum: *Vraveli o ňom, že si dal rozum do árendi; dať*, predpokladať: *Dajme tomu, že sa nevidáš, čo bude s teba?*; *dať sa do vlasoy*, pobiť sa: *Po tuhej hátke dali sa do vlasoy.*

degvit, pästou tlačiť brucho: *Hoďij ho o zem a tak ho degvij.*

deľiť strakám, mať špinavé okolie nosa: *Chlapče, ti si strakám deľij.*

deŋglaví, slabý, neduživý: *Keď 'e ten takí deŋglaví ten myoj chlapiec, sotvá ten bude dlho žiť.* (Aj Bánovce.)

ďipkať, opatrne chodiť po ľadovici, aby nespadol, alebo po brochoti, strnisku, aby sa nepopichal: *Đipká ako stjepočka.*

ďiu robiť, vadíť sa: *Keď sa mi žena vráti, bude ďij robiť.*

dlhá chvíľa, nuda: *Z dlhej chvíle čítam novini.*

dobjedzať, nedať pokoja, doberať: *Do tich čias dobjedzay do něho, kím ho ten ňenakrjatoj (ňenahovorij, ňenavjedoy).*

docengať sa, opiť sa: *Docengali sa, že ledvá stáli na nohách.*

dohackať sa, ťažko chodiť: *Ledvím činom som sa dohackay z boľavoy nohoy.*

dohačkať sa, doskakať: *Natrhou si nohu, ledvoy sa dohačkay domoy.*

dohárať, mrieť, umrieť: *Sotvá dožije do rána, už mu dohára.*

dohúdať sa, dohadovať sa, škriepiť sa: *Prestaň sa so mnoj dohúdať.*

doľipäť, zadierať slovom do niekoho: *Doľipä doň aňi ovat.*

doľiť sa, kľať sa zo samopaše (o roznom statku): *Naše kravi, ten čo višli z maštale, začali sa doľiť.*

doma biť, dohodnúť sa, porozumieť si: *Ea, viďiš, u' zme doma.* (Bánovce.)

domenúvať sa, dohadovať sa: *Ale daj mi už pokoj, ňemám času sa s tebou domenúvať.*

dom na vihnanci, vihnaŋisku, vihnalove, von z obce, osamote postavený: *Má dom, ale ten takí na vihnanci.*

doňjesť svoju trošku do mlina, zúčastniť sa v rozhovore: *Keť šeci vikrámilí svoje rozumi, doňjesoy aj on svoju trošku do mlina.*

dopaduvať, krívať: *Dopaduje na nohu, zabodoy si tñ.*

draňkať (an sa vysloví nosom), dotieravo pýtať, žiadať voľačo: *Doťiaľ draňkal, kím šetko ňevidraňkay.*

draň, dráč, kupec, čo zdiera: *K tomu kupcovi ňechoť, to ti je draň, že ňemá páru.*

drať jazik, mnoho hovoriť. *Neбудem darmo drať jazik.* (Bánovce.)

dražeť, strnúť: *Kravám dražejú cečki od veľa mľieka.*

dref, biť: Dreli ho ako psa.
dropki, mrvance, drobené cesto v polievke: Jedoy som dropki.
dúfante (cirkevný pôvod), úprimne, dôverne: Ako bi som mu nepomyohoy, keď ma tak dúfante prosij. Radim ti to dúfante, ale urop si, ako kceš.
duh, k duhu, na úžitok, po chuti: Nje mi je k duhu táto robota. To jedlo ide mi k duhu.
dvojst, mrieť, umrieť, vyhynúť: Nebude už ten dlho žiť, už mu dvojje. Mislím, že táto hruška dvojje, lebo má málo listu.
dušičku zobudíť, vypiť si na „lačnô“.
duša chodí spávať, keď je dieťa na smrť choré alebo telesne slabé: Duša chodí doňho spávať. (Bánovce.)
epilokša, korheľ: Epilokša, čo vidí, šetko vilogá.
esik, zahnuté železo na spôsob veľkého tlačeneho S, ktorým spájajú dva kusy roztrhutej refaze.
fačkuvať, žartovať, figle stvárať: Nefackuj, nje mi je do smjechu.
fajrnok, malý chlapec. Ďe ideš, ti fajrnok?
fanta, zlý zvyk, chyba: Má svoje fanti, fše nerobí tak, ako bi may. Krava má fantu, gde nájde handru, hñet je v nej.
fantiť, škodiť: Fantí mu, že je otvoreni.
fercuvať, krčiť: Ot starosti fercuje čelo.
fidlíkuvať, stružlikovať, vyrezávať i hrať na husliach: Ešte len taki fajrnok a ždi bi to fidlíkuvalo.
fifik, mudrlant: S tím fifikom nepúšťaj sa do reči.
framforce, strapce. Granát ho roztrhau na samé framforce.
frčat, bežať: Frči ako šeci čerti.
frčki hádzať, znevažovať: Nebude mi nigdo frčki hádzať.
frnkonos, nedotklivý človek: Mñe

taki frnkonos nebude popod nos frčki hádzať.
fúkať, dúchať: Fúka do horúcej kaše, abi vidišla.
fuki, peniaze: Kebi som may fuki, nežaruvaj bi som sa s teboy. Fuki fuč; fuki robiť, nafukovať sa pýchou, hnevať sa: Fuki robí, a nevjem prečo.
fundátor, výmyselník: Ve' je to taki fundátor, čo do ruki chifí šetko sa mu vidári.
gáň, okliesnená svrčinová haluz; z toho: plot z gánov.
gezuvať, karhať, cvičiť: Dos' hu gezujem, a nemyožem hu skresať. (Bánovce.)
glmnuť, drgnúť laktom: Glmni ho, nech sa ti odrídá. (V Liptove glbnúť.)
golda, korhelica: Golda jedna, šetko prežerje a prepíje.
grešla, polturák, starý uhorský medený peniaz: To je nje hodno ani zlámanu greštu.
grgaňa, hlava: Moc si nabray na grgaňu.
hačať, hačkať, sadnúť: Hačajte si u nás!
hákliví, chúlостivý, nedotklivý: Ot kedize si taki hákliví? To je háklivá vec. (Bánovce.)
halabala, povrchne, ledabolo: Šetko robí len tak halabala. Oblečená je ždi halabala. (Bánovce.)
haluški virastajú, keď sú často jedávané: Už mi tie haluški z brucha virastajú.
hamriť, hýbať sa, mrvíť sa: Nohi a ruki bi ešte hamrili, len tá hlava... (ponosuje sa starý človek).
harmatanc, výprask (z maď. három a tánc): Len si ho nesadni, prijam bude harmatanc.
haraburdíť, tárať: Kebi si aspoň neharaburdij!
harušiť, vyhrešiť: Čože si vikonay, že ta harušili?

hebes, pochabý, samopašný chlapec. Už bi si maý maľ rozum, ti hebes.

helement, čert, ďas? Tam ho helement vje, ako to bolo.

hičkať, rozhičkať, maznať, rozmaznať: To je rozhičkané chlapčisko; occa má prisneho, ale maľ ho hičká.

hlava prevažuje, opilý je.

hlista sa oští, od istých jedál, napr. od kapusty tistnú sa sliny od žalúdka do hrtana.

hlúpi, neomastený: Račej budem tu hlúpi zemjak jest, ako tam koláče.

hodbabní, úlisný: Daj si pozor, to je hodbabní človek! (Turčianski zemanja vedia vraj „hodbabne“ hovoriť.)

hoďas, hoci: Hoďas som chudobná, chudobnej matere, ale ňeotvorim hodaskomu dvere.

horič, neprijemný zápach zo železnej, do žerava rozhorúčenej pece: Tolko uhľja nasipay, že horič prebila.

hrabať sa, brať sa, ponáhľať sa: Aleže sa ho hrap s toý vodoy.

hrist sa, vadiť sa: Hrizú sa medzi sebou ako psi.

hubavý obocja, sevrknuté, zvädnuté: Šetki jablčka sa nám hubavé.

hvizdáť, červavý, deravý lieskovec: Našiej som pot ľjeskoý dos' ľjeskoýcoý, ale samé hvizdáki.

chamražďina, drobná haluzina: Dovjezoý trochu chamražďini mesto dreva.

chifit sa za pačesi, pustit sa do bitky zo žartu i naozaj: Chifili sa za pačesi, kto je mocnejši.

choďiť na dyohonki, vadiť sa: Robota hej stojí, ale na dyohonki má kedi choďiť.

choďiť po dobrich ľudoch, žobrať:

Veruže višiej na starost — musí chodiť po dobrich ľudoch.

chúkať, dúchať otvorenými ústami na ruky, aby dych hrial.

chvachol, poskrúcaná hrča, guča voľačoho: Maý plné vrecko bankovjek, taki chvachol ako handra pokřkvanich.

ihla, od ihli, od ušitia: Platiš vjač od ihli, ako stoja celé šati hotové.

išiej ňevádzani, nedosiahol, čo chcel: Odišiej ňevádzani, lebo mu ňepožičay peňjaze.

ist, zaslúžiť si trest: Day mu, čo mu ide, vihrešij, viopšivay ho; ist ňemeňenoý cestoy, voslep utekať; ist z divu skapať, prevkapiť sa, ustrnúť: Išiej som z divu skapať, keť som viďej, ako sa chitro zvječay zo zeme. Ja som išiej z divu skapať, že ten chlap ešte vi-zdraveý.

jaskoťit, odvrávať: Jaskoťila, až hej stini fřkali.

jed, od jedu, vo veľkom hneve: Od jedu rostrhay košetu na fram-force.

kamasuvať sa, natahovať sa za pasy, i v reči: Slapši si, darmo sa s ňim kamasuješ. Kamasuje sa s ňou, a ňemá praydu.

kámriť, čmudiť, dymiť sa: ňemyo-žeme kúriť, kámri nám pec.

kidať sa, hýbať sa, i padať: Ďeže sa budeme kidať f tom dažďi. Sňach sa od rána kidd. (Ináče: kidať, vikidať hnoj.)

kjepe, hlava: Nezapáraj, lebo sa ti ujďe po kjepe.

kipet, padať: Tak som sa zľakla, šetko mi z ruki kipi.

klábosiť, klebetiť: Tak dlho klábosili na ulici, stolički zme im kceli viňješt.

kľet sa (tľet), túlať sa: Kľče sa ako hat po Brtomile (Bartolomej, 24. aug.).

kľipkať, mimovoľne zatvárať oči,

driemať: *Oči mu klipkajú, spau bi.*
kľučkovať, nehovoriť pravdu: *Už zase kľučkuješ ako zajac.*
knofliť sa, plakať: *Je ti mi tu — máš sa i prečo knofliť.*
kocoň, bodák na spodnom konci palice.
kolesá sa lámu, keď žena pracuje k pôrodu: *U našich susedov sa už kolesá lámu.*
koltúni, zuby: *Koltúni si vilámem na dropkách, a ňje na mäse.*
komandovať (koho), rozkazovať: *Tak ma komanduje aňi ňejakí oficjer.*
komendovať sa, prihlásiť sa: *Boľi sa u nás mendíci komendovať (na obed).*
koňički pást, dolu bruchom ležať (o malom dieťati): *Naše dieťa koňički pasje.*
kopiti, okopiti, nakopení: *Dovjiezli kopiti vos sena. Namerali okopiti mjeru múki.*
koškár, skupáň: *Neveriť koškárovi, i kebi ti dušu na dlaň vichrákaj.*
kotiť, veľa jest: *Ňevje inšie, ten od rána do večera kotiť, i v noci bi to ňedbalo ešte kotiť.*
kotlavi, deravý: *Boľi ma kotlavi zup.*
kotliak, nenásytník, nenažranec: *Takí kotliak, abi may ždi misu pret seboy.*
kotloš, nenásytník: *Takí kotloš, pojedov bi, čo bi videj!*
kotuha, žráč: *Taká kotuha, ždi bi to len kotilo, kebi malo čo.*
kotužník, strážny pes: *Máme — ot-pitujem ich poctiví hlavičku — strážneho kotužníka, ten ňepri-pustí Cigánku do stavňija.*
krámi, šaty, odev: *Zober si svoje krámi a choť.*
kramplovať, vlnu česať: *Vlna sa*

čochre (roztŕha), potom sa kram-pluje na kramplach.
kratúch, samopašný, malého vzrastu chlapec.
krchkať, chorľavieť: *Krchkaj, krchkaj, až vikrchkaj (umrel).*
križelki, na štvrtky pokračané jablká, hrušky, zemiaky ap., slovom gulatá požívatina.
križové štrimfle, nepárne: *Na ham-bu som si natiahla križové štrim-fle.*
krok, po krok, po rázporok: *Roz-drapij si nohavice aš po krok.*
krúžalki, na krúžky, kolečka pokračaná klobása, mrkva, cvikla ap., slovom válcovitá požívatina.
kuňiruvati (sa), prosiť i domázať: *Ňebuďem sa mu toľko kuňiruvati. Ňekuňiruj ma, lebo sa nahňevám.*
kváriť, maškrtiť, daromne voľačo ni-vočiť: *Naša mačka je veľki kvár-nik, ten to ňepokvári, k čomu sa ňedostaňe.*
kväknúť, padnúť: *Tak som sa zla-koy, prijam som na r. kväkoj.*
lácha, beďač (i o chlapoch): *Taká lácha, šúchi má samí zdrap.*
lachi, chatrný odev: *Zober si svoje lachi a strati sa mi z očí.*
láman, silný, mohutný človek: *To je chlap ako hora — no láman.*
lapátoš, samopašník.
lapat telki, leňošiť, daromníkovať: *Ňekce sa mu robiť, iba telki lapat.*
lapka, ľahký odev: *Kožuch si obleč do zimi, ňje takú lapku, ta dobre prefúka.*
lapki, drobné komáre: *Lapki štípu, bude pršať. (Labka je i na kolo-vrate, ktorou dáva sa koleso do pohybu.)*
lapnúť si na kráľovskoy, sadnúť si na zem: *Lapni si na kráľovskoy.*
lašovať, sľadiť, kutiť: *Ňemýožem si nič skriť, šaďe mi lašuje. (Bánov-ce.)*
lekciija, na lekciju, na predobed, na

olovrant: *Čo ti dať mamka na lek-
ciju?* (Na dedine dostanú školské
deti na predobed alebo na olovrant
„slínki, štiepkí“ ap., čo v prestáv-
ke zjedia.)
lekvár, lenivý, hnilý človek: *To je
len takí lekvár* (nadávka).
ležať na mórach, umrieť: *Už leží na
mórach*. (Bánovce).
líbačka, rozheganá vec, stolička ale-
bo rebrík: *Daj si pozor, aby si ne-
spadol, lebo je to len taká líbač-
ka*.
liepáčka, vysoký predmet, na ktorý
sa samopašné deti liepajú.
lipnúť, zháňať sa za voľakým: *Lip-
ne za ňím ako ťčela na mät*.
ločprčina, kyslé víno: A. *Či je to
víno?* B. *To je len taká ločprčina*.
(Tak sa povie aj o slabom pive a
káve.)
lucky, statočný, poriadny: *To vám je
na svete lucky pán*.
mačje hlavi, okruhle skaly, okruhlia-
ky na vykladanie (dláždenie) ulíc,
aj istý druh hrušiek.
magnáš, magnát, veľmož.
machňa, ozrutná, veľká žena: *Celá
machňa je z nej — ledvoľa sa do
dverí vsprace*.
marasť, bahno: *Zapadom v marasť
aš po členki*.
márne kusi, drobné kusy, kúsky:
Posekaj to na márne kusi.
mátožiť, nespáť: *Celú noc mátožiťu,
že sme oká nežohli*.
mať navrchu, mať posledné slovo v
škriepke: *Darmo sa oháňaš, žeže
musí byť ždi navrchu; mať široké
svedomie, byť nesvedomitý; mať
šťestja*, vydať sa: *Nemá šťastja,
keť je chudobná; mať veľké ústa*,
odvrávať, odvrkovať: *Nedaj sa s
ňou do reči, lebo má veľké ústa;*
mať pik, zámer vyvršiť sa: *May
pik naňho, že ho predbehoy* (v kú-
pe); *mať vo vrecku* (voľakoho),
mať voľakoho zaviazaného za pre-

ukázanú službu: *Musi tak robiť,
ako mu rosskáže, lebo ho má vo
vrecku*.
mazni, čepčec s maznami, s čepcom
spojené laloky, visiace po oboch
bokoch nadol, na prímer ako sliep-
kam.
menší bratraňec, bratanec v druhom
stupni: *Zme rodina, hodaš mi je
len menším bratrancom*.
merať noc, nespáť v noci: *Na On-
dreja zme celú noc merali*.
mernýo, smierenie. *Povaďili sa, aby
myohli piť mernýo*.
miľahi, chudé kone: *Či sa to koňe
ako koňe? — Také miľahi*.
mladiča, mladého výzoru žena: *Vi-
zerá ešte ako mladiča*. (Bánovce).
mlandravi, telesne slabý.
mlzjak, pijací papier, tenký hodváb-
ny papier.
modlikať, neprestajne prosiť: *Ne-
modlikaj toľko, aňi tak ta tam ne-
pusťim*. (Bánovce).
mokerec, dážď so snehom.
momot, človek neobratného jazyka:
*Načo sa to takí momot púšťa do
reči*.
momotat, tárať: *Nemomot do sveta
také hlúposti, ti momot!*
mordoši, posbieraní muzikanti: *Ke-
bi to bola aspoň muzika — ale
takí mordoši*.
mosúr, zamračený, zamosúrený člo-
vek: *Maj pokoj s takým mosúrom*.
Ináč *mosúr* je i zo stromovej
hladkej kôry zhotovený košíček,
podobný klepáču z plechu, aký
nosia kravy: *Nazbierali zme hod-
ne jahyot do mosúra*.
mračkovať, na mraku potme sedieť:
*Čože tak mračkujete, veď je už
tma?*
mrámorka, grifeľ, kamienok na pí-
sanie.
mrkvotík, tenušký, vrkoč: *Skoro mi
šetki vlasi vipadali, už mám len
takí mrkvotík*.

mrle, mrzutost od dlhej chvíle: *Ot dlhého čakanja mali ma mrle zest.* (Bánovce.)

mrvať, keď sa služka pozabudla a ostala samodruhá: *Vislúžila si mrvať.*

mudrlant, prefikany chlap: *To je mudrlant nat šetkích mudrlantoy; nat každím h. mudruje.*

muški plužu, vo vetre pršia drobné dažďové kvapky.

nabadurkať, povzbudiť, naštváť: *Nabadurkali ma, abi som ho day na fiškála.*

nabastviť, navnadiť: *Len čo nás nabastviť, a nadarmo.*

naberať, dráždiť, popudzovať k hnevú: *Nenaberaj ma, lebo sám za seba ňestojím, že ti kosti ňesprerážam.*

naďabit (sa), nevdojak nájsť, dochytiť, i vhod prísť: *Naďabitiť naň, keď ho ňehladať. Naďabila sa mu vihodná kúpa.*

nadbať, naviesť: *Nadbaťi ho, abi žaluvay.*

nadeľat sa (tvrdé d), objest sa: *Nadeľay sa, voš bi mu myohoy na bruchu zabiť.*

naďeti, priteplo oblečený: *F kabáte je naďeti, keď je taká horúčosť.*

nadijevať sa, plakať: *Čo sa nadijevaš, budeš mať krivé ústa.*

naďugať, zo zvedavosti nazeráť, nazízať: *Naďuga aňi vrana do košťala.*

nahnúť si, opit sa: *Nahoy si, ľedvoy stojí na nohách.*

nakidať, nadať, nabryzgať: *Nakidala mu aňi sviňi do válova.*

nakrijatnuť, nahovoriť, naviesť: *Ňeďer si jazik, na to ma ňenakrijatneš.*

namatkom, habnutím bez vyberania: *Čyahoy rukoy namatkom do peňazi.*

nanosiť sa do vlasoy, biť, ubiť, na-

biť: *Z reči do reči, nanosiy sa mu do vlasoy.*

narosčínať, neporiadok robiť: *A. Aki tu máte poriadok! B. Nemá nám kto narosčínať.*

napaprčiť sa, nahnevať sa: *Napaprčju sa, že som prajdu poveday.* (Bánovce.)

napjeriť, vynadať: *Napjeriy mu do zbojňikoy.*

naprtošiť sa, nahnevať sa: *Naprtošila sa mi, keď som hej poveday do prajdi.*

našmátrať, potme nahmatať. (Bánovce.)

našušoriť, zľahka naložiť, nasypať: *Zdalo sa, že je toho pjera hodná hřba a ono našušorenjo — iba za přjehřšťa (Bánovce: našuchorití.)*

natrieľiť, naklást, naložiť: *Čo si tolko natrieľila do pece, ve' ti hu rostrhne.*

návarčivi, návarčivá griska (krupica), z malej mierky veľká várka. *Ve' som len málo zasipala, a kolko heje! (= hej je).*

navikladať, narozprávať: *Tolko mi toho navikladala, až ma hlava rozbolela.*

nazošivať, navymýšľať: *Čo toho nazošivay, a ňejest / tom aňi zbľa prajdi.*

nohi sa zapletajú, jedna cez druhú zakráčajú: *Ve' som si iba za náprstok chlipoy a uš sa mi nohi zapletajú.*

neceknúť, nepovedať slova, mlčať: *Aňi necekey ako voš pot chrastoy.*

ňekálavni, špatného vonkajšku, i neobratný človek: *Fuj, hambi sa, že si takí ňekálavni!*

ňeklúd, neporiadok, nečistota: *F takom ňeklúde ste nás našli; chlapec sa zaňeklúdiť, takí ňeklúdňik.*

ňeklúdňik, chorý človek: *Voľaki ňeklúdňik je zo mňa. (Ináče tiež: nečistotný človek.)*

ňemať primerja, neopovážiť sa: *Ňe-*

may primerja dnu vyojst; nemá
 šetkých doma, bláznit sa: Tak be-
 háš, aňi čo bi si nemala šetkých
 doma.
ňeslaďi sa mi, neteši ma: Nič sa mi
 ňeslaďi, račej bi som sa viďey na
 druhom svefe.
ňespustiť očú, uprene hľadiet: Očú
 s ňej ňespustiť, tak sa mu zapá-
 čila. (Bánovce.)
ňestačil, nestihnúť, nemať stihu: Ja
 ňestačim šetko sama urobiť. (Bá-
 novce.)
ňetrebni, nespôsobný, naničhodný:
 Netrebné chlapčisko, ňevje si v ňi-
 čom radi.
ňeveriť, túžiť: Keť príde večer, ňe-
 verim si čím skyor lahnúť, takí
 som ukonaní.
ňezdoba, neporiadok: Vižeňjem ta,
 ag budeš robiť ňezdobu.

ňezgrap, neobratný človek.
ňezohnúť oka, nespáť: Oka som ce-
 lú noc ňezohoy.
ňezosňímať jazika, ustavične napo-
 mínať: Jazika abi s ňej ňezosňi-
 may.
ňičibidlo, naničhodnica: Ništ ňezaša-
 nuje, takyo ňičibidlo, takí kazi-
 svet.
ňičovuo nič, zdôraznené zámeno:
 Lala, pozriteže hu, nemá to ňičo-
 vého nič, a tak si pišne vedje.
ňie svoj, nesvoj, nespokojný: Voláki
 som ňie svoj, ňecitím sa dobre;
 ňie hlavne, nie náročky, nie vel-
 mi: ňje hlavne som zabij ten po-
 hár. Dosjahoy, čo kcey, hodaš ňje
 hlavne išlo mu o to.
ňitelnice sa okotili, predraly, i keď
 do očka zabudli navliecť niť, ale-
 bo navliekli dve.

P. P. Zgúth.

ROZLIČNOSTI.

Školy slovenskej nebolo najprv pri latinčine, v Uhorsku veľmi zako-
 renenej, potom zas pri maďarskej politike: písať po slovensky neučil Slo-
 vákovi dlhé časy nikto. O spisovnú reč slovenskú majú veru zásluhu na-
 jmä básnici, ako Ján Hollý, Sládkovič, Chalupka, Vajanský, Hviezdoslav,
 ktorí i bez školy dokazovali v svojej materčine veľké veci. A kto by sa
 pozastavil na kazách, ukazujúcich sa v slovenčine, nech si len pomyslí, aký
 môže byť už teraz s tejto stránky účinok školy, školy slovenskej! Kaza
 rečová chytá sa síce ako málokto iná kaza, no i vykoreňovať ju stále
 môže byť na stráži i sama škola. Len zapalovať lásku k nej, reči našej!...

Ako účinky nedobrych okolností spomenieme niekoľko takých prí-
 kladov, takých nálepkov — treba ich neprestajne stíhať, odstraňovať.

minulý rok, minulý týždeň. — Ujima sa písať i hovoriť *minulý rok*,
minulý týždeň, a to je nie po slovensky. Slovenčina je určitejšia reč. Slo-
 vák povie: lanský rok, lanského roku, predošlý týždeň. Minulým rokom
 nám je každý, ktorý sme už prežili: pre lanský máme celkom určité meno,
 a tak hovoríme i o týždni, keď ho predošlým nazveme.

priznať. — Priznáva vraj svoju vinu. Ale slovensky je to: *uznať* vinu,
priznať sa k svojej vine.

bol... bol ozýva sa zhusta. O úradníkovi v štátnej službe včera
 vymenovanom dnes už čítame, že *bol* vymenovaný, hoci dostačilo by: je
vymenovaný; áno, medzi sebou povieme: vymenovali ho.

Účty za rok — ten a ten. — To je po nemecky; po slovensky píšme: Účty z roku (napr.) 1939-ho.

spolupráca. — Celkom nepotrebné ujalo sa podľa nem. *Mitarbeit*. Celkom nepotrebné; lebo načo kaza rečová, nepravidelné složenie, keď už prateľcovia naši hovorili: *spoločná práca*.

tá najmilšia rozpomienka. Slovák to povie: čo najmilšia.

vyhnúť. — Slovenské matere hovoria: vyhla som nepríjemnosti, a teraz začíname písať podľa českého: vyhla som sa.

prehovoriť napr. na sneme, vôbec v shromaždení, je podľa českého, promluvití, a v slovenčine „prehovoriť“ má cele iný význam. Ozve sa napr. človek zo spania, o tom povieme: „prehovoril“. Alebo niekto v rozhorčení má v úmysle vykonať niečo prudko, tu priateľ pošle k nemu priateľa, aby ho *prehovoril*, to jest utišil, odradil, odradil od prudkého skutku. Keď Slovák číta v novinách: „Zajtra prehovorí na sneme N. N.“, núž spýtal by sa: „Koho bude prehovárať?“ Česká predpona *pro-* je nie vždy totožného významu s našou predponou *pre-*. Ako ukazujú i slová *prehlásenie*, *preslov* ap.

ďalší miesto ostatný. — Veľmi nedobrá germanizmus je *ďalší miesto ostatný*. Čítame napr.: A prišla i *ďalšia* komisia, miesto: *ostatná* komisia. predložka *mimo* zjavuje sa nie s genitívom! S akuzatívom nie je po slovensky.

dopustiť, nie pripustiť. — Hovoríme napr.: Taká krivda nemôže sa *dopustiť*, a začíname písať: *pripustiť*!

Meno pána Prezidenta Tisu — Hovoríme: Dunaj, Tisa — pred Tisou, za Tisou, to jest pred i mákké *t*, a meno pána Prezidenta dr. Jozefa Tisu jednako začína sa vyslovovať tvrdo, akoby nebolo slovenské. V Uhorsku od prvej polovice 1870-tych rokov hučievalo meno Kolomana Tiszu, o jedno pokolenie pozdejšie meno jeho syna Štefana Tiszu (a v maďarčine je to tvrdé *t*); ale z toho pre také meno, ako je nášho pána Prezidentovo, nič nenasleduje. Slovenské meno trenčianskych Slovákov je slovenské i vtedy, keď je ono od rieky Tisy, ale podľa takého zákona slovenskej reči, ako sú i Jano, Mišo, Ďuro, Samo — Tiso. Maďarské priezvisko Tisza nemá z maďarskej reči takej pečati, akou na slovenskom priezvisku je slovenská prípona -o. (Pritom slovenčina má i *tis*, *tisina*, ako buk, bučina.) J. Š.

slušíatko? — Upozornili nás, že slovenský rozhlas propaguje slovo „slušíatko“. Nuž, to je vec pomýlená! Väčšina slov skladá sa z koreňa (v tomto prípade: *sluch-*) a z prípony (v tomto prípade: *-tko*). Aby hoci-ktoré slovo bolo správne, je nevyhnutne potrebné, aby obidve časti boli správne. O príponě „-tko“ vieme, že okrem deminutív v slovenčine jej niet. Koreň „sluch-“ (okrem niekoľkých archaizmov: sluch, slucha a pod.) nahrádza sa koreňom *počúv-*. SR už dávnejšie (V, 316—7) zdôraznila, že miesto českého „sluchátka“ máme hovoriť a písať *počúvadlo*. Načo robiť zmätok znova?

okrem — mimo. — V slovenčine potrebujeme obidve tieto predložky, len pozor na ich užívanie. Predložka *mimo* značí opak k predložke *v*, *vnútri*, teda asi toľko, ako *vonku*: *Som mimo Bratislavy* značí, že som volakde na vidieku. Predložka *okrem* značí vylúčenie predmetu z prostredia, ktoré opisujeme: *V celom dome nebolo živej duše okrem nej samej. Okrem Bratislavy máme len malé mestá*. Značí teda predložka *okrem* to, čo nem. *bis*

auf, alebo ako sa v slovenčine hovorilo, pravdaže, nesprávne, „až na“, „vyjmúc“. Preto je nesprávne prekladať: *Extra Ecclesiam nulla salus* „okrem“ Cirkvi niet spásy, lež *mimo* Cirkvi... Práve tak: *Extra Hungariam non est vita*, nie „okrem“ Uhorska, lež: *mimo* Uhorska niet života.

ôsmimi — ôsmymi. — V takýchto prípadoch musíme dať pozor na to, či sú to číslovky *základné* a či *radové*. Pri číslovkách *základných* píšeme *i*: *ôsmich*, *ôsmim*, *ôsmimi*, pri *radových* píšeme *y*: *ôsmych*, *ôsmym*, *ôsmymi*. Keď poviem: *Profesorský sbor usporiadal vychádzku so všetkými ôsmimi triedami*, môžem napísať *ôsmimi* aj *ôsmymi*. Lenže ak napíšem *ôsmimi*, značí to, že na vychádzke bolo všetkých *osem* tried, teda aj *prváci*, *druháci*, *tretiaci* atď., kým v tom prípade, ak napíšem *ôsmymi*, chcem povedať, že na vychádzke boli všetky *ôsme* triedy (gymnázium má, povedzme, ôsmu A, B, C..., prípadne inojazyčné pobočky), na vychádzke boli len *ôsmáci*. Teda kým v prvom prípade viem, že všetkých tried bolo *osem*, v druhom prípade *neviem*, koľko bolo tried, ale viem, že to boli *samé ôsme* triedy. Vaša veta správne sa píše takto: Dvojtriedna rím.-kat. ľudová škola s ôsmimi postupnými ročníkmi.

***zosilovač = zosilňovač, *zosilovať = zosilňovať.** — V slč. odvodzujeme tieto slová od príd. mena *silný*, preto správne môže byť iba *zosilňovač*, *zosilňovať*. Veď nevravíme „zosiliť“, lež len *zosilniť*, nuž aj opakovacie sloveso môže byť len *zosilňovať*. Priam tak nehovoríme „zosiliť“, ale *zosilniť*. Teda aj naše stanice sú *zosilňovacie*, nie „zosilovacie“.

***končiť = končiť sa.** — Ešte aj teraz takmer sústavne sa zanedbáva či už v tlačenej alebo hovorenej reči zvrtné zámeno *sa* v takých prípadoch, v ktorých to slovenčina naskrze nepripúšťa. Však v slč. zreteľne rozlišujeme *končiť* — *končiť sa*, *začať* — *začať sa*, *stroskotať* — *stroskotať sa*. Hovoríme: MŠANO tohto roku *zakončilo* vyučovanie o voľačo skôr ako inokedy, ale: Vyučovanie toho roku *skončilo sa* (nie: „skončilo“) o voľačo skôr. Tak isto: Búrka *stroskotala* loď, ale: Loď *sa stroskotala*.

osvedčiť sa. — Ešte stále veľmi badať nedobrý vplyv češtiny na slovenčinu. Miesto slovenského *osvedčiť sa* stále sa píše a hovorí „prehlásiť“ a miesto slovenského *dokázať sa v niečom* iba „osvedčiť sa“. Hľa, príklady: „osvedčili svoje hrdinstvo“, „osvedčili sa v boji“, „hospodárske sankcie sa neosvedčili“. Nuž, s takýmto postupom nemožno súhlasiť. Sloveso *osvedčiť sa* je slovenské, ale význam, ktorý sa mu teraz napospol dáva, už naskrze nie. Značí totiž asi toľko ako *vyhlásiť*: Obžalovaný *sa osvedčil* (a nič „neprehlásil“; *prehlásiť* môže megafón alebo amplión iný, ľudia *sa prekríčia*), že je s rozsudkom spokojný. V boji, vo svojom povolaní a pod. môžeme *sa len dokázať*, prípadne *nedokázať*, ale nie „osvedčiť“. Teda aj o sankciách hovoríme, že *sa nedokázaly, sklamaly, nemaly taký účinok, aký od nich očakávali*, a pod.

***započať.** — V ostatnom čase stále „započínajú“ rokovania (ba kde-tu ešte aj „zahajujú vyjednávania“). Nuž slovenčina nepozná slovo „započať“, „započínať“, ktoré vzniklo zo slovies *začať* a *počať*, a netreba jej ho ani vnucovať, nakoľko značí to isté čo sloveso *začať*. Alebo naši novinári a hlásatelia myslia, že „započiatok“ je slovenskejší ako *začiatok*?

Mária Terézia. — Znova upozorňujeme, že v slovenčine dlhé samo-

hlásky vždy označujeme. Správne je teda len *Mária Terézia*, nie „Maria Terezia“.

ročne = ročíte. Je istý rozdiel medzi *ročný* a *ročitý*. Vo význame príslovky od *ročný* sa azda ani nevyskytuje, ale len od *ročitý*, t. j. rok po roku pravidelne sa vyskytujúci. Zato nie: „Anglicko spotrebuje ročne na dušu 8, Amerika 7... kg mydla“, lež *ročíte*.

rímsky a rimanský. — Popri *rímsky* začína sa zjavovať aj *rimanský*. Obidva tvary sú opodstatnené. Adj. *rímsky* týka sa mesta *Ríma* (rímskokatolík) a *rimanský* je od *Rimanov* (rimanský). Takto by sa očakávalo aj *litvanský*, keďže je *Litvan*. Na to nás upozorňuje spisovateľka Martáková-Rázusová. Má pravdu.

obilie = zbožie. — Onedlho je žatva, bude sa kosť *zbožie* a noviny budú písať len a len o *obilí*. Upozorňuje naša redakcia, že *zbožie* je na väčšej oblasti jazyka slovenského rozšírené a zato aj slovenskejšie. Užívať aspoň podstatné meno *zbožie* miesto *obilie*, i keď prídavné meno *obilný* sa už tak vžilo — miesto slovenského *zbožný* (porov. *zbožné jamy*).

krb = kozub. — V tieto časy často sa hráva divadelná hra: *Krby hasnú*. Nie je to pôvodná slovenská hra, ale preklad. Nuž prekladateľ azda nepozná naše dedinské *kozuby*, ktoré ešte aj teraz možno nájsť v starých chatrčiach bez komínov. *Krb* dostal sa do slovenčiny z češtiny a udržuje sa podnes. Načo tedy prijímať „krb“, keď je domáce *kozub* a od neho aj drobnelina *kozúbok*. *Kozub* podobne ako české *krb* dá sa dobre upotrebiť aj v prenesenom význame „rodina“.

nebojácny = nebojazlivý. — V novinách často čítame, že ten a ten človek bol „nebojácny“. Zabúda sa na slovenskú formu *bojazlivý*. Tvar *bojácny* dostal sa z češtiny. Je utvorený z prídastia prítomného (*bojác+ný*) a tak v slovenčine netvoríme deverbativa prídavných mien. Časté sú tvary, utvorené z kmeňa neurčitékového príponou *-livý*, pred ktorú sa dodáva vkladná hláska *-n-* a *-z-*: *bojazlivý*, *trpezlivý*, *ospalivý*.

Vykanie. — Na prosbu čitateľov opakujeme: Pri vykani partícipium *l-ové* je vždy v množnom čísle mužského rodu, každý iný doplnok (prídastie trpné, adjektívum) je v singulári a v rode svojho podmetu. Teda: *Oznamujeme Vám, že ste boli uznaný* (nie: „uznani“) *za chorého*, ale duchu slovenčiny najlepšie zodpovie v takýchto prípadoch vyhnúť pasívu: *Oznamujeme Vám, že Vás lekári (lekár X. Y.) uznali za chorého*.

Ako hlboko je zakorenený tento spôsob vykania v slovenskom ľude; svedčí aj prípad, ktorý sa mi stal doma. Kým som bol v ľudovej škole, vykal som tak, ako som počul od iných: *Vy ste boli*, lež keď som prišiel do gymnázia, naučili ma vykať: „*Vy ste bol*“, „*Vy ste bola*“, no a tak som začal hovoriť aj v rodine. Zpočiatku nehovorili nič, ale keď ich už omrzelo počúvať to večné „*Vy ste bol*“, „*Vy ste bola*“, vraví mi sestra, ktorá nechodila do gymnázia: Ako to rozprávaš? a stará matka mi povedala: Terajšie deti už *nevykajú* svojim rodičom, ale *tykajú*. Teda náš ľud pokladá vykanie „*Vy ste bol*“, „*Vy ste bola*“ za *tykanie*.

Nakoľko na slovenské gramatiky počnúc Hattalom menej alebo viac vplývaly gramatiky české, neobišla bez sporov ani táto otázka. Jozef K. Viktorin v 1. vyd. svojej *Grammatik der slovakischen Sprache*, Pest 1860, str. 161—2 píše: „Er ist aber wohl zu merken, dass in diesem Falle, wo

nur von einer Person die Rede ist, und somit nur höflichkeitshalber das Zeitwort in mehrf. Zahl gebraucht wird: die übrigen Redetheile, namentlich das Particip und das Adjektiv in die einf. Zahl zu setzen sind... Diese Regel sollte, wenn auch im gewöhnlichen Gespräch oft anders vorkommt, in der Schriftsprache wegen grösserer Bestimmtheit stets beobachtet werden; z. B. kde ste bol? wo waren Sie? bedeutet eine männliche Person, die angesprochen wird; kde ste bola? eine weibliche Person; kde ste boli? mehrere Personen.“

V Pešťbudinských Vedomostiach (II, č. 87, 31. okt. 1862, str. 1c) nepodpísaný pisateľ napadol Viktorína pre tento spôsob vykania: „Naostatok niečo z mluvnice. Vypíšte že odmenu na rozlúštenie tej otázky: podľa ktorého pravidla spojuje sa pomocné sloveso v množnom počte, s hlavným slovesom v jednotnom počte? na príklad: či ste videl? či ste bol? — mám veľkú pochybnosť v tomto ohľade, učil som sa conjugovať, a síce takto: bol som, bol si, bol, boli sme, boli ste, boli; ale nikdy „bol ste“. A predca našinci takto hovoria donášajúc na dôkaz mluvnicu pána Viktorínovu, v ktorej aspoň v prvom vydaní skutočne tak stojí. — Hja, ale ako vraj užívať množný počet, keď je ku jednej osobe reč? To je pravda, ale aj to „ste“ je nie jednotný počet, a keď hovoríme: „či pôjdete?“ prečo aj nie: „či ste boli?“

V 2. vyd. Viktorín sa už opravil (Gr. d. slk. Sp., Pest 1862, str. 149): „Die böhmische Rechtschreibung weicht hierin von der slovakischen in soweit ab, dass man dort in diesem Falle das thät. Mittelwort der verg. Zeit nicht in der mehrfachen, sondern in der einfachen Zahl gebraucht; z. B. anstatt des slovakischen: to ste, pane, draho *zaplatili*, müsste den böhmischen Regeln gemäss: to ste, pane, draho *zaplatil*, geschrieben werden. Ferner ist zu merken, dass das Mittelwort bei der slovakischen Redensart, ob man sich nun zu einem Manne oder zu einer Frau wendet, stets den männlichen Ausgang erhält; man schreibt z. B. zu einem Manne: Kde ste *boli*?, und ebenso zu einer Frau: Kde ste *boli*? nicht *boly*.“

Túto zmenu poznal aj v Slove záverečnom k druhému vydaniu, str. 258: „V oslovení osôb jednotlivých, kde Slovania zo zdvorilosti sloveso množného počtu druhej osoby upotrebujú, odstúpil som od toho pravidla českého, dľa nehož v tomto páde účastie činné minulého času do jednotného počtu kladené býva; a prijal som i u nás i u Rusov i u Juhoslovánov bežný spôsob hovorenia s účastím činným v počtu množnom.“

Rozpísali sme sa širšie o vykaní, lebo ešte vždy sa hreší proti nemu, najmä v hovorenej reči. J. Ž.

známosť a vedomie. — Do prevratu dedinský bubeník bubnovával: *Dáva sa na známosť...*, ale po prevrate prišiel zvyk: *Dáva sa na vedomie...* Dobré slovo *známosť* je na ústupe, hoci je správne a potrebné na rozlišovanie dvoch rozličných pochopov, ktorý dobre spozorovať z viet: *Mám už o tom známosť. Tak po známosti dajte nám lacnejšie tie hrušky. — Ešte je pri vedomí. Som si vedomý toho, čo hovorím.* Aj v obchodnej korešpondencii možno by bolo užívať väzby: *Dávame Vám na známosť, že...* miesto: *Sdeľujeme Vám...*

mnohokrát = často. Nepíšme a nehovorme: *Mnohokrát* som už na to myslel m. často, ani: takých ľudí som už *mnohokrát* stretol m. takých ľudí

som už častejšie (prípadne: viac ráz). Slovko *-krát* ustupuje dnes *raz, razy, ráz*, ktoré sa píšú oddelene (porov. *jeden raz, dva razy, päť ráz*).

rádio, lok. -e, str. — Ak podstatné meno *rádio* skloňujeme podľa vzoru *mesto*, v lokále jednotného čísla má byť *v rádiu*. Koncovka *-u* v tomto páde býva len pred hrdelnými spoluhláskami (*v mlieku, v uchu*). Lokál „v rádiu“ je podľa češtiny.

Slobodno! — Do cudzieho bývania nevstúpime bez toho, aby sme nezaklopali na dvere. Obyčajne dostať odpoveď: *Voľno!* Toto je prinesené po prevrate s češtinou, po slovensky vždy sa hovorievalo: *Slobodno!* Ešte aj Maďari od nás majú: *Szabad!* V slovenčine je zrejmy rozdiel medzi prídavnými menami: *voľný* a *slobodný*; nemožno ich zameniť napr. v týchto výrazoch: *slobodná vôľa, je mi nevoľno, sirota sebevoľná; ona je voľná, všetko ti nebude jest*.

čistokrevný = čistokrvný. — V Kvitnúcej púšti (59) hovorí sa o „čistokrevných“ koňoch, hoci v slovenčine máme prídavné meno *krvný* (a nie „krevný“), takže ináč ani nemôže byť ako čistokrvný.

smerom k východu = smerom na východ. — Slováč hovorí: smerom na Zilinu, smerom na Trenčín a pod., no v Kvitnúcej púšti (12) je neslovenská väzba „smerom k východu a západu“.

mäd, mädový? — V slovách med, medový nepíšeme ä, preto nesprávne je „mädivé týždne“ (Kvitnúca púšť 79). Netreba vari dokazovať, že i v slove medokýš je prosté e, nie „ä“.

sobectvo = sebeckto. — Z tvaru sebe je sebec, sebecký, sebeckto, sebeckosť (porov. i Pravidlá), no v Kvitnúcej púšti (87) našli sme český tvar: zo sobectva.

tlumený, stlumený = tlmený, stlmený. — Vraj: tlumený šepot, stlumený zvukový výraz (Kvitnúca púšť 118, 148). Podľa dobrých rečových zvyklostí hovoríme a píšeme tľmiť, tľmený, stľmiť, stľmený.

hodbáb = hodváb. — V spomenutom preklade (121) našli sme aj slovo „hodbáb“. Písať treba hodváb, lebo tak žiada i dobrý úzus i pôvod slova (hodváb je z gótskeho gotavebbi, cirkevnoslovansky godovablě).

nastiniť, nástin? — V spisovnej reči máme slová tieň a tŕňa, a nie „stin“. Preto nie je dobré „nastiniť“ namiesto načrtnúť alebo naznačiť. Namiesto slova „nástin“ máme náčrt, náčrtok.

kapradie-papradie-papraď. — Lanského roku v. SR (IV, 252) prof. Dr. J. Martinka poznačil dôvody proti tvaru „kapraď“, no v Kvitnúcej púšti (82) prekladateľ užil tvar s k, hoci po slovensky môže byť len papraď, papradie, papradina, veď máme Papradno, a nie „Kaprado“!

nazbyt = nazvyš, nazvyšok. — Vraj: „...bol to vojak, ako sa patrí a takých nebolo nazbyt“ (Kvitnúca púšť 9). V Pravidlách slovenského pravopisu je heslo: *nazbyt = nazvyš, čo značí, že ho ani Pravidlá neuznávajú za správne. Namiesto slova „nazbyt“ odporúčame nazvyš, alebo nazvyšok.

kompetentný úrad. — Tento výraz nie je nesprávny. Ale prečo užívať vždy len cudzie slovo, keď ho možno ľahko vymeniť za domáce? Nie je lepšie a srozumiteľnejšie povedané *patričný úrad*?

mysel, ale smysel, úmysel, výmysel, priemysel. — Sú tu ťažkosti s i;

od *myseľ* sa *ľ* prenáša pri písaní aj na *smysel*, *úmysel*, *výmysel*, kde patrí *ľ*. Pri nich akoby išlo o deverbatívum, kde býva *ľ*, ako napr. *zápal* — *zapáľiť*. Treba si pamätať, že ženský rod *myseľ* (vzor: *kosť*) má *ľ*, mužský rod zas *l*: *smysel*, *úmysel*, *výmysel* (vzor: *dub*). (U Osuského (Prvé slov. dejiny filozofie, str. 276) je chybné *výmysel* m. *výmysel*.)

záujemca = zaujímateľ. — Jozef Skultéty neraz bol brojil proti novotvaru „záujemca“ ako nedobre tvorenému, lebo s nijakého stanoviska nezodpovedá systému tvorenia nomen agentis v slovenčine. Ony sa tvoria z kmeňa slovesného koncovkou *-ák*, *-áč*, *-ec* a *-teľ*. V prípade *záujemca* nejde o riadne tvorené nomen agentis z koreňa kmeňa slovesného, ale o obyčajné denominatívum, utvorené z podstatného mena *záujem* a *-ec*. Ak už taký novotvar je potrebný, tak ho potom treba utvoriť riadne na spôsob ostatných nomen agentis — z kmeňa slovesného; to môže byť iba od slovesa *zaujímať*: *zaujímateľ* alebo aj *zaujímač*.

výbava = výstroj. — Slovenské matere svojim dievčencom chystaly výstroj, aby ich so všetkým mohli riadne vystrojiť do manželstva. Po prevrate vplyvom českej reči na staré, domáce slovo sa zabudlo a z našich rodín celkom ho vytisla *výbava*. V slovenčine aj svojím významom je zodpovednejšie *výstroj*, čo dobre pochopíme, keď si toto denominatívum dáme do súvislosti s materským slovesom *vystrojiť*, čo je typický slovakizmus. Sloveso *vybaviť* v slovenčine má význam odlišný od českého a nekryje sa so slovesom *vystrojiť*. V slovenčine *vystrojiť* má synonymá *vychystať*, *vypraviť*. Porovnaj aj *stroj* od *strojiť*, ktoré sa v ľudovej reči užíva za „kroj“. Iný kraj, iný *stroj* (okolie Bánoviec).

prestupovať a presedať. — Cestujúci, ak nemajú priame spojenie, musia presedať na iný vlak. Ľud ešte dosiaľ takto sa pýta železničiarov, na ktorý vlak *presedať*, a nie *prestupovať*: *Prosím, na Vrútkach treba presedať? Prestupovať* má v slovenčine trochu iný význam, ktorý je zjavný vo výraze: *prestupovať s nohy na nohu*. Ani sloveso *prestúpiť* nie je zodpovedné, hoci už bližšie svojím významom k pochopu: *presedať s vlaku do vlaku*. Aj my upotrebuje slovesa *presedať* ako číreho slovakizmu.

predložka v a na. — Znovu sa vraciame k predložke *v* a *na*, ktorú sme obhajovali „pri zaužívanom výraze *na Slovensku*“ (SR VII, 205). Podobne násilne sa predložka *v* zavádza aj pri menách miest a dedín, kde sa užíva v patričnom okolí predložka *na*. Táto zámena predložky *v* za *na* nie je proti štruktúre slovenskej reči. Správne je: *na Vrútkach*, *na Stránach* (T. Sv. Martin). Takto je predložka *na* v obciach bánovského okresu: *na Bobote*, *na Dubníčke*, *na Hradnej*, *na Lehote* (ľud. *Hlote*), *na Svinnej* ap. Pravda, úradne sa píše dosiaľ lokál s predložkou *v*: *v Bobote*... Tu načím nápravy!

Dubná skala. — Medzi Vrútkami a Strečnom i medzi Lipt. Hrádkom a Dovalovom sú skaly, ktoré ľud nesprávne takto menuje; správne má byť *Dúpná skala*, lebo má dúpnu, dúpnatú dutinu, ktorej meno treba odvodiť od slova *dúpa* = zadok, a nie od slova *dub*.

národná škola = ľudová škola. — Ešte stále môžeme čítať a vidieť nesprávny nápis *národná škola*. Podobne sa píše aj o národnom školstve. Nesprávne. Sú to pozostatky starého režimu. Na Slovensku poznali a poznajú Slováci len *ľudové školy* a teda i *ľudové školstvo*. Vyhovuje to aj

dnešným pomerom a tak predovšetkým modernej teórii o ľudovosti či pospolitosti (porovnaj nem. *völkisch*, *volkstümlich* a aj *Volksschule*).

v upomienku = na pamiatku. — dávame alebo píšeme niekomu niečo vždy len *na pamiatku*, preto nepíšme nikdy „v upomienku“ podľa českého v upomínku, najmä nie v pamätníkoch, ako to mnohí už nesprávne robili. Podobne píšme tu vždy len *na milú rozpomienku*, a nie „v milú spomienku“. Na predmetoch má byť správne len: *Pamiatka* (napr. z *Tatier*, zo *Sliača* a pod.) alebo *Spomienka na Tatry*, na *Sliač* a pod.

stvrdenka, stvrdenka = potvrdenka (t. j. kvitancia). — Píšme a vystavujeme vždy len: *potvrdenku* na Ks 200.— (slovami dvesto korún slovenských) a pod.

chlapecský = chlapčenský. — Svojho času slovenský rozhlas v rečovej poradni odporúčal hovoriť „chlapecké gymnázium“, nie *chlapčenské*, lebo vraj do gymnázia nechodia chlapčence, ale chlapci. S tým nemožno súhlasiť. Keby sme sa chceli hrať so slovami, tak isto by sme mohli tvrdiť, že do gymnázia nechodia ani chlapci, aspoň nie do celého.

Dôležitejšie však je, že tvorenie prídavných mien typu „chlapecský“ je menej bežné. Pri slovách *mládenec*, *staroverec* a pod. *e* je pohyblivé aj vtedy, keď tvoríme od nich adjektíva. Zo slov *mládenec*, *staroverec* vzniklo **mládencský*, **starovercský* a ďalej zjednodušením *mládenský*, *staroverský*. Rovnako aj slovo *chlapec* by dalo **chlapcský* a ďalej **chlapský*. Lenže *chlapský* je adj. od slova *chlap* a jazyk si pomohol tým, že prídavné meno vytvoril od kmeňa *chlapčen-* (*chlapča-chlapčata-chlapčence*). Možno účinkovala tu aj analogia: *dievčenské*. Rovnako tvoríme adjektíva aj od miestnych mien: *Lučenec-lučenský*, *Plešivec-plešivský*, *Tisovec-tisovský*, *Petrovec-petrovský*, *Tuharec* (*Tuharka*)-*tuharský*, *Hlohovec-hlohovský* (aj: *Horné Bzince-hornobzinský*, *Zlaté Moravce-zlatomoravský*, *Bánovce-bánovský*). Nám prisvedčujú aj adj. typu *otcovský*. Normálne malo sa utvoriť adj. **otcský* a z toho **otský*. Lenže to by bolo priveľké zjednodušenie kmeňa, a preto sa utvorilo prídavné meno príponou *-ovský*.

V ľudovej reči sa toto pravidlo zachováva. Lež v ostatnom čase začínajú silnejšie prenikať do spisovnej reči aj tvary na *-ecký*: „*horolezecký*“ ap. To preto, že slová, termíny veľmi často odpisovali sa do slovenčiny z češtiny bez ohľadu na jej hláskoslovné, tvaroslovné a iné zákony a bez ohľadu na jej štruktúru. Len sem-tam *i* sa zmenilo na *u*, *e* na *o* ap., aj to nie dôsledne: *živočích*, *učebný* atď.

Ak potrebujeme v slovenčine aj adjektíva na *-ecký*, nech ostávajú v prípadoch, kde nemožno utvoriť prídavné mená príponou *-ský* (bez *-ec*): *vedecký* ap., alebo ak by tým vzniklo pomiešanie pochopov dvoch slov: *rajský-rajecký*, no nikdy nie „*chlapecský*“, „*otecský*“, „*mládenecký*“, „*obrodenecký*“, „*lučenecký*“, „*staroverecký*“ ap. Adjektíva na „*-ecký*“ nesmú vytisť slovenskejšie a zaužívané tvary na *-ský*, lebo onedlho by sme hovorili „*predstavenectvo*“, „*obrodenectvo*“ ap.

Rediguje ANTON JÁNOŠIK

s JOZEFOM SKULTETYM.

Vydanie Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine.
Tlačí Knih tlačiarsky úč. spol. v Turčianskom Sv. Martine.